SAMİPAŞAZADE SEZAİ

sergüzeşt

AYRINTI

TÜRKÇE
KLASİK

sergüzeşt
samipaşazade sezai

yayına hazırlayan: prof. dr. mehmet kanar

ayrıntı: 1252 / türkçe klasik dizisi: 13

sergüzeşt / samipaşazade sezai

yayıma hazırlayan / prof. dr. mehmet kanar

son okuma / derya şahin

bu kitabın türkçe yayım hakları
ayrıntı yayınları'na aittir.

kapak illüstrasyonu / berat pekmezci

kapak ve görsel tasarım / gökçe alper

dizgi / kâni kumanovalı

baskı: ali laçin - barış matbaa-mücellit
davutpaşa cad. güven san. sit. c blok no. 286
topkapı/zeytinburnu - istanbul - tel. 0212 567 11 00
sertifika no: 33160

birinci basım: aralık 2018 / baskı adedi 2000

isbn 978-605-314-343-7 / sertifika no: 10704

ayrıntı yayınları basım dağıtım san. ve tic. a.ş.
hobyar mah. cemal nadir sok. no: 3 cağaloğlu – istanbul
tel: (0212) 512 15 00 faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr
info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi
facebook.com/ayrintiyayinevi
instagram.com/ayrintiyayinlari

samipaşazade sezai
(1859-1936)

Klasik Türk Edebiyatı'nda Tanzimat'tan sonra gelen ikinci kuşağa mensup romancı, hikâyeci, oyun yazarı ve bürokrattır. Babası Abdurrahman Sami Paşa, annesi Kafkasya'dan kaçırılmış bir Çerkez kızı olan Gülârayiş Hanım'dır. *Sergüzeşt*'in yazılışında belki annesinin kaçırılış şeklinin de etkisi olmuştur. Aksaray'da doğduğu büyük konak Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi, Osman Nevres, Yenişehirli Avni, Üsküdarlı Hakkı gibi o devrin ünlü edebiyat, sanat ve fikir insanlarının toplandığı yerlerden biriydi. Özel hocalardan ders alarak eğitimini sürdürdü. Fransızca, Farsça ve Arapça öğrendi. Bu arada fikir özgürlüğü ile ilgili düşünceleri pekişmeye başladı. Çamlıca'daki yazlık köşklerine komşu iki büyük sima ile tanıştı. Bunlar Abdülhak Hâmid ile Recaizade Ekrem'di. Londra Büyükelçiliği'ndeki görevi sonrasında İngiliz Edebiyatı'nı tanıma fırsatı buldu. 1888 yılında esaret konusunu işlediği *Sergüzeşt* romanıyla takibe alındı. Kendisi de Jön Türkler'e katıldı, bir fırsatını bulup Paris'e kaçtı. Burada İttihat ve Terakki Partisi'nin yayın organı olan *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinde siyasi sert eleştiriler kaleme aldı. İkinci Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'a geldi. Ertesi yıl, aralıklı olarak 1921 yılına kadar sürdüreceği Madrid büyükelçiliği görevine atandı. İki yıl kadar İsviçre'de tedavi gördü. Cumhuriyet'in ilanından sonra ölümüne kadar İstanbul'da yaşadı. *Sergüzeşt*'ten başka diğer eserleri, hikâye, deneme ve çevirilerden oluşan *Küçük Şeyler* (İstanbul, 1892); üç perdelik piyesi *Şîr* (İstanbul, 1880); hikâye, anı, gezi notlarından oluşan *Rumûzü'l-Edeb* (İstanbul, 1900); *İclal* (İstanbul, 1924); *Konak* (yarım kalmış roman)'tır.

prof. dr. mehmet kanar

1954 yılında Konya'da doğdu. İlköğrenimini doğduğu şehirde, orta ve yükseköğrenimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Şarkiyat ve Türkoloji eğitimi aldıktan sonra mezun olduğu bölümde asistan, doçent ve profesör oldu. İran Cumhurbaşkanlığı'nca İran Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmaları dolayısıyla "Yılın Araştırmacısı" seçildi. Emekliye ayrıldığı 2007 yılından beri Yeditepe Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Kanar sözlük, gramer, tenkidli metin neşri, çeviri, sadeleştirme, öyküleştirme, dil öğrenim seti çalışmalarını sürdürmektedir.

içindekiler

sunuş / prof. dr. mehmet kanar *9*
mukaddime / samipaşazade sezai *11*

sergüzeşt

bir *19*
iki *34*
üç *42*
dört *45*
beş *53*
altı *55*
yedi *70*
sekiz *82*
dokuz *86*
on *89*
on bir *93*
on iki *99*
on üç *103*
on dört *111*
on beş *118*
on altı *120*
on yedi *122*
on sekiz *131*

Sunuş

Aşağıda metni sunulan *Sergüzeşt* romanı yayıma hazırlanırken 1305 (1889) tarihli ilk baskısından [Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, Naşiri Kitapçı Arakel, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1305] ve 1924 yılında yapılan ikinci baskısından [Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, Sahip ve naşiri Kitabhane-yi Sûdi, İstanbul Bâbıâli Caddesi, Orhaniye Matbaası, 1340/1924] yararlanılmıştır.

Her iki baskıda da dizgi hataları bulunmakla birlikte nüshalar karşılaştırılarak sağlam bir metin kurulmaya çalışılmıştır.

Samipaşazade Sezai'nin roman dili en kolay ile en zor cümleler arasında sert iniş çıkışlar gösterir. Anlaşılması zor ve uzun cümlelerin bazılarında dil hataları da göze çarpar. Bu bakımdan Halid Ziya'nın dili ve üslubu kadar sağlam olmadığı söylenebilir.

Eserin, işlediği esaret teması bakımından Klasik Türk Edebiyatı'nda ayrı bir önemi vardır. Öte yandan evlilik düzeni, toplumsal yapı hakkında da eleştiriler ve mesajlar taşıdığı için yazarına haklı bir şöhret kazandırmıştır.

Sergüzeşt yayıma hazırlanırken eserin dilinin rahatlıkla anlaşılabilmesi için bugün unutulmaya yüz tutmuş kelimelerin, kelime gruplarının, Farsça tamlamaların günümüzde-

ki karşılıkları parantez içinde italik yazı ile gösterilmiştir. Hacimce küçük denilebilecek bu romanda açıklamaların verilmesi belki kitabın biraz şişmesine sebep olmuşsa da böyle bir eserin anlaşılabilmesi için yapılması gerekli çalışmalardan olduğu görüşündeyim.

Bu çalışmanın yararlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Mehmet Kanar

Mukaddime

1305/1889 senesinde *Sergüzeşt*'in zuhûrunu [*çıkmasını*] fevkalade bir sûrette hüsn-i kabul eden [*karşılayan*] müstakbilin [*okuyucular*], o zamandan istikbali [*geleceği*] tenvire [*aydınlatmaya*] başlamış gençlerdi. Senin kadar veya senden genç olan o hem münevvir [*aydınlatıcı*] hem münevverler [*aydınlar*] daima yürüyen o fikir yolcuları pişva [*önder*] olarak *Sergüzeşt*, her gün daha ziyade intişar [*yayılıyor*] ve buna rağmen sen her gün daha ziyade istitar ediyordun [*gizleniyordun*]. Cihan-ı irfandan [*irfan dünyasından*] gördüğün bu telakkiye [*algıya*] karşı hiç olmazsa beş on kitabın *Sergüzeşt*'i takip edecekti. *Sergüzeşt* bir vaatti. Vaadini niçin tutmadın?

1305. Otuz üç sene sabah bilmeyen, ufuklarında en küçük bir şule-yi şafak [*şafak şulesi*] görünmeyen bir şeb-i yelda [*uzun gece*] içindeydi. O şeb-i yeldada doğan tek tük yıldızlar terk-i diyar [*diyarını terk*] ederek gurbet ellerinin âfâk-ı hicranında [*hicran ufuklarında*] ufûl ediyor [*batıyor*], kalanlar da sema-yı vatanda [*vatan semasında*] bir müddet parladıktan sonra istibdadın tutuşturduğu volkanlardan yükselen bir dûd-i siyahın [*siyah dumanın*] içine gömülüyordu. O devirde bir şûriş-i fikir ve kalp [*fikir ve kalp coşkusu*] efraddan [*bireylerden*] cemiyete, cemiyetten memleketlere, memleketlerden

bütün vatana sirayet ederek [*yayılarak*] düşüncelerin, sakit [*suskun*] ve rakid [*durgun*] cereyanların [*akıntıların*] menabiini [*kaynaklarını*] ihlal ediyordu. Edebiyat ile baş başa kalmak için bütün vatanda bir gûşe-yi âremîde [*huzur köşesi*] yoktu. Bu hâllere karşı tesir-i muhit [*ortamın etkisi*] ile geçirdiğim şedîd [*şiddetli*], yakıcı, muhrip [*tahrip edici*] bir hayat-ı asabi [*asabi hayat*] içinde yazıhanemin önünde mülhime-yi şiirin [*şiir ilham edenin*] fikri taltif ve teşrifini beklerken kapımda hafiyelerin ayak seslerini, penceremden beni gözetleyen kaplan bakışlı gözlerini görürdüm. Çünkü *Sergüzeşt* "esaret" aleyhinde başlamış ve "hürriyetine" diyerek nihayet vermiştim.

O devirde milletlere temin-i refah ve ticaret [*refah ve ticaret imkânı sağlamak*] için, ilim ve marifet ihracat ve ithalatı için, fikir ve zekâ mesire ve tenezzühleri [*gezintileri*] için ummanın üzerinde iyâb u zihâb eden [*gidip gelen*] saray-ı cârilerin [*yürüyen sarayların*] izleri, hutûtu [*hatları*], kıtaları birbirine rabtederken [*bağlarken*] ilme yeni bir mekşufe [*açılım*] ilavesi emeliyle kutuplara gidip gelinirken Boğaziçi'nin geceleri bir sahilinden diğer sahiline geçmek memnu'du [*yasaktı*]. Hâlbuki o sahiller bazen rüya-yı bihiştîye [*cennet rüyasına*] benzeyen Boğaziçi'ne hayalin istiğrakı [*dalıp gitmesi*] için çiçeklerden yapılmış dünyanın en güzel bir balin-i nerminiydi [*yumuşak yastığıydı*].

O zamanki hâli tasvir için otuz beş sene evvel şöyle birkaç söz söylemiştim:

İntizara [*beklemeye*] kalmadı bak iktidar
Gûşe-yi uzlette [*uzlet köşesinde*] oldum ihtiyar
İntizarım hep vatan ikbalidir
Kaldı bir düşman elinde tarümar [*darmadağın*]
Ah ü efgan ile hâl-i ihtizar [*can çekişme hâli*]
Karşı durdum lütfuna, tehdidine
Mertlikle işte ettim iştihar [*meşhur oldum*]

Uzun olan bu manzumenin alt tarafını şimdi hatırlamıyorum. Ben istitar etmedim [*gizlenmedim*]. *Küçük Şeyler*'le, *Rumûzü'l-edebî*'yi[1] neşrettim. O gazetede ve sair yerlerde yazdıklarım cemedilse [*toplansa*] *Sergüzeşt* gibi birkaç kitap olur. Şimdi geçmiş, maziye münkalib olmuş [*dönüşmüş*] bir devrin galeyan ve heyecanını bu sayfalara getirmek istemem. Bunları söylemekten maksat malum olduğu üzere bir müellifin yazdığı veya daha ehemmiyetli olarak yazamadığı şeyleri anlamak için onun bulunduğu muhiti ve muhat olduğu [*çevrelendiği*] tesirat ve teessüratın [*etki ve etkileşimlerin*] nüfuzunu arzetmektir.

O zamanki hayatta Avrupalılarınki gibi roman mevzuu bulmak müşküldü. Fakat Avrupalılar gibi yazmak ne için? Sade, mahrem ne kadar roman mevzuu [*konusu*] bulunurdu. Bir de ben hissettiğim şeyi yazamam. Daha doğrusu yazmak istemem. Hâlbuki en büyük eserler histen ziyade fikirle yazılır. Hissin galebe ettiği [*baskın çıktığı*] eserler kadınlaşır. Mesela Endülüs'teki Arapların bedayi-i mimariyesinde [*mimari yeniliklerinde*] his o kadar galebe etmiştir ki taştan duvarlarında kalpleri görülür, saray-ı bedayilerinin [*sanatlı saraylarının*] menkuşatındaki [*işlemelerindeki*] renklerin boyası hayallerinin girye [*ağlayış*] ve tebessümlerindendir. Bu kadar kesb-i rikkat eden [*inceleşen*] bir büyük medeniyetin ve yalnız yüksek ruhların görebileceği bir rüya-yı hûşrüba-yı şiire [*şiirin akıl alıcı rüyasına*] dalmış Arapların, benim büyük Sadi'nin:

Heme âdemîzâde bûdend lîken
Ço gorgân be hûnhâregî tîz çengî[2]

1. Bu isim pederimin telif ettiği *Rumûzü'l-hikem*'e bir de söyleyemediklerime bir rumuzdu.

2. Feûlün Feûlün Feûlün Feûlün. "Bunların tümü insanoğluydu ama / Kan içmekte benzerlerdi sivri pençeli kurtlara."

dediği insanların arasında bâhusus [*özellikle*] o zamanki haşin İspanyolların içinde bekâyab [*kalıcı*] olamayarak Endülüs'ü terke mecbur edileceklerini, kendi sanayi-i âliyeleri [*yüksek sanatlarını*], lisanını bilenlere söyler.

Dünyanın en büyük ve en cani milleti olan Romalıların sanayi-i bedialarında [*güzel sanatlarında*] hissin hissesi yok gibidir. Kubbe-yi semayı [*gökkubbeyi*] başında tutacak gibi görünen mermer direkleri birer fikir, birer mülahazadır. Mermer direkleri, mermer merdivenleriyle gurubun önünde bir reng-i al kesbeden [*al renk alan*] mağrur sarayları ebediyete karşı birer tak-ı zafer [*zafer takı*] gibi durur. Namîk Kemal'in, Süleyman Nazif'in eserleri gibi.

Namîk Kemal'in üslubunda ecdadından tevarüs eden [*miras kalan*] bir cihangirlik hassası [*özelliği*] vardır. Kemal, Büyük Britanya sahilindeyken İngiltere'yi tarif için diyor ki: "Bu tasvir harfiyyen değil fakat meali aynıyla böyledir." Denilebilir ki ummanın her meddinde, dünyanın havayici [*ihtiyaçları*] küreye İngiltere'den gidiyor, cezrinde dünyanın hazain-i serveti [*servet hazineleri*] ceziyereye [*adaya*] dökülüyor. Kendi de böyledir. Kemal'deki meal, med hâlinde olunca Türk fikir ve kalbinin bütün malzeme ve ihtiyacı o menba-ı dehadan [*deha kaynağından*] gidiyor. Cezrinde ilhamın bütün hazain ve cevahiri [*hazineleri ve mücevherleri*] o irfan âlemine dökülüyor. O cezr-i maâli ve maaninin [*yücelikler ve anlamlar cezrinin*] Kemal'e getirdiği incilerden bir tanesi de Süleyman Nazif'tir. O da ırkının bütün ateşleri kalbinde, Şark güneşinden mamul üslubu kaleminde olduğu hâlde her türlü tecavüze karşı Türk hudud-i irfanına [*irfan sınırlarına*] vazedilmiş [*dikilmiş*] bir nigehban [*sınır gözcüsü*], edebiyatta mektep gibi geçici modalar, itikatlar gibi efsanelerin fevkinde [*üzerinde*] nümayan olur [*görünür*].

Sergüzeşt'i üstad-ı hassas Ekrem'in nihayetsiz kalbine ithaf ile i'lâ etmek [*yüceltmek*] istemiştim. Bu eserin bir meziyeti varsa, onu da şimdi zîr-i zeminde [*yeraltında*] dur-

muş fakat bâlâ-yı sermediyette [*ebediliklerin üzerinde*] ebediyü'l-halecan [*ebedi çarpıntı içinde*] olan o kalpten almıştır.

Vaniköy, 4 Mart 1924
Samipaşazade Sezai

sergüzeşt

Bir

Rusya kumpanyasının Batum'dan gelen bir vapuru Tophane'nin önüne yanaştığı zaman denizin üzerinde sabırsızlıkla bekleyen birkaç kişi sandallardan vapurun içine atılmışlardı. Bunlardan birisi boylu, geniş omuzlu, seyrek siyah bıyıklı, etekleri ayaklarına kadar uzun, beli gayet dar bir Çerkez paltosu giymiş, yanında kendi kavminin kalpağı elinde bir gümüşlü kırbacı olan Çerkez'e:

"Safa geldiniz, cariyeler nerede?"

"İşte burada."

"Kaç tane?"

"Üç."

"Güzel mi?"

Çerkez (Esirlerin birisini göstererek) "Şu mavi gözlere bak, bir paşa buna bir hazine verir."

Çerkez'le bu herif bir sandala, cariyeler de diğerine binerek Tophane iskelesine doğru vapurdan açıldılar. Çerkez'le beraber bulunan ve gayet cesîmülcüsse [*iri yapılı*] olan bu adam Hacı Ömer isminde bir esirciydi ki insan ticaretinin kalb-i bîhissine [*duygusuz kalbine*] verdiği merhametsizlik, kalbinin o büyük yuvarlak gözlerine aksettirdiği [*yansıttığı*] bir nevi vahşilik âsârından [*izlerinden*] olarak bakışı kaplana benzer. Mana-yı şümulü [*kapsamlı anlamı*] ile kendisinin de

dahil olduğu insaniyetin –menfaat-i şahsiyesinden [*kişisel çıkarından*] başka– bir kısmına gelen felaketten müteessir olmaz [*etkilenmez*], bir hanendenin [şarkıcının] sesiyle bir kızın ağlamasını bir sazın sedasıyla bir hüsn-i bîbahanın [*paha biçilemez güzelliğin*] istirhamını tefrik etmezdi [*ayırmazdı*]. Vezaif-i insaniyesinden [*insanlık görevlerinden*] iki şeyi takdis ederdi [*değer verirdi*]. Biri ticaretinin taziyane-yi terakkisi [*ilerleme kırbacı*] olarak odasının duvarına asılan kırbacı, diğeri evine giren mahlukat-ı zaifenin [*zayıf varlıkların*] kimsesizliğiydi.

Sandalın içindeyken o büyük yuvarlak gözleriyle Çerkez'e bakarak ve birer küçük yelpaze kadar büyük olan ellerini sallayarak esirleri pazarlık ediyordu. Pazarlık yolunda gitmeyince kırk beş yaşı ile elli arasında olduğunu gösteren ve siyahtan ziyade kirli bir renge mayil olan [*çalan*] kır sakalıyla esmer çehresinde bir iki kaba buruşukluğu şayan-ı nefret bir sûret kesbederdi [*şekil alırdı*].

Halayıkların ikisi on altı, on yedişer yaşında Kafkasya'nın iki parlak mahsul-i hüsnüydü [*güzellik mahsulüydü*]. Üçüncüsü tahminen sekiz, dokuz yaşında bir küçük esirdi ki saçlarıyla kaşlarının arası biraz yakınca, ağzı gayet küçük, yuvarlak olan omuzlarına nispetle beli incecik, hele o siyah gözlerde pertev-i zekâ [*zekâ ışığı*] bir letafet-i nâmütenahi [*sonsuz latiflik*] gösterirdi. Bir dest-i üstadane [*üstatça el*] ile hutût-i mütenasibesi [*orantılı hatları*] çekilmiş fakat rengi verilmemiş bir tasvirdi [*tabloydu*]. Zira küçücük dudakları pek renksiz, bakılmamaktan saçları seyrek, sefalet ve meşâkk-ı seferin [*yolculuk sıkıntılarının*] tesiriyle rengi uçuk, gözlerinin etrafı ince bir siyah daire ile çevrilmiş, nazarında [*bakışında*] kafesin içine konulmuş bir kuşun ara sıra semaya bakışını andırır sûrette hafi [*gizli*] bir hüzün ve teessür meşhuddu [*gözlemlenirdi*]. Bu küçük kızın üzerinde dar ve serâpâ [*baştan ayağa*] ilikli bir Çerkez paltosu, başında bir küçük eski kalpağı vardı.

Sandallar sahile yanaşarak bu kızları bir eve götürdüler. Eve girdikleri zaman esircinin karısı karşılayarak "Bu ikisi güzel, bu küçük kız hastalıklı bir şeye benziyor. Bunu buraya ölsün diye mi getirdin?" dedi.

Hacı Ömer de "Biz de bunu bin liraya almadık. Tamam Yüksekkaldırım'daki Mustafa Efendi hareminin istediği gibi bir küçük" cevabını verdi. O gece Çerkez o evde kalarak üç gün muhayyer olmak [*beğenilmezse geri verilmek*] üzere üçünün de pazarlığı bitti.

Bu evde kızlar geceleri bir odaya toplanır, birbirleriyle konuşurlardı. Fakat çok gülmek, Çerkezce söylemek yasak ve bir müşteriye gidip de her ne sebepten dolayı olursa olsun beğenilmeyerek gelen esirlere on, on beş kırbaç muhakkaktı.

Bu eve vusullerinden [*gelişlerinden*] birkaç hafta sonraydı ki bir sabah Hacı Ömer o küçük esire Çerkez'e "Haydi, kalk gideceğiz" dedi. Çocuk kendi sinnindekilere [*yaşıtlarına*] mahsus bir tavırla hemen yerinden kalktı. Koşarak beraber geldiği kızlardan birinin boynuna sarıldı. Birbirleriyle öpüşüp ayrıldıkları zaman çocuğun gözünde küçücük ruhunun ızdırabına delalet eden bir damla yaş gözüktü. Sonra birdenbire hayatın bâr-ı ızdırabını [*ızdırap yükünü*] hissetmeye başlayan adamlar gibi mini mini kaşlarını çatarak ciddi, müessir [*etkileyici*], mütefekkir [*düşünceli*] bir çehreyle esircinin o cesim [*iri*] ellerinden tutarak evden çıktılar.

Yürüyorlardı.

Çocuk sokakta giderken etrafından geçen arabalara, tramvaylara hayran hayran bakıyordu. Tophane Meydanı'na geldikleri zaman orada birçok çocukların gülüşerek haykırışarak oynadıklarını görür görmez –güzergâh-ı hissiyat [*duyguların güzergâhı*] olan kalplerinden geçen arzulara hiç tetkik etmeden hemen tabi olmak– hasâyis-i etfalden [*çocukların özelliklerinden*] bulunduğu cihetle kendisinden geçerek, yerde koşuşan bu mahlukatın semada uçuşan kuş-

lara olan münasebeti olmalı. Kendilerinden bir cemiyet gördükleri zaman iltihak etmek [*katılma*] sevdasının sevkiyle hemen onların yanına doğru koşmaya başladı ve birdenbire esircinin o büyük, o korkunç gözlerini açarak "Gel buraya. Şimdi kırbacı çıkaracağım!" dediğini işitir işitmez yavaş yavaş geri döndü. Yanındaki gulyabaninin ellerini tutarak kendisinin nasıl bir dest-i ahenin-i esaret [*esirliğin demir eli*] içinde olduğunu birinci defa olarak hissetti.

Yürüyorlardı.

İkisi de hiçbir lakırdı söylemiyordu. Köprünün üzerinden geçerken iki tarafa yanaşıp kalkan vapurlardan gözünü ayıramıyordu. Birkaç adım daha ileri gidip de vapur düdüğünün sesini işitir işitmez bulunduğu yerde vücuduna titremek geldi. Zira memleketinden ayrılıp gelirken Batum'da duran vapur düdüğünün aksi [*yankısı*] hâlâ kulağında kalmıştı. Karşı tarafta semanın mavi gölgesi altında dûş ber dûş-i i'tila olmuş [*omuz omuza yükselmiş*] dağların üzerinden dökülüp gelen bir rüzgâr saçlarını dağıtarak görmüş olduğu bir rüyayı yani memleketini ihtar ile [*hatırlatarak*] kalb-i muzdaribine [*ızdıraplı kalbine*] anlaşılmaz bir sûrette teselli bahş oluyordu [*teselli veriyordu*].

Yürüyorlardı.

Köprüyü geçip de Yenicami'in önüne geldikleri zaman çocuk rengi büsbütün uçmuş yüzünü havf [*korku*] ve tereddüte delalet eder bir hâl ile kaldırarak Çerkezce "Karnım aç" dedi. Esirci kolunu çekerek düşürecek gibi olduktan ve yine itip doğrulttuktan sona "Yürü" dedi.

Yürüyorlardı.

Biçare çocuğun o güzel fakat renksiz dudakları titriyordu. Çakmakçılar Yokuşu'nu çıkarken ayaklarının sızladığını hissediyor fakat korkusundan söylemiyordu. Gözüne karşısındaki on adımlık yer yürümekle bitmez tükenmez bir mesafe-yi bînihaye [*sonsuz mesafe*] görünmeye başladı. Ayakları dolaşıp düşecek gibi oldu. Sonra yine doğruldu.

Yürüyorlardı.

Bayezid meydanına geldikleri zaman gözünü çevirip de bir tarafa bakmaya mecali kalmamıştı. Bacakları güya vücuduna bağlanmış birer kurşun gibi ağır gelmeye başladığından vücudundaki bütün kuvveti sürüklemeye ancak yetişiyordu.

Hele şükürler olsun, Bayezid'de tramvay mevkiinin yanındaki bir kahvede oturdular. Yorgunluktan tâb ü takati [*gücü*] kalmayan çocuğa o hasır iskemle bir kraliçenin taht-ı saltanata [*saltanat tahtına*] cülûsu [*oturması*] kadar huzur ve safa verdi. Esirci bir simit, biraz da peynir aldı. Çocuk bunları yedikten ve bir bardak da su içtikten sonra tramvaya binerek Aksaray'a, oradan diğer hattın tramvayıyla Yüksekkaldırım'a indiler.

Esirci küçük bir sokak, tenha bir mahallenin içinde bir evin kapısını çalıyordu.

Öğleye müsadif olan [*rastlayan*] bu esnada Şark'ın parlak güneşi bu küçük, bu tenha sokağı tenvir ederek [*aydınlatarak*] kapısını çaldıkları evin üst kat pencereleri saçağın gölgesi altında kalır ve alt kat pencerelerinin kafeslerinden süzülerek giren şua-ı şems [*güneş ışığı*] evin iç tarafına doğru nüfuz ettikçe sönüyor gibi görünürdü. Yine o esnada öteki sokaktan zuhûr eden bir âmâ [*kör*] elindeki değneği fasıla ile [*aralıklarla*] bir usülde kaldırımlara vurarak "Devr-i la'linde baş eğmem bâde-yi gülfâma ben"[3] gazelini okuyarak geçiyordu. Evin kapısında bir köpek uyuyor, komşunun damında bir iki kedi dolaşıyordu. İnsan bu sokaklarda yürüdükçe, sükûnete [*sakinliğe*] ve sûret-i tanzim ve inşasına [*düzenleme ve*

3. Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün. "Lâl renkli dudaklarının hükmettiği bu devirde gül renkli badeye baş eğmem." Hacı Faik Bey'in (1831-1891) Tahir Buselik makamında bestesi. Güftenin tam metni:

Devr-i la'linde baş eğmem bâde-yi gülfâma ben
Sâye-yi pîr-i mugânda minnet etmem câma ben
Anber-i zülfün getirdi başıma sevdaları
Yoksa nerden dûş olurdum bu hayâl-i hâma ben
Nakarat: İşvebâzım, çâresazım, gel efendim beni şâd et. (y.h.n.)

inşa biçimine] bakarak kendini kurûn-i vüstaya [*Ortaçağ'a*] doğru seyir ve seyahat ediyor sanır.

Evin kapısını açan bir Arap halayık "Safa geldiniz Hacı Ömer Efendi, buyrun" dedikten ve hanımına gidip haber verdikten sonra bunları hanımın odasına götürdü. Bir başörtüsüyle köşede oturan hanım, şişman, esmer, kaşlarına bir parmak enliliğinde rastıklar sürmüştü. Kaba bir hilkat [*yaratılış*], çirkin bir kıyafete girmişti. Odaya girip de esirci "Git hanımın eteğini öp" dediği zaman küçük esir gidip kadına sarılmak isteyince hanım gayet sert bir tavırla geriye doğru itti. Kız mahzun mahzun geri çekilerek mindere oturdu.

Hacı Ömer şiddetle "Senin mindere oturmak haddin mi? Sen esirsin! Kalk ayakta dur!" dedikten sonra hanıma doğru dönerek "Kusuruna bakmayın, daha acemidir. Geleli birkaç gün oldu. Siz istediğiniz gibi terbiye edersiniz" yolunda arz-ı mazeret etti [*mazeret bildirdi*]. Çocuk bu emirlere bir hüzün ve hayret içinde itaat ederdi. Bir taraftan hanım çocuğun vücudunu eliyle yoklayarak ucuz almak için birçok kusurlar bulur, diğer taraftan Arap halayık muayene-yi müdekkikanesini ifa ile [*dikkatle kontrol ederek*] "Hanımefendi, bu nafile, zayıf. Bu ölür" derdi. Velhasıl [*sonuçta*] iki tarafın bir mahluk-i zîşuurdan [*bilinçli mahluktan*] istifade için saika-yı hırs [*hırs sebebi*] ve sevda-yı menafaatle [*çıkar sevdasıyla*] saatlerce ettikleri pazarlık kırk lirada karar buldu.

"Çerkezü'l-asl [*Çerkez asıllı*] dokuz yaşında kul cinsi bir esiri ilel ve eskamdan [*hastalıklardan*] salim [*uzak*] olarak Harput Mal Müdürü sabık Mustafa Efendi'nin haremine kırk adet lira-yı Osmani [*Osmanlı lirası*] mukabilinde furuht ettiğimi [*sattığımı*] mübeyyin [*beyan eden*] işbu senedim bittahrir [*yazılı olarak*] hanım-ı mûmaileyhaya [*adı geçen hanıma*] teslim kılındı.

Esirci
Hacı Ömer"

Hâsıl ettiği meleke [*edindiği beceri*] cihetiyle [*ile*] bu senedi tahrir ederek [*yazarak*] evden çıkıp gitti.

Hanımın verdiği emir üzerine Arap halayık yanında bir sükûnet-i mutavaatkârane [*itaatli sakinlik*] ile giden küçük kızı mutfağa indirdi; kendi yemek pişirirken ona da su taşıttırdı. Hanım evin idare ve intizamını kemâl-i dikkatle ifa ve muhafaza eder fakat çok bağırır, pek çabuk hiddetlenirdi. Kaşlarını çatarak sönük siyah gözleriyle bakışında bir çocuğu ağlatacak, bir adamı korkutacak kadar merhametsizlik görünürdü. Yalnız on iki yaşında Atiye ismindeki kızını mektepten avdetinde [*dönüşünde*] kucakladığı zaman nezaket-i hilkat [*yaratılışındaki nezaket*], rikkat-i kalb [*kalp yumuşaklığı*] gibi kadınlara mahsus olan hasayis [*özellikler*] garip bir sûrette kendisini gösterirdi.

Bu hasisa [*özellik*] tamamıyla kızına mahsus ve münhasır [*özgü*] olarak yoksa zaten hiç çocuk sevmez, hiç kimseye acımazdı. Gençliğinde ara sıra kendisini döven kocasının muamelat-ı vahşiyesini [*vahşi muamelelerini*] görmüş ve en nazik yaratılan bir kadını bile en azgın hayvana tahvil edecek [*dönüştürecek*] kadar müessir [*etkili*] olan kıskançlığı çok çekmiş, hele bir zamandan beri sû-i idare ve irtikabından [*kötü idare ve suç işlemesinden*] dolayı hükümet-i seniyenin hükm-i adaletiyle [*adalet hükmüyle*] kocasının mazuliyet [*görevden uzaklaştırılma*] ızdırap ve kederini hissetmiş ve bunların cümlesi kalbine bir merhametsizlik, bir neşesizlik getirmişti.

Hayat-ı manevi [*manevi hayat*] olan iştigalat-ı zihniyeden [*zihin meşgullüklerinden*] ve bir heyet-i ictimaiye [*toplum*] içinde valide olmak için lazım gelen terbiye-yi medeniyeden [*medeni terbiyeden*] mahrum bulunduğu cihetle [*için*] daima halayıklarla uğraşır, merhametsizce döver, komşularının aleyhinde söylenir dururdu.

Kocası tebriye-yi zimmet [*zimmetten aklanmak*] ve istihsal-i memuriyet [*görevini elde etmek*] için gündüzleri dolaşır, akşamları geç gelir, sabahları erken giderdi.

Akşam olunca Arap cariye ki ismi Taravet idi, kendisinin yattığı mutfağın üstündeki odaya gayet ince bir şilte, katı bir yastık, kirli bir yorgan koydu. Sabahtan beri yürümekten takati kesilen bu esir yatağın içine girdi. Evin yukarı kattaki penceresinden bahçedeki nar ağacının dallarına akseden [*yansıyan*] bir şamdanın hafif ziyasına [*ışığına*] gözlerini dikerek serâir-i hilkatin [*yaratılış sırlarının*] anlaşılmaz bir hissine tebaiyetle [*uyarak*] "gece" dedi. Yorganı başına çekti, sakit [*sessiz*], derin bir hâb-ı masumaneye [*masumca uykuya*] daldı.

Sabahleyin erken gözlerini açtığı zaman karşısındaki nar ağacında bir kuş nağmesaz oluyordu [*şakıyordu*]. Bir kuşun nağmesiyle bir çocuğun ruhu beyninde [*arasında*] münasebet vardır. Yatağından kalktı, başını pencereye dayayarak kuşu seyretmeye başladı. Bu kuş tulû etmekte [*doğmakta*] olan güneşin ziyasına karşı kanatlarını sallayarak uçtukça göğsünde şafaktan iktibas ettiği [*aldığı*] al, mavi bir takım renkler temevvüc eder [*dalgalanır*], ağaca konduğu zaman yeni açılmış bir çiçeğe benzerdi. Bu temaşaya [*seyre*] o kadar dalmıştı ki içinde bulunduğu hayret-i meftunaneden [*meftunca hayretten*] Taravet'in "Gel yatağını kaldır!" diye bağırarak etttiği tekdir uyandırdı. Eline bir süpürge vererek süpüreceği odaları, edeceği hizmetleri yukarıya, mutfağa taşıyacağı suları gösterdi.

İsmini Dilber koymuşlardı. Zira hanım kendisini bu nam [*ad*] ile çağırmaya başladı. Biçare Dilber sabahları erken kalkar, incecik şiltesini bin bela ile kaldırır, odaları süpürür, kovaların içine birer parça su koyarak yukarı çıkarırdı.

Bir sabah yukarısını süpürürken Atiye Hanım'ın oynadığını görünce süpürgesini olduğu yere bırakarak yanına gidip oturdu. Oyuncağa hayretle bakarken hanımın o korkunç sesiyle "Dilber! Dilber!" diye bağırdığını işiterek bulunduğu yerde kaldı. Hanım içeriye girip bu halayık parçasının kızıyla oynamak istediğini görünce Dilber'in

kulağından tutarak süpürgeyi bıraktığı yere getirdi. "Sen işini bırakıp ne oynuyorsun?" diye bir tokat vurdu. Zavallı çocuk! Ağlamaya bile cesaret edemeyerek hizmetini görmeye başladı. Her sabah hizmetini bin zahmetle görür bir küçük kusur etse, hanımdan, Taravet'ten tokat yerdi. Evdeki vezaifini [*görevlerini*] ifa ettikten [*yaptıktan*] sonra Atiye Hanım'la mektebe gider, akşamları çantalar elinde olarak avdet ederdi [*dönerdi*].

Aradan haftalar, aylar mürûr etmeye [*geçmeye*] başlayınca lisan öğrenmekte çocuklara mahsus bir suhûlet-i fevkalade [*olağanüstü kolaylık*] ile Türkçeyi oldukça söylemeye ve anlamaya iktidar kesbetti [*güç kazandı*]. Fakat sabahları takatinin yetmediği hizmetleri görmekten bir parça eğlenecek, gülecek olsa, yediği dayaklardan dolayı bu yaşta olanlara göre bir devre-yi saadet [*saadet devresi*] olan hayat kendisine pek müşkül, pek acı görünmeye başladığı sarkmış yanaklarından, büsbütün kesilmiş gözlerinden anlaşılırdı. Evvelleri [*önceleri*] Atiye Hanım kendisiyle oynamak isterse de validesinin, Taravet'in ettiği muameleleri gördüğünden şimdi her ne zaman yanına gelse "Pis halayık! Hadi aşağı!" diye kovardı.

Elem ve ızdırapla cereyan eden bu hayat-ı hüznengîzi [*hüzün verici hayatı*] içinde en büyük arzusu mektebe gitmekti. Zira orada diğer çocuklarla muhtaç olduğu hürriyet ve muhabbetle mükâleme eder [*konuşur*], kimse bu küçük mahluğun haysiyet-i insaniyesini [*insanlık onurunu*] "Pis halayık" diye pâmâl-i tahkir etmez [*hakaretle çiğnemez*] ve bulunduğu hâl-i ye's ve ızdırabında [*umutsuzluk ve ızdırap hâlinde*] derslerine fevkalade gayret ettiğinden hocasından ara sıra aferin alır ve bütün bunlar kalb-i münkesirine [*kırık kalbine*] tesellibahş olduğu [*teselli verdiği*] gibi Lütfiye Hanım namında bir de küçük yar ve hemdem [*arkadaş*] peyda eylemişti [*bulmuştu*] ki bu iki ruh-i râzâşinanın [*sırdaş ruhun*] birbirleriyle olan irtibat-ı hafîsinden [*gizli ilişkisinden*] bilis-

tifade [*yararlanarak*] kemâl-i iştiyakla [*büyük bir arzuyla*] baş başa vererek hasbihal ederlerdi [*dertleşirlerdi*].

Bir gün Lütfiye kendisine "Sen kimin halayığısın?" dedi.

"Hanımın."

"Hangi hanımın?"

"(Atiye Hanım'ı göstererek) Bunun validesinin."

"Senin oyuncakların var mı?"

"Hayır. Ben esirim."

"Ben sana bir tane vereyim."

Bu kısacık muhavere [*konuşma*] üzerine çantasından bir bebek çıkararak Dilber'e verince, timsal-i ikbalini [*geleceğinin timsalini*] derâguş eden [*kucaklayan*] bahtiyarlar gibi büyük bir meserretle [*sevinçle*] alarak yattığı odadaki dolaba saklamış ve merhametsiz Sudanlı görüp de bütün ümit ve âmâlinin [*emellerinin*] bu timsal-i ikbalini kırmasın diye birisi odaya girdikçe "Benim dolapta bir şeyim yok ki" demeyi adet edinmişti.

Lütfiye ara sıra kendisine şeker, meyve gibi etfalfirîb olan [*çocukları aldatan*] şeyleri verdikçe bu atiyeleri [*bağışları*] nereye koyacağını şaşırır, sonra kimse görmesin diye aceleyle evden cüz'ünü götürdüğü bohçasına gizlerdi. Fakat bir kere şeker alırken Atiye Hanım gördüğü cihetle [*için*] eve avdetlerinde [*dönüşlerinde*] validesine söyledi. Bir zamandan beri kocasının umûr ve muamelatında [*işlerinde ve muamelelerinde*] görülen adem-i muvaffakiyet [*başarısızlık*] ve idare-yi beytiyede [*ev idaresinde*] tesadüf olunan müşkülat [*güçlükler*] zaten hadîd [*öfkeli*] olan mizacına günlerce devam eder bir neşesizlik getirdiğinden o kadar sevdiği kızının noksan-ı terbiyeden [*terbiye eksikliğinden*] neş'et eden [*kaynaklanan*] bir gurur-i tıflane [*çocukça gurur*] ile ettiği şikâyeti üzerine "Buraya gel pis Çerkez! Buraya gel mundar dilenci!" diye Dilber'i odasına çağırdı. Çocuk odaya girdiği zaman o rastıklı kaşlarının altındaki sönük, beyazı siyahından büyük, gözlerini açarak "Yanıma gel" dedikçe Dilber

çocuklardan başka kimseye malum olmayan bir havf [*korku*] ve dehşetle titreyerek olduğu yerde kaldı. Hanım ayağa kalktı, Dilber'in kolundan çekip sengdilane [*taşyüreklilikle*] bir iki vurarak "Şimdi dilenciliği öğrendin mi?" sualiyle [*sorusuyla*] bohçanın içinde ne kadar şeker, meyve varsa, pencereden aşağı attı. Muharrip [*tahrip edici*] kadın! Dilber'in bütün mâmelekini [*mal varlığını*], çocuğun bütün hazinesini kıymadan böyle mahv ve harap etti.

Bu muamele geçirdiği hayat-ı elîmin [*elemli hayatın*] tesiratından [*etkilerinden*] olan durgun tavrını, zaten kolaylıkla teessüryâb olan [*etkilenen*] hilkat-i masumanesini [*masumca yaratılışını*] amîk [*derin*] bir sûrette ihlal ettiyse de sinnine [*yaşına*] göre hayret verecek bir metanetle ağlamamak için cehd ve ikdam ederek [*çaba göstererek*] kapıdan çıkmak üzereyken çeşmân-ı mütefekkirânında [*düşünceli gözlerinde*] bîihtiyarane [*elinde olmayarak*] bir iki damla gözyaşı peyda olmuştu [*belirmişti*]. Taravet de aşağıdan bu zavallı Kafkasyalıya "Pis Çerkez, dilenci kız, gel mutfağa, su getir!" diye bağırdı.

Gayet müessir [*etkili*] bir sûrette esen şimal [*kuzey*] rüzgârının ufuklardan getirdiği sehâb-ı siyah-ı kesiften [*yoğun kara buluttan*] tereşşüh eden [*sızan*] ince, soğuk bir yağmurun altında, bahçedeki kuyudan su taşır, kovaların tabiî ihtizazından [*titreşiminden*] su damlaları üzerine döküldükçe soğuğu ta yüreğinin içinde hissederdi. Kovaları koyduktan sonra mutfaktan artık dışarı çıkmaya cesareti, su taşımaya takati kalmamıştı. Taravet bir taraftan yemek pişirir, diğer taraftan "Hadi, su getir tembel, sonra akşam yemek pişmez" derdi. Çocuk olduğu yerden kımıldamayarak "Artık su getiremem" derdi. Taravet ağacın aşağısından bakıp da yukardaki kuşları düşüren yılan gibi beyazları kan içinde ve yalnız o gözlere mahsus bir nazar-ı vahşiyane [*vahşice bakış*] ile ocaktan bir yanar odun çıkararak Dilber'e doğru yürüyünce, çocuk üzerine bir yanardağ geldiğini veyahut elindeki topu-

zuyla yanında bir zebani dolaştığını görünce, rikkati [*yufka yürekliliği*] en ziyade tehyîc eden [*heyecanlandıran*] havf ü hirastan [*korkudan*] hâsıl olma bir teslimiyet-i mutavaatkârane [*itaatli teslim oluş*] ile hemen dışarı çıktı. Sûz u güdâzıyla [*yanıp yakılmasıyla*] tahammülünün fevkinde [*üzerinde*] olan hizmetini ifa etti.

O akşam herkes bir hâb-ı amîk [*derin uyku*] içinde bulunduğu zaman asılı bir saat mezaristanda [*mezarlıkta*] öten bir baykuş gibi gece yarısını çalarken Dilber yatağından kalktı. Yavaş yavaş dolabı açarak bir şey çıkardı. Sonra elini başına tutarak bir ordu kumandanına mahsus metanetle düşünmeye başladı. Korkunç şey! O soğuk, o muzlim [*karanlık*] gece yarılarında bu çocuk ne yapıyor? Artık kaçacak. Artık firar edecek. Çektiği ızdıraplara, dayaklara vücudu tahammül edemiyor. Gördüğü muameleler, tahkirler ruhunu cerihadar etmiş [*yaralamış*]. Fakat gecenin devlere mahsus müthiş, azim [*büyük*] olarak semaya yayılan siyah kanatlarının altı öyle bir küçük mahluğa melce [*sığınak*] olamaz. Firar edecek. Kendisince mechul [*bilinmez*] olan bir kuvvetin sevkiyle bir şey arayacak. Kendisinin haberi olmadan ayaklarının rehberi ve delaletiyle bir yere gidecek. Hissettiği azim bir noksanı ikmal etmeye [*tamamlamaya*], muhtaç olduğu bir penah-ı münferidi [*tek sığınağı*] bulmaya gidecek. Rahat bulmak, teselliyâb olmak [*teselli olmak*], bir hâl-i nisyan ve metrukiyetten [*unutulmuşluk ve terkedilmişlik hâlinden*] kurtulmak, velhasıl âgûş-i şefkatinde [*şefkat kucağında*] istediği gibi ağlamak için validesini bulacaktı.

Zavallı esir! Bir tavr-ı âlicenabane [*âlicenap tavır*] ile hanımın verdiği elbiseyi üstünden çıkararak yavaş yavaş dolabı açtı. Dolabın tozlar içinde bir köşesine atılmış Çerkez paltosuyla kalpağını çıkardı. Giyindiği zaman ikide birde yatağın içinde uyuyan talih-i siyahına [*kara bahtına*] bir nazar-ı hâifane [*korkulu gözler*] ile bakıyordu. Odanın için-

deki kandilin necm-i ümidi [*umut yıldızı*] gibi hafif ve zayıf olan ziyası [*ışığı*] çocuğa minderin üzerine atılmış bir eski hırka, bir yırtık entariyi, ağır bir uykuya dalmış Taravet'i mahuf [*korkunç*] bir sûrette gösterirdi.

Böyle bir firar için havâyic-i seferiye [*yol ihtiyaçları*] lazım. Mektebe giderken cüz'ünü koyduğu bohçasını önüne açarak içine en evvel Lütfiye'den aldığı bebeği koydu. Sonra bir elma daha, sonra yüzük olarak iki demir halkasını vazetti [*koydu*]. İşte dünyada mutasarrıf olduğu bütün bu mâmelekini [*mal varlığını*] bohçasına yerleştirirken muttasıl [*sürekli*] sessiz sessiz ağlıyordu. Bir taraftan gözyaşı döker, bir taraftan bohçasını tanzim [*düzenlemek*] ile uğraşırdı.

Aferin bu küçük Kafkasyalının kalb-i ulvi-yi muztarına [*muhtaç yüce kalbine*] ki kendi mamelekinden [*sahip olduklarından*] başka bir şey kabul etmeyerek ve bohçasını koltuğunun altına alarak oda kapısından dışarı çıktı. Karanlıkta elleriyle merdivenleri yoklayarak aşağı indi. Sokak kapısına yaklaşıp da kapının demirli olduğunu görünce pîşgâh-ı azmine [*azminin karşısına*] tesadüf eden bu istihkâm-i aheninin [*demir istihkâmın*], bu mania-yı tahammülfersânın [*dayanılmaz engelin*] karşısında bir meyûsiyet-i tâmme [*olanca umutsuzluk*] ile donakaldı. Izdırap ve nevmîdînin [*umutsuzluğun*] tahrik ettiği [*oynattığı*] asabı [*sinirleri*] sayesinde tezâuf eden [*bir kat artan*] kuvvetiyle bir iskemlenin üzerine çıkarak demiri yukarı doğru itti. Mümkün değil. Gazap ve ye's [*umutsuzluk*] ile titremeye başlayan elleriyle bir kere daha tecrübeye kalkıştı. Kabil değil. Demir, hanımıyla Taravet'in kalbi gibi hissiz duruyor. Ye'sin verdiği olanca kuvvetiyle bir kere daha itince demir yerinden kımıldadı. Ara sıra iskemlenin üzerine oturup nefes alarak ameliyatına devamla yarım saatlik sa'y-i mevâniberendâzanesi [*engel kaldıran çabası*] sayesinde kapı açıldı. Kapıyı tekrar kapamak hatırına bile gelmeyerek kendisini sokağın ortasında buldu.

Gece bütün sükûnet ve zulmetiyle [*karanlığıyla*] ortalığı istila etmişti [*kaplamıştı*]. Ne gökte bir yıldızın ne yerde bir kandilin ziyası göründüğü bu koca gecenin içinde hiçbir ses işitilmez, yalnız uzaktan uzağa havlayan köpeklerin sesleriyle ara sıra şiddetle esen soğuk, müessir [*etkili*] bir rüzgârın eski Bizans harabelerinden çıkardığı müthiş aks-i sedalar [*yankılar*] samia-yı havfnâkine [*korkulu kulağına*] vasıl olurdu [*gelirdi*]. Korkusundan önüne bakarak ve adımlarını sık sık atarak mahalleyi geçip de bir tarafında yangın harabesine tesadüf edince, oradaki bir evin kapısının önünde birdenbire durdu. Yaşamak için rıfk u mülayemete [*yumuşaklığa*], nüvâziş [*okşama*] ve himayete muhtaç olan bu mahluğun küçücük kalbi o büyük gecenin mahuf sükûnetiyle harabelerden çıkan müthiş sedalardan durmaya ve şimalin buzlu dağlarından dökülüp gelen o müessir rüzgârın en ince asabına kadar sirayet ederek bütün vücudu titremeye başladığı zamanda Taravet'in, hanımın hatırat-ı zulüm ve gadri [*zulüm ve haksızlık hatıraları*] tesir-i burûdet [*soğuğun etkisi*] ve şiddet-i havf [*korkunun şiddeti*] ile hürriyet ameliyatını [*özgürlük hareketlerini*] ve harekât-ı asayişkâranesini [*huzur arama hareketlerini*] kaybettiği kalp ve zihnine hücum ederek dehşet-i hayaliyle [*hayalinin dehşetiyle*] ve kuvve-yi vâhime-i istiklal ve istibdad [*bağımsızlık ve zorbalık kuruntusunun şiddeti*] ile hükümfermâ olunca [*hüküm sürünce*] birdenbire bulunduğu yere oturdu. Bîtab [*takatsiz*] olan gözleri, meşhûdatı [*gördükleri*] rüya gibi gördüğü zaman ta karşısında bir siyah kadife ile mestur [*örtülü*] gibi görünen sema-yı muzlimin [*karanlık gökyüzünün*] ufuklara karib [*yakın*] bir köşesinde, sislere benzer bir ziya peyda oldu. Bu nûr-i nâgehzuhûr-i semaviye [*gökyüzünde ansızın beliren ışığa*] daha dikkatle bakınca, o ziyanın içinde validecığinin çehre-yi mütebessimini [*gülümseyen yüzünü*] gördü. İşte orada, kendisine gülüyor! Lakırdısını [*sözünü*] işitecek. Ah

üzerine doğru geliyor! İktidarının taalluk edemediği [*gücünün yetmediği*] şeyleri taşımaktan kadid [*iskelet*] olmuş kollarını valideciğini kucaklamak için semanın o cihetine [*yönüne*] doğru uzatarak "Aman imdadıma yetiş!" dedi, sonra şiddetli bir feryatla arka üstü düştü, bayıldı.

İlk

Bir derin uykudan uyandığı zaman kendisini bilmediği bir evin, bilmediği bir yatağın içinde buldu. Karşısında, zamanın esna-yı güzârında [*akışı sırasında*] bıraktığı izlerle buruşmuş bir ihtiyar çehre, bir ihtiyar kadın kendi nuru bitmeye fakat ruhun ziya-yı hafifi [*hafif ışığı*] aksetmeye başlamış rıfk [*yumuşaklık*] ve şefkatle memlû [*dolu*] gözlerini çocuğa dikmiş, titreyen elleriyle ilaç veriyordu. Hiç şüphe yok ki o nazar-ı rahîm [*merhametli bakış*] bu küçüğe ilaçtan ziyade bir deva-yı kalb-i elîmdi [*elemli kalp devasıydı*]. Siyah olduğu zaman sevdayı, beyazlandığı vakit rikkati [*inceliği*] tehyîc eden [*heyecanlandıran*] saçları yatağın içinde dilberin üzerine döküldüğü zaman pek yakışmıştı. O ruh-i muzdarip ve naimin [*ızdıraplı ve uyuyan ruhun*] yorganı da böyle nurani [*ışıklı*] olmak lazım geliyordu.

Yattığı odada bir minderle onun köşesinde yine bir küçük minder vardı. Odanın ötesinde berisinde birer küçük şilteden ve bundan elli altmış sene evvel yapılmış bir hücrenin içinde Çanakkale testisiyle bardağından başka bir şey yoktu. Çocuk yatağın içinde kalkıp da arkasını yastığına dayadığı ve yanına koydukları bebeği kucağına aldığı zaman ihtiyar kadın konuşmaya başladı.

"Yavrucuğum. Sen kimin kızısın?"

"Ben halayığım."

İhtiyar kadın biraz düşündükten sonra o nerm [*yumuşak*] ve lerzan [*titrek*] olan elleriyle Dilber'in saçlarını okşayarak "Kimin halayığısın?" diye sordu.

"Hanımın."

"Hangi hanımın?"

"Atiye Hanım'ın validesinin!"

İhtiyar kadın bir asırlık başını eline dayayarak biraz daha düşündükten sonra:

"Sen dün gece öyle geç vakit niçin sokağa çıkmıştın kızım?"

Dilber cevap vermedi.

"Öyle gece yarılarında çıkan hayalleri düşünmeden, yaramaz çocuklara gözüken umacılardan korkmadan buralara nasıl geldin yavrucuğum?"

Dilber yine cevap vermedi.

"Dün gece yatakta anneciğini sayıklıyordun. Validen kimdir? Şimdi nerede? Söyle evladım."

"Bilmem" dedi.

İhtiyar kadın gözlerinin yaşını sildi. "Dur sana torunumu göndereyim de beraber oynayın" diyerek kapıdan çıktı. Bir iki dakika sonra odanın kapısından bir çocuk zuhûr ederek yüz yüze baktıktan sonra çocuk yatağa doğru koşarak birbirinin boynuna sarıldılar. Dilber bu çocuğun mektep arkadaşı Lütfiye Hanım olduğunu ta yatağın yanına yaklaşmayınca anlamamıştı.

"Dilber sana ne oldu?"

"Hiç, ben kaçtım."

"Niçin kaçtın?"

"Beni çok dövüyorlar, çok hizmet ettiriyorlar. Sonra her dakika "Pis Çerkez! Pis halayık!" diyorlar. Oyun oynasam, yasak. Üşüdüğüm zaman mangalın kenarına otursam, Taravet maşayla elimi yakıyor, bak koluma" dedi. Vakıa [*gerçek-*

ten de] yorganın içinden çıkardığı esmerlenmiş, katılaşmış kolunun üzerinde bir yanık nişanesi [*izi*] vardı. Sonra yine sözüne devam ederek:

"Bu yatağı aşağı indirin de ben sizin esiriniz olayım. Sana su taşırım. Bebeklerini giydiririm. Odanı süpürürüm. Beni bırakma" dedi.

Lütfiye "Ben seni burada dolaba saklarım. Seni kimse bulup götüremez" diye cevap verdi.

Bir çocuğun bir çocuktan istimdadı [*yardım istemesi*], diğerinin muhabbet-i insaniyeye [*insanlık sevgisine*] güşade [*açık*] olan küçücük kalb-i refik-i muhabbetperverinin [*sevgi dolu hisli kalbinin*] saikasıyla [*sevkiyle*] yegâne çare-yi tahlis ve necat [*tek kurtarma ve kurtulma çaresi*] olarak "Ben seni dolaba saklarım" yolundaki vaat-i himayetkârane ve masumanesini [*hamice ve masumca vaadini*] işitmek ne müessir [*etkili*] şeydir! Bu muhavere-yi hafiye [*gizli konuşma*] ile verdikleri karar-ı necat [*kurtuluş kararı*] üzerine ikisinin de dehan-ı melaik [*meleklerin ağzı*] ile sezavar-ı takbil [*öpülmeye layık*] olan vech-i pak-i masumanelerinde [*masum temiz yüzlerinde*] nur-i sürur [*sevinç ışığı*] görünmeye başladı.

Zavallı çocuklar! Sizin o mini mini elleriniz Asya vahşet-i kadimesinin [*eski vahşiliğinin*] istimal ettiği [*kullandığı*] ve birkaç asırdan beri insaniyetin [*insanlığın*] zîr-i bâr-ı tahakkümünde [*tahakküm yükü altında*] inlediği esaret zincirlerini kırmak için değil, belki kendiniz gibi küçük kuşları, güzel çiçekleri okşamak içindir.

Lütfiye koşarak büyük validesine bu kızın kimin halayığı olduğunu ve nasıl âlâm [*elemler*] ve ızdırap içinde bulunduğunu sûz u güdâz ile [*yanıp yakılarak*] iktidarının taalluk ettiği derecede [*gücünün yettiği kadar*] tarif etti.

İhtiyar kadın ekseri bu sindekilere [*yaştakilere*] mahsus tevekkül-i Yezdan ile [*Tanrı'ya tevekkül ederek*] rahat-ı vicdandan [*vicdan huzurundan*] tevellüd eden [*doğan*] bir sükûnet-i ulviye [*yüce sakinlik*] ile Dilber'in yanına geldi. "Sen

korkma benim güzel evladım" diyordu. İntiha [*son*] bulan bir ömür ibtida eden [*başlayan*] bir hayata bu sükûnet ve şefkatle teselli vererek tesettür [*örtünmek*] için başına bir örtü, ittika [*dayanmak*] için eline bir değnek alarak sokağa çıktı. Yıkılmış, harap olmuş emellerin, intıfapezir olmuş [*sönmüş*] ümitlerin mekânı olan ve doksan seneyi mütecaviz [*aşkın*] bir zamandan beri halecan eden [*çarpınan*] bu kalbin en derin bir köşesinde bir arzu-yi tahlis [*kurtarma arzusu*] uyanmıştı.

Bir fener insana karanlıkta nasıl delalet ederse, bu arzu da ye's [*umutsuzluk*] içinde bulunan bu ihtiyara öyle rehberlik ederek bir çocuğu kurtarıp Cenabı Hak'ka her gün arzettiği ibadet ve ubûdiyetlerin [*kullukların*] birini de o gün ifa etmek istiyordu. Doğru Mustafa Efendi'nin evine giderek kapıyı çaldı.

Yine o sabah Taravet uyanıp da Dilber'i yatağında görmeyince belki su taşımaya gitmiştir zannıyla bahçeye baktı. Orada göremedi, evin her tarafını dolaştı. Yine bulamadı. Sonra aşağıya inip de sokak kapısını arkasına kadar açık görünce firar ettiğini ve gece yarısı kim bilir nerelerde kaldığını ve belki de sokakta köpekler paraladığını düşünerek Dilber'in bu yaşta kaçmayı bilmesi ve hanımını mutazarrır etmesi [*zarara sokması*] gibi bir cinayeti havsalası istîab edemeyerek [*almayarak*] kemâl-i havf [*korku*] ve telaşla hanımının odasına girip "Ah hanımcığım. Dilber kaçmış, Dilber kaçmış!" diye feryada başladı. Hanım bu haberi alır almaz bir dehşet-i hayretengîz [*hayret verici dehşet*] ile "Dilber mi kaçmış? Kız sen delirdin mi? O yaştaki bir çocuk kaçmayı ne bilir?" Taravet çocuğun kaçtığı yeri göremediğinden hâsıl olmuş hırs ve hiddetle çehre-yi zulmanisinde [*karanlık yüzünde*] karanlıkta sönük bir kandil gibi parlayan gözlerinin beyazını göstererek ve korkusundan titreyen sesi, hayretinden bir siyah piyanonun bir parça açılmış kapağından görülen beyaz kemikleri gibi parlak dişleri görünecek

kadar açılan ağzı, telaşından büsbütün kaybolmuş muhakemat-ı zihniyesiyle [*zihinsel muhakemeleriyle*] hanımına tefhim-i hakikate [*gerçeği anlatmaya*] çalışarak "Eğer kaçmasa, bahçede olmaz mıydı? Dolabı, esvabı [*giyecekleri*], sokak kapısı arkasına kadar açık. Yok, hiç yok."

Hanım birdenbire hiddetlenerek "Hep kabahat sende. Şimdi, şimdi gidip bul. Yoksa dayaktan canın çıkar" deyince Taravet başını örtüp sokağa çıkarak gelen geçeni durdurur, "Bizim hanımın halayığını sen mi çaldın?" diye sorardı.

İhtiyar kadın eve gidip Mustafa Efendi'nin haremiyle oturduğu odaya girince hanım ayağa kalkarak telaşla "Ah hanım nine, başıma gelenleri sorma. Benim o mundar halayık, o pis Çerkez kaçtı" dedi. İhtiyar kadın sükûnet ve mülayemetle [*yumuşaklıkla*] "Hayır kızım, senin cariyen kaçmadı. Bendedir."

Bu söz üzerine hanım hayretinden bulunduğu yerde bir cism-i camid [*katı cisim*] gibi donakaldı. İhtiyar kadın sözüne devamla "Kızım, Cenabı Hak çocukların günahını affettiği gibi hanımları da kusurlarını affetmelidir. Size bir ricaya geldim. Biriktirdiği beş kesahçayı (beş kese akçe) size hediye edeyim, siz de bana çocuğu verin."

"Ne yapacaksınız?"

İhtiyar kadın meseleyi temin-i muvaffakiyet [*başarı kazanmak*] için ciddiyetten teb'id [*uzaklaştırmak*] ve büsbütün latife tarzına ifrağ [*çevirmek*] ile ağzından ziyade gözleriyle gülerek "Kandil gecesi bir kuş azad edeceğim."

Hanım kendisine hasisa [*ait*] olan bir tarz-ı barid [*soğuk tarz*] ile "Ben halayığımı kimseye satamam" yolundaki reddi ihtiyar kadına dokunarak "Kızım ben de zulümden kaçarak bana iltica etmiş [*sığınmış*] bir çocuğu kimseye veremem" deyince, Mustafa Efendi söze atılarak "Eviniz hırsız yatağı mı?" diye sordu. İhtiyar kadın sükût etti [*sustu*]. İhtiyarlara tazim [*saygı*], kadınlara hürmet, çocukları himayet, insaniyetin, medeniyetin vicdana tevdi ettiği [*verdiği*] bir vazife-yi

mukaddese [*kutsal görev*] olduğunu bilmeyen bu mundar vahşi "Esir değil mi? Öldürürüm de yine sana satmam" der demez ihtiyar ayağa kalktı. Hayatın baş dönmesi veren derin uçurumlarını görmüş gözlerini Mustafa Efendi'nin kuzguni siyah sakalının daha çirkinlendiği ve İran ile etrafında bulunan akvamda [*kavimlerde*] görünen toprak renginde esmer, uzun ve gayet çok ve sık sakalıyla bıyığının arasında küçük bir siyah menfez gibi meşhud olan [*görülen*] ağzının üzerine kadar inmiş uzun ve müdevver [*yuvarlak*] burnu, kılları, dik kaşları, çekik gözleriyle bir yırtıcı kuşa benzeyen çehresine dikerek ve zamanın beyaz saçlarla tetvic ettiği [*taçlandırdığı*] başını sallayarak bir Roma imparatoruna mahsus maharetle "Lanet olsun size!" dedi. Hemen başını örterek her adım attıkça inleye inleye evine gidip de doğruca Dilber'in yanına girdiği zaman bir dişi kalmayan ve sabahtan akşama kadar Cenabı Hak'ka yalvaran ağzıyla çocuğun gözlerinden öperek dedi ki:

"Kızım. Yeryüzündeki kelebeklere uçmak için çiçekten kanat veren Cenabı Hak seni daima onların elinde bırakır mı? Sen yine hanımına git. Korkma yavrucuğum. Bundan sonra seni dövmeyecekler."

İhtiyar kadının sözü buraya geldiği zaman sokak kapısı çalınıyordu. Cumbadan başını uzatarak "Ne istersin İmam Efendi?" dedi.

"Mustafa Efendi'nin cariyesini almaya geldim. Çabuk aşağı insin" cevabını i'ta eylediği [*verdiği*] vakit ihtiyar kadın nuru sönmeye başlamış fakat yaşları dinmemiş çeşman-ı eşkbârını [*yaş döken gözlerini*] çocuğa atfettiği [*çevirdiği*] esnada Dilber de kendisini zindan ızdırabına çağıran bu seda üzerine gök gürlemesinin kulûb-i etfalde [*çocuk kalplerinde*] tevlid ettiği [*meydana getirdiği*] dehşetten hâsıl olma bir nazar-ı istimdad [*yardım isteme bakışı*] ile ihtiyara bakıyordu. Hiç şüphe yok ki bu iki ruh-i mecruh [*yaralı ruh*] birbirlerini bulundukları mertebe-yi tecerrüd ve ulviyette

[*yalnızlık ve yücelik mertebesinde*] ve fakat bir hâl-i elîm-i ızdırap [*elemli ızdırap hâli*] içinde görüyorlardı. İhtiyar kadın çocuğu kucaklayarak lâyenkati [*sürekli*] gözlerini siliyordu.

Dilber ihtiyarın kucağında doksan beş senelik bir hayatın son şua-ı gurubu [*gurub ışığı*] olan beyaz ve uçları kınalı saçlarını yüzünden ayırarak odanın kapısından dışarı çıktı. Fakat hiç ağlamıyordu.

Ağlamak uğradığımız felaketlere karşı vücudumuzda kalan bakiyye-yi kuvvetin [*kuvvet kalıntısının*] bir feryadıdır. Ağlayamadığımız zamanlar bizde o iktidarın [*gücün*] da mahvolduğu vakitlerdir ki onun yerine kaim olan [*geçen*] bir sükûnet-i müessire [*etkileyici sakinlik*] en şiddetli girye-yi elemden [*elem ağlayışından*] dilsûzdur [*gönül yakıcıdır*]. Dilber böyle bir sükûnetle aşağı inerek doğruca İmam Efendi'nin ellerinden tutup yürümeye başladılar.

Biçare çocuk bu kısacık müddet-i hayatında [*ömründe*] ikinci defa fakat evvelkinden daha şedîd [*şiddetli*] bir delille kendisinin demirden kuvvetli, ölümden soğuk pençe-yi esaret [*esirlik pençesi*] içinde nasıl zebun [*düşkün*] olduğunu anlayarak gece yarıları kaçtığı mahbes-ı azabının [*azap hapishanesinin*] kapısına gelince ruhunun, vücudunun bütün iktidar ve cesaretiyle kurtulmaya çalıştığı âlâm [*elemler*] ve ekdarda [*kederlerde*] hidemat-ı şâkkaya [*mahkumların çalıştırılmasına*] bir kuvve-yi muhribe [tahrip edici kuvvet] tarafından tekrar teslim olunduğunu görerek zihninin yetişemediği ve kendisinin mâfevkattabia [*doğaüstü*] addettiği [*bildiği*] bu kuvve-yi müdhişeye [*müthiş kuvvete*] karşı hissiyat-ı masumane [*masumca duygular*] ve muhakemat-ı tıflanesi [*çocukça muhakemeleri*] tamamıyla zebun ve mahkum olduğu cihetle [*için*] bir ra'şe-yi sertapay-ı asabi [*baştan ayağı sinirsel titreme*] ile evin kapısından içeri girdi. Hanımın merdiven başından "Hınzırı gözüm görmesin; dolaba kilitle!" dediğini işitti. Sesini çıkarmadı, Taravet dolaba sokarken arkasından tekmeyle vurduğu için Dilber dolabın içine şid-

detle yüzükoyun düşerek yüzünden bir iki damla kan aktı. Gözünden bir damla yaş bile çıkmadı.

Hayvanat içinde yılanlardan ziyade korktuğu farelerin etrafında takırtı ederek dolaştığını işittiği hâlde bir kere başını bile çevirip bakmadı.

Gece saat üç. Dolap hâlâ kilitli. Sabahtan beri yalnız bir parça ekmekle peynir yemişti. Sinn-i tenemmüvün [*gelişme çağının*] verdiği bir iştiha kendisine açlığı şiddetli mide ağrılarıyla hissettiriyordu. Mahbesinden [*hapsedildiği yerden*] çıkardılar; bir parça ekmek yiyerek kemâl-i sükûnetle [*sakin sakin*] odasına girip yatağını yaptı.

Esvabını [*giysilerini*] değiştirerek yatağının içine girdi. Taravet duyup da dövmesin veyahut hanımına gidip haber vermesin korkusuyla yorganı başına kadar çekerek ve gündüzden beri sızlayan yüzünü küçücük elleriyle tutarak "Anneciğim, anneciğim!" diye fevkalade bir şiddetle hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Üç

Sükûnet [*sakinlik*]. Uyuyor. Gözyaşlarıyla ıslanmış yastığının üzerinde, dağınık saçlarının içinde, görünen küçücük çehresi ve bir parça açılmış dudaklarının arasından tebessüm ediyor zannedilecek sûrette seçilen beyaz dişleri, eğer hayattaysa, validesinin hayali mezar-ı sükûnete [*sakinlik mezarına*] çekilmişse, ruhu tarafından bir melek-i müvekkelin [*görevli meleğin*] semadan sukut ederek [*düşerek*] tesellibahş-ı ızdırab-ı etfal [*çocukların ızdırabını yatıştırıcı*] olan bir nüvaziş-i maderane [*anne okşamasıyla*] ile dudaklarından öpmesini bekliyor gibi görünürdü. Heyhat! Esaretin ezdiği insaniyetin terk ettiği ümidin ara sıra okşadığı bu mahluk-i zayıf [*zayıf varlık*] gecenin âguş-i nisyanında [*unutulmuşluk kucağında*] uyuyor.

Sabahleyin şafağın kendi reng-i cemali [*yüz rengi*] kadar uçuk bir ziyası [*ışığı*] odanın pencerelerinden girmeye çalıştığı zaman Dilber elleriyle gözlerini oğuşturarak uyanıyordu.

Hayatımız son dakikalara, felaketimiz son derecelere takarrüb ettiği [*yaklaştığı*] zaman bir teselli-yi nâgehanî [*ani teselli*], bir imdad-ı sübhani [*ilahi yardım*] zuhûru [*çıkması*] ekser-i kulub-i münkesirimize [*kırık kalplerimizin çoğuna*]

mededres olduğu [*yardıma yetiştiği*] gibi o gün zuhûr eden bir vak'a çocuğun hâlini tadil [*değiştirmek*] ve belki yalçın kayalardan, siyah ormanlardan cereyan eden [*akan*] bir nehir gibi meşakk-ı cismani [*bedensel sıkıntılar*] ve ızdırab-ı ruhani [*ruh ızdırabı*] içinde güzâr edip [*geçip*] giden hayatını tamamıyla tebdil etmek [*değiştirmek*] için tehiyye-yi esbab ediyordu [*sebep hazırlıyordu*]. Zira yine o gün Mustafa Efendi tebriye-yi zimmet [*zimmetten aklanma*] mazbatasını [*tutanağını*] istihsal ederek [*alarak*] heyet-i ictimaiyenin [*toplumun*] cihet-i idaresinde [*yönetimi için*] bir mevkii ihrazıyla [*elde ederek*] Erzurum vilayetine tabi bir kaza kaymakamı olmuş ve fakat vezaif-i memuresine [*atandığı göreve*] ait kuvve-yi icraiye [*yürütme gücü*] kısmınca bir hatasından dolayı zan ve şüphe tahtında bulunduğu zaman mazuliyetinde [*görevden uzakken*] giriftar [*sorumlu*] olduğu deponun tesviyesini [*teslimini*] ve esna-yı seyahatte [*yolda*] muhtaç olduğu levazım-ı seferiyesinin [*yol malzemesinin*] tedarikini tefekkür ve ara sıra haremiyle tezekkür ederek [*konuşarak*] bir iki gün imtidad eden [*süren*] bu müzakeratın [*görüşmelerin*] neticesinde Dilber'in satılmasına karar verilmişti.

Biçare Dilber!

Esna-yı mazuliyetlerinde [*görevden uzaklaştırıldığı süre-de*] her meşakkatlerini çektiği bu küçücük kollarıyla her hizmetlerini gördüğü gibi zaman-ı memuriyetlerinde [*memurluk zamanında*] de bu zayıf vücuduyla borçlarını tesviye edecek [*ödeyecek*], ihtiyacat-ı seferiyelerini [*yol ihtiyaçlarını*] tedarik eyleyecekti [*yapacaktı*]. Hanım bazen kocasına teveccüh eden [*yönelen*] ikbalin neşesinden eski şiddet ve hiddetini tadil [*kontrol ederek*] ile Dilber'e "Adam olacağını bilsem, ben seni satar mıydım? Fakat sen adam olmazsın. Kadının olacak hanımın vay hâline!" derdi. Mahall-i memuriyetine [*görev yerine*] hemen azimet [*gitmek*] için aldığı

emirler hareketini tacil ettiğinden [*acele getirdiğinden*] bir hafta zarfında ele geçirdikleri bir esirciye Dilber'i altmış beş liraya satarak bir çarşamba günü Lloyd Kumpanyası'nın bir vapuruyla Trabzon'a doğru İstanbul'dan hareket ettiler.

Dört

Edirnekapısı civarında yetmiş, seksen sene evvelki Osmanlı usul-i mimarisi [*mimari usulü*] üzere yapılmış ve en mamur kıtaları, en âli [*yüksek*] medeniyetleri bile matmure-yi türab eden [*yerle bir eden*] zamanın mürûruyla [*geçişiyle*] bazı köşeleri, zemine doğru meyli meşhud olacak [*görülecek*] sûrette çökmeye başlamış mehib [*heybetli*], mağmum [*gamlı*], azim [*büyük*] bir hanenin, birkaç bin sene mukaddemki [*önceki*] mehabet [*heybet*] ve vahşet-i mimariyeyi [*mimari vahşeti*] andıran sağ cenahında [*kanadında*] esas-ı beytiyeden [*ev eşyasından*] olarak kıtığı çıkmış bir uzun minder, yüzleri çürümeye başlamış birkaç yastıkla mefruş [*döşenmiş*] bir büyük odasının açılan pencerelerinden, tarihi malum olmayan ve ekseri yeniçeri tahribat ve mezalimine [*zulmüne*] isnad edilen muharrip [*tahrip edici*], müdehhiş [*dehşet verici*] bir ateşin hakisteri [*külü*] olarak vasi [*geniş*] bir yangın harabesi, gerilmiş iki azim siyah kanatlar gibi ziya-yı şimşek [*şimşek ışığı*] nüfuzuna [*geçişine*] mümanaat eden [*engel olan*] uzun saçaklarla derûnunda [*içinde*] müessir [*etkili*] bir rutubet hissedilen ve yine o rutubetin tesiriyle sıvaları dökülmeye başlamış karanlık bir sofasından azim bir bostan, bostanın müntehasında [*sonunda*] kurûn-i vüstanın [*Ortaçağ'ın*] emakin-i

vahşetinden [*vahşet mekânlarından*] olan dehşetli bir zindan görünür ve bu mevki-i tenhayi [*yalnızlık mevkii*] içinde mücerred [*soyutlanmış hâlde*] duran hanenin azim sebze bahçeleriyle muhat [*çevrili*] ve o bahçelerin içinden uzaktan uzağa eski Bizans harabelerine nazır olan [*bakan*] kısmındaki odalarının saçaklara yakın cihet-i haricisinde [*dış yanında*] baykuş gibi, atmaca gibi bazı vahşi kuşlar yuva yapmışlardı ki bu hane-yi kasvetin [*kasvet evinin*] bir kat daha hüznünü arttıran gurub ile beraber âvâze-yi dilhıraşları [*yürek hoplatan sesleri*] işitilirdi.

Lodos bulutlarıyla muhat [*kaplanmış*] olan semanın bir cihetinden [*tarafından*] arz-ı çehre-yi melal eden [*melal yüzünü gösteren*] ve insanlardan ziyade karşıdaki zindandan gece yarıları zuhûr etmiş hayallerle meskûn gibi görünen bu eve, bir asır evvelki usul-i mimarinin bina ettiği tepe pencerelerinden giren ayın mağmum [*gamlı*] bir ziyası, içine bir iki sahan vazolunmuş [*koyulmuş*] bir tepsi ile merdivenlerden çıkan Dilber'in uçuk rengini gösteriyordu.

Bu evin bir esirci tarafından istikra edilen [*kiralanan*] sebze bahçelerine nazır tarafı meskûn olarak yirmi, otuz seneden beri metruk bulunan ve artık üzerinden geçen bir günün ağırlığına tahammül edemiyormuş gibi günden güne harap olan kısmındaki odalarından geceleri hayalat [*hayaletler*] çıkarak sofalarda, ıssız yerlerde dolaştığını evde oturanlar birbirlerine nakil ve hikâye ederlerdi.

Hatta oradaki bir esir o hayalattan birini karşısında dimdik yüzüne baktığını görmüş ve kendisine lakırdı söylemek istediğini hâlinden anlamıştı. Bu serâirhane-yi dehşet [*dehşetli sırlar evi*] içinde güzâr eden [*geçen*] hayat Dilber'in hiç vukuf ve taalluku [*ilgisi*] olmadığı hâlde gönlüne ilka-yı hüzün ve elem eder [*hüzün ve elem verir*] ve bu hüzn-i ruhani [*ruhani hüzün*] çocuklara mahsus olarak tevlid-i dehşet eylediğinden [*dehşet verdiğinden*] kendisi için evin mutfağından biraz rahatsız olan esircinin odasına kadar akşamla-

rı geç vakit yemek götürmek büyük bir kuvvet ve cesarete arz-ı ihtiyac eyler [*ihtiyaç gösterir*] ve hâlbuki kendisinin kuvvet ve cesareti eski hanımıyla Taravet'in hiddet ve şiddetiyle kırıldığından cebr-i nefs ile [*kendini zorlayarak*] ifa ettiği bu hizmet nefsine [*kendine*] müthiş bir işkence gelirdi.

Elindeki tepsiyle merdivenlerden çıktı. Ayın mağmum [*gamlı*] ziyasıyla hüznengîz [*hüzün verici*] sûrette tenvir olunmuş [*aydınlatılmış*] sofayı güzâr ederken [*geçerken*] öbür cihette bir baykuş ötüyordu. Harabenin yıkık duvarlarından, gecenin müessir [*etkili*] sükûnetinden çıkan bu seda-yı samiagüdâz [*kulak tırmalayan ses*] üzerine birden bire ayaklarından başına kadar vücudu buz kesildi. Bir dakika tereddütten sonra hemen adımlarını hızlı hızlı atarak odaya girer girmez esirci "Kız sana ne oldu? Yüzün kül gibi olmuş" dedi.

"Hanım burada bir fena kuş ötüyor, hani!"

"Budala, bir kuştan bu kadar korkulur mu? Sen böyle korkuyla, merakla günden güne çirkinleşeceğine gez, koş, eğlen. Biraz güzel ol. Seni beğensinler, bir iyi yere satıl da rahat et. Hem ben para kazanayım. Haydi, git, udunu çal."

Kız kapıdan çıkarak sofanın öbür tarafındaki odaya girdi. Bu oda yukarda tarif olunan odaların en mükemmellerinden olarak pencerelerin önündeki uzun minder bir beyaz yüzle örtülmüş, ordaki küçük masanın üzerine bir lamba vazedilmiş [*koyulmuş*], bir iki iskemle, birçok şilte, duvara asılmış ud gibi, keman gibi musiki âlâtı [*aletleri*] içinde, müteaddit [*birçok*] yatak şiltesi olan bir yüklük vardı. Odada mevcut bulunan kızlardan biri bağdaş kurarak oturduğu bir şilte erkân minderinin üzerine hâl-i tabiîsinde [*doğal hâlinde*] olan saçları dizlerinin üzerine dökülmüş ud çalıyor, bir başkası büyük minderin üzerinde dikiş dikiyor, öteki istiğrak [*iç dünyasına dalmışlık*] içinde bir kitap mütalaasıyla [*okumakla*] meşgul olduğu gibi diğer iki esir de birbirleriyle konuşuyorlardı.

Kafkasya'dan, o mavi sisler içinde semaya dokunuyor gibi görünen âli [*yüce*] dağlardan, sabah kuşlarının nagamat-ı gûnagûnlarıyla [*türlü türlü nağmeleriyle*] sevda uyandıran vahşi ormanlardan, kenarındaki çiçeklerin etrafındaki yeşilliklerin üstünden geçen bulutların aksiyle [*yansımasıyla*] birçok renk ve letafet içinde cereyan ederek [*akarak*] yüksek tepelerden, billur şeffaflığında bir aheng-i ruhperverle [*ruh besleyen ahenkle*] dökülen su kenarlarında kendilerine mahsus çalgılarla ettikleri raks-ı safanın [*safa dansının*] zevk ve tarabından [*neşesinden*], kemâl-i şevkle bahsediyorlardı.

Kendisinden geçmiş bir hâlde meşgul-i mütalaa [*okumakla meşgul*] olan esir kitabını kapayarak masumiyetinin [*masumluğunun*] cemal-i ismete [*iffetli yüzüne*] verdiği bir hüzn-i mütefekkirane [*düşünceli hüzün*] ile gözlerini aydınlığa dikerek "Güç şey!" dedi. "Küçüklükten beri hizmetlerini, meşakkatlerini çek. Sonra ev sahibinin çirkin, mundar bir oğlunun hevesatına [*heveslerine*] tabi olmadığın için bir hile, bir iftira ile hiç tahkik olunmaksızın [*araştırılmaksızın*] esirci evine çık." Sonra ayağa kalkıp baş başa vererek konuşan iki cariyenin yanına giderek "Ah Şayeste! O güzel günler, o münevver [*aydınlık*] hayaller, o tatlı yadigârlar, şu kısacık müddette, şu birkaç gün içinde ömrüm gibi gözümün önünden geçip gittiğini seyrederken bu çarpınan gönlüm de onlara peyrev olmak [*peşinden gitmek*] istiyordu. O içinde büyüdüğüm evin bahçesindeki ağaçları bile özledim. Orada bir gül ağacı ayrıldıktan sonra anlıyorum ki benim yârim olmuş. O odalar, o çehreler, o köşeler bütün çocukluğumun, bahtiyarlığımın hatıratıymış. Şimdi hiç bilmediğin bir adama, hiç tanımadığın bir eve satılmak."

Ağlamaya başladı. Dilber yerinden kalkarak oda kapısından dinliyordu. Zira halayıkların bir odada toplanarak birbirlerine esrarını [*sırlarını*] söylediklerini ve bâhusus [*özellikle*] içlerinden birisinin ağlamaya bile cesaret ettiğini esirci duyacak olsa, ceza görmeleri muhakkaktı.

Bu kızın havai mavi gözlerinin yaşları arasında rutubetli bir gecede semada müteheyyic [*heyecanlı*] bir ahter-i âşıkane [*âşıkane yıldız*] gibi sevdalar içinde görünen bir hayalden hiç bahsetmek istemediği hâlinden anlaşılıyordu.

Minderin üzerinde dikiş diken diğer esir kırbaç altında kaplan olmuş bir kedi şiddet ve hakaretten kurta tahavvül etmiş [*dönüşmüş*] bir kuzuydu. En meyus [*umutsuz*] bir gününde senelerden beri kemâl-i mutavaatla [*itaat ederek*] tahammül ettiği dayaklara, şiddetlere, hakaretlere karşı hiç beklenilmez bir zamanda birden bire isyan eder, o zayıf halayık bir dişi kaplan kesilmiş, önüne tesadüf eden eşyayı paralamış, en kıymettar mücevherat ile imal edilen bir göğüslüğü ayağının altında ezmiş ve hatta bunlardan daha korkunç bir cinayet olarak, söylemesi müthiş, efendisinin evine kundak koymuş, ateş vermişti.

Hepsi lambanın etrafına toplandı. Ud çalan kız bir genç güzel paşayı sevmekte, paşa da kendisine isbat-ı muhabbet eylemekteyken bu küçük mesele-yi muhabbet [*muhabbet meselesi*] hanımı tarafından haber alınarak satıldığını, şimdi esirci evlerinde bir paşanın derdiyle ağlamak ne kadar müessir [*etkileyici*] olduğunu teessüratından [*üzüntüden*] titrer bir sesle anlatıyordu. Mahcubiyetle önüne doğru bakarak kendisine de hanımına da hak veriyor "Fakat kocasının bir hatasından dolayı ceza olarak beni satmamalıydı" diyordu.

Alaka, mahrumiyet, nüvaziş [*okşama*], tazallum [*sızlanma*], ızdırab-ı esaret [*esirlik ızdırabı*], ifşa-yı raz [*sır ifşa etme*], muhavere [*konuşma*] buralara geldiği zaman oda kapısı birdenbire şiddetle arkasına kadar açıldı. Dilber kendisine tevdi olunan [*verilen*] memuriyetinde [*görevde*] yanılmıştı. Zira esirci ticaretine en büyük bir sekte iras edeceği cihetle [*kriz yaratacağı için*] böyle ifşa-yı raz eden [*sır veren*] muhavereleri [*konuşmaları*] kemâl-i şiddetle menettiği [*engellediği*] hâlde bu mümanaatına [*engellemesine*] rağmen kapıdan

dinlediği en gizli sözler üzerine kemâl-i tehevvürle [*olanca öfkesiyle*] elinde bir kırbaç olduğu hâlde odaya girdi. Müessir [*etkileyici*] manzara, rikkatengîz [*duyguları uyandırıcı*] temaşa [*seyir*]. Kırbaç hükmünü şiddet ve savletle [*atılganlıkla*] icra etmeye [*yapmaya*] başlayınca kızlar feryat ederek kaçışıyorlardı.

En büyük familyaların [*ailelerin*] ikbal ve nüvâzişiyle [*okşamasıyla*] perverişyab-ı terbiyet olan [*terbiye alan*] bu güzel kızların çıplak vücutlarına değen kırbacı görmek kendilerini birer küçük bahaneyle satan efendilerinin bile taş yüreklerine tesir ederdi.

Bir iki dakika sonra –herkese tövbe ettirdiği cihetle [*için*]– oda içine bir sükûnet [*sakinlik*] geldi. Dilber muhavereyi [*konuşmayı*] hayretle dinleyerek hiç karışmadığı ve kendisinin sergüzeştinden [*serüveninden*] hiç bahsetmediği için cezadan maûftu. Yalnız kızların hepsini ayırdığı gibi Dilber'i de bahçe üzerindeki odaların birisine götürerek "Burada yat. Sesin çıkmasın!" dedi. Gözünün önünde yatağını yaptırarak kandilini yaktı. Odanın kapısını çekip de sofayı güzâr ederken [*geçerken*] esircinin uzaklaşmakta olan ayak sesini dinleyerek artık hiçbir seda işitemediği zaman bu mağmum [*gamlı*] hanenin mezar gibi soğuk, müthiş odasında yalnız başına kaldığını anlayarak vücudunda dolaşmaya başlayan hafif bir titremekle yatağına girdi. Bir iki dakikanın esna-yı güzârında [*geçişi sırasında*] tecarib-i elîme-yi hayatın hatıratıyla [*hayatın elemli anılarıyla*] memlû [*dolu*] olan küçücük başını yastıktan kaldırıp etrafında hiç, hiçbir hareket, hiç, hiçbir ses işitmeyince titreyen vücuduyla o bin senelik Bizans harabelerinin yıkılmış burç ve bârûsundan [*hisarından*] gayet dilhıraş [*yürek paralayan*], gayet çirkin kahkahaya benzer bir ses geldi. Bir yaralı kuş gibi çırpınarak ayağa kalkmak istedi. Baykuş ötüyordu. Oh! Bu ses, bu ses hakkında birkaç asırdan beri zihinlerden zihne teakub ve tevarüs eden [*birbirini izleyip miras kalan*] fikr-i teşe'üm [*uğursuzluk düşün-*

cesi], muhbir-i felaket [*felaket habercisi*] olduğuna dair itikadat-ı batıla [*batıl inançlar*] bu küçücük zihninde de gizlenecek bir nokta-yı istikrar [*istikrar noktası*] bulmuştu. Odanın ancak bir cihetini tenvir ederek [*aydınlatacak*] öbür taraflardaki zalam [*karanlık*] içinde kaybolup giden kandilin peyda ve napeyda [*belirli belirsiz*] ziyasıyla [*ışığıyla*] yine kandilden ancak seçilebilir bir sûrette tüten ince bir sisin duvara aksi dakika geçtikçe büyüyerek nazar-ı haifanesine [*korkulu bakışına*] kâh beyazlar giyinmiş siyah külahlı bir mahluk-i müdhiş [*müthiş mahluk*] ve kâh elde yanar odunuyla kendi üzerine doğru gelen Taravet'in bir hayali görünmeye başladı. Başını yastığa koyarak yorganı yüzüne çekti.

Baykuş ötüyordu.

Bu eve geldiğinden beri daima bahsi tekerrür eden [*tekrarlanan*] hayallerin gecenin amîk [*derin*] zulmeti [*karanlığı*] ve ancak o mehib [*heybetli*] kubbesini gösteren kesif [*yoğun*] sisleri içinde tek ü tenha [*yapayalnız*] duran zindan tarafından ayak sesleri gelerek gittikçe takarrüb ediyordu [*yaklaşıyordu*]. Saçları ürpermeye başladı.

Baykuş ötüyordu.

Hatırına hemen kapıdan çıkıp bütün kuvvetiyle koşarak esircinin odasına kaçmak geldi. Bu teşebbüsü için de zaman geçmişti. Zira kapı artık hayalat tarafından büsbütün istila edilmişti. Pencereyi açıp pek yüksek olmayan bahçeye atlamak için yüzünü camların tarafına çevirdi.

Baykuş ötüyordu.

Başını yorgana sararak yattı. Elleriyle kulaklarını kapadı. Faydasız! Gece hayalatının pencerelerden kahkahaları kapıdan lakırdı ettikleri [*konuştukları*] işitiliyordu. Asabi bir buhranla yastıktan başını kaldırıp her tarafı dinledi. Bu sefer büsbütün sesler kesilmişti. Sabah olmaya başladı. Matla-ı envar [*ışıkların doğuş yeri*] olan şarka ve bâhusus [*özellikle*] o sabaha mahsus olup başucundaki pencerelerden girerek validesinin himaye ve imdat için arş-ı a'lâdan [*yüce arştan*]

uzanmış kolları addettiği [*saydığı*] iki amûd-i nuraninin [*ışıklı direğin*] ortasında kalb-i bîkararı [*kararsız kalbi*] teskînyâb olarak [*sakinleşerek*] baygın hâliyle uykuya daldı.

Beş

Sabah saat dörde gelmişti ki esirci aşağıya inerek Dilber'in sürmelediği oda kapısını vuruyordu. Cevap alamadı, tekrar kapıyı vurarak "Dilber, Dilber!" dedi. Yine cevap yok. Dilber uykusuzluğun verdiği takatsizlik, korkunun hâsıl ettiği baygınlıktan bîtab [*bitkin*] bir hâlde uyuyordu. Üçüncü defa daha şiddetle "Dilber, Dilber!" [olanca telaşla] diye kapıyı vurup da bir cevap alamayınca kemâl-i telaşla [*olanca telaşla*] bir iskemlenin üstüne çıkarak kapının aralığından iç taraftaki üst sürmeyi, iskemleden inerek alt sürmeyi çekince kapıyı şiddetle itti. Kapı açılırken hâsıl olan gürültüden Dilber uyandı.

Esirci "Dilber sana ne oldu? Niçin bu kadar uyuyorsun?" diye sorduğu zaman Dilber gözleri yaşla dolu olduğu hâlde "Ben bu gece pek korktum. Bu oda pek fenaydı" dedi. Esirci korkudan Dilber'in sıhhatine gelecek sekte ve inhilalin [*kriz ve bozulmanın*] ticaret ve menfaatine iras edeceği [*bırakacağı*] zararı düşünerek "A kızım, korkacak ne var? Ben senin bu kadar korkak olduğunu bilseydim, bu odada yalnız bırakır mıydım? Bundan sonra her gece benimle yat" diyerek gözlerinden öptü. Sonra okşayarak "Kalk kızım. Senin için hayırlı müşteriler geldi. Yüzünü yıka, değiş."

Esirci gittikten sonra Dilber yukarıya çıkıp da bir yabancı hanımın eteğini öptüğü zaman esirci kızın ud çalmaktaki

maharetinden ve yazıp okuması bulunduğundan ve birkaç günden beri düçar olduğu nezleden bahisler ederek renginin bu uçkunluğunu nezlesine, vücudunun bu zayıflığını derslerine olan ikdam-ı fevkaladesine [*olağanüstü çabasına*] isnat ile bir hafta muhayyer [*beğenilmezse iade edilmek üzere*] bırakacağını ve eğer bir kusuru zuhûr ederse, tekrar kabul edeceğini ifade ederek Dilber'i yüz elli liraya sattı. Eğer biraz çirkince olmasaydı, iki yüz lira isteyeceğini ilave etti. Vakıa Dilber çirkinleşmişti. Rehgüzâr-ı mukadderinde [*kader yolunda*] devam eden hayatının sinn-i tenemmüvünde [*gelişme çağında*] uğradığı sekteler [*aksamalar*], haileler [*trajediler*] yüzüne gayet hafif bir nikab-ı zulmani [*karanlık örtü*] çekmiş, meşakkat ve sefaletler vaktinden evvel açılmış gül yaprakları gibi küçük küçük buruşuklar hâsıl ederek yanakları seçilecek sûrette sarkarak on iki senelik vücudun üzerinde elli senelik bir çehre hâsıl olmuştu.

Bir hafta sonraydı ki esirci Dilber'in bedeli olan akçeyi tamamıyla ahzettiğine [*aldığına*] dair olan senedi teslim etti.

Altı

"Küçük! Tahsin [*aferin*] bu siyah gözlere! Çehre, ağız, dudaklar, güzel, güzel. Bu uçuk renk, bu mağmum [*gamlı*] bakış, bir levha-yı hüznefzâya [*hüznü artıran tabloya*] numûne [*örnek*] olacak. Keyifsiz misin?"

"Hayır."

"Rengin neden bu kadar uçuk?"

"Bilmem."

"Yaşın?"

"On beş."

"Kafkasya'dan mı? İzmit'ten mi?"

"..."

"Şu koyu yeşil ağaçlara, ormanlara, siyah gözlerinle mavi semaya bak. Bu renkteki memleketten mi geldin."

"Evet."

"İsmin?"

"Dilber."

Akşamları şuâ-ı şemsin [*güneş ışığının*] –insanların harekât [*hareketleri*] ve âvâzesi [*sesi*] sükûnetyab olduğu [*sakinleştiği*] gece yarıları– perilerin yıkandığı Marmara'nın koyu mavi safha-yı safası [*safa safhası*] üzerine yıldızların sema-yı mînâfamdan [*mine rengi gökyüzünden*] enzâr-ı âşı-

kane [*âşıkane bakışlar*] gibi îsal ettikleri [*ulaştırdığı*] nurani izleriyle gece sath-ı deryaya [*deniz yüzeyine*] inci işlenmiş mavi atlastan nikabını [*örtüsünü*] örtmüştü. Nücum-i zâhirenin [*parlak yıldızların*] kesretle [*yoğunlukla*] biriktikleri kısm-ı semaya makûs [*yansımış*] olan suların üzerinde hafif mehtabı andırır bir yıldız ziyası [*ışığı*] hâsıl olarak daha ilerisi denizin –heyecan-ı kalp [*kalp heyecanı*] ile sevdiğinin dudaklarından öpen âşık gibi– çırpına çırpına sevdaengîz [*sevdalı*] bir sûrette ufuklara dokunan küçücük dalgaların mavi zalâm [*karanlıklar*] içinde kaldığı sahildeki bir hanenin balkonunda bir koltuğun içinde sigarasını içerek temaşa eden Celal Bey o saatte Paris'te esna-yı tahsilinde [*öğrenimi sırasında*] geçirdiği beş altı senelik müddeti ve hiçbir kederle tesmim olunmayan [*zehirlenmeyen*] yirmi üç senelik hayatın hatırat-ı şevkengîzi [*şevkli anıları*], yine Paris'teyken içinde bulunduğu mahşer-i medeniyetin [*medeniyet mahşerinin*] bazı mahfî [*gizli*] köşelerinde bir güzel tebessümü, bir tatlı bakışı hissiyat-ı kalbiyeden [*kalp duygularından*] âri [*uzak*] olarak düşünür ve bunların hepsinin önündeki denizden mir'ât-ı serâirden [*sırlar aynasından*] dalgalana dalgalana geçtiğini seyrederdi.

Ressamlık sanat-ı âliyesine [*yüce sanatına*] olan istidad-ı fevkaladesi [*olağanüstü yeteneği*] medeniyetin terbiye-yi icazkâranesi [*mucizemsi eğitimi*] sayesinde namzed [*aday*] olduğu mevki-i mümtazı [*seçkin mevkiiyi*] ihraz ile [*kazanarak*] Boğaziçi'nin bir hüzn-i sevdavî [*sevdalı hüzün*] içinde cereyan eden [*akan*] sularına peyrev olmuş [*peşine takılmış*] bir üç çifte kayık, içinde ince yaşmaklarından gül rengindeki yanakları, kıvılcımlar saçan parlak siyah gözleri görünür iki hanım kenarları saçaklı bir şalla mestur [*örtülü*] olan kayığın arkasında bir harem ağası tasvir ve tersim ederek [*resmederek*] salona takdim etmişti.

Oradaki heyet-i müntehibe [*seçici kurul*] Jerom'un[4] bu şakird-i hünerverini takdir ederek yalnız Boğaziçi'nin maviliği, semadan başak demetleri gibi dökülen ziyanın kesret ve parlaklığı, mübalağakarane [*abartılı olarak*] tersim edildiğini [*resmedildiğini*] muâheze eyledikleri [*eleştirdikleri*] zaman bir mektup yazarak dikkatle bakılsa, ukûl-i beşerin [*insan aklının*] mâfevkinde [*üzerinde*] uçuşan mahlukat-ı ulviye [*yüce varlıklar*] görülecek kadar şeffaf olan bir sema-yı nuraniyetin [*aydınlık semanın*] zîr-i safasındaki [*safası altındaki*] Şark'ın bir rûz-i rûşeninde [*aydınlık gününde*] hiçbir rengin mübalağa edilmesi kabil olmayacağından bahisle [*söz ederek*] eser-i bergüzîdesini [*seçkin eserini*] salona kabul ettirmek bahtiyarlığına muvaffak olmuştu.

Kendi şişmanca, büyük ela gözleriyle mizac-ı demevîsinin [*ateşli mizacının*] azim ve metanetini gösteren çehresini hayatın daima nüvazişini [*okşamasını*] gördüğünden neşeli, şen bir tabiata malik [*sahip*] olarak üzerinden geçen memleketlerde çiçekleri açan bahar gibi güzâr ettiği [*geçtiği*] gönüllerde muhabbet uyandıran şebabetin [*gençliğin*] en parlak bir devr-i galeyanında [*coşkunluk devri*] bulunduğu hâlde kalbinde aşk ve alakaya bir istidat, bir temayül hissetmez ve sanat-ı âliyesinden [*yüksek sanatından*] başka bir güzel sevmediğini daima bir gurur ve ara sıra hafî bir ye's [*umutsuzluk*] ile itiraf eylerdi.

Yalnız bazen bir meşale-yi ilahi [*ilahi meşale*] gibi a'sâr-ı salifenin [*geçmiş asırların*] zalâm-ı kesifini [*yoğun karanlıklarını*] güzâr ile [*geçerek*] Yunan-ı kadim [*Eski Yunan*] hayalat-ı revnakefzâsının [*canlılık artıran hayallerinin*] mabednişin-i kudsiyet ettiği [*kutsallık mabedinde oturttuğu*] ve baharistan-ı şarkın [*Doğu'nun bahar bahçesinin*]

4. Jean-Léon Gérome (11 Mayıs 1824-10 Ocak 1904) Tarihe, özellikle İstanbul Sarayı'na, Mısır'a ve Kudüs'e ait tablolarıyla tanınan Fransız ressam, heykeltıraş ve öğretmen. Resimde oryantalizmin en önemli sanatçılarından biri olarak kabul edilir. Osman Hamdi Bey'in hocalarındandır. (y.h.n.)

çiçeklerle tetvic eylediği [*taçlandırdığı*] bir melike-yi hüsnün [*güzellik kraliçesinin*] saltanat-ı ânına [*güzellik saltanatına*] meczubiyetini [*kapılmayı*] serâir-i hissiyattan [*duygu sırlarından*] olarak kalbi ara sıra kendisine gizli gizli söylerdi.

Mısır'da birçok memuriyetlerde bulunarak müddet-i medîde [*uzun süre*] ikamet ve kesb-i servet eden [*servet kazanan*] pederi şimdi Moda Burnu taraflarında bezl-i nukûd ile [*para saçarak*] inşa ettirdiği avrupakâri binasının deniz cihetindeki nezaretine [*manzarasına*] mukabil kara tarafında çınar, kestane, zeytin gibi insanı düşündüren ve istiğrak [*iç dünyaya dalış*] içindeki hayale sema-yı laciverdiyi [*lacivert gökyüzünü*] gösteren yüksek ağaçlar güneşin ziyasını dalgalandırarak saye-yi medîd ve letafetlerini [*uzun ve latif gölgelerini*] hiçbir tarafla irtibatı [*bağlantısı*] olmayan bahçeye ruhun aradığı bir sükûn ve asayişi [*huzuru*] ilka ederdi [*bırakırdı*].

Bahçeye nazır cihetin alt katında bir salon, salonda mermerden büyük bir ocak, ocağın kenarları mermer üzerine işlenmiş tesavir-i esatirden [*mitolojik resimlerden*] bellerinden aşağısı balık şeklinde iki çıplak kız, ocağın üstünde büyük bir ayna, önünde beyaz bir ayı pöstekisi, ortada On dördüncü Lui zamanına mahsus olan âsâr-ı sınaiye ve zarifeden [*zarif sanat eserlerinden*] bir masa, etrafında ayakları ve arkaları yaldızlı iskemleler, yine o devr-i sınaatperverin [*sanat devrinin*] mahsul-i bediasından [*orijinal ürünlerinden*] ufak bir yazıhane, küçük muhaverelere [*konuşmalara*], mahrem mükâlemelere müsait birbirine mukabil konularak yekdiğerine rabtedilmiş [*bağlanmış*] koltuklara benzeyen kanepeler, kanepelerin arkasında, odanın köşelerinde eski madenlere takliden [*taklit edilerek*] yapılmış saksılar içinde Afrika ve Hint kuvve-yi namiyesinin [*yeşertici kuvvetinin*] galeyan ve feyzini gösterir uçları tavana dokunacak kadar büyük çiçeklerle salonun zemini Anadolu sanayi-i nefisesinden [*güzel*

sanatlarından] olan kaliçelerle [*seccadelerle*] mefruş [*döşenmiş*] olmakla beraber üzerinde en nadir hayvanatın pöstekileri, yaldızlı koyu kırmızı kâğıtlı duvarlarında Fatih'in İstanbul'a duhûl-i muzafferanesini [*muzafferce girişini*] kemâl-i mehabet ve azametiyle [*olanca heybet ve azametiyle*] arzeder bir mükemmel levha, diğer tarafta Sen Elen'in sisler, dumanlar içinde kalmış kayalarının üzerinde şahane bakışlı bir kartal gibi nazar-ı istilakâranesini [*istilacı bakışını*] Avrupa cihetindeki ufuklara dikmiş düşünen Birinci Napolyon'un tasvir-i mehibi [*heybetli tasviri*], bu yolda döşenmiş salondaki ocağın sağ tarafındaki köşesinde büyük bir piyano geceleri on dokuz yaşındaki kızının –saray-ı serâir-i muhabbetin [*muhabbetin sır sarayının*] ebvâb-ı müzehhebini [*süslü kapılarını*] açmaya hazırlanmış parmakları ruhu okşayacak hissiyat-ı hafifeyi [*hafif duyguları*] uyandıracak bir hava-yı sevdafeza [*sevdayı artıran hava*] ile neş'enisâr-ı tarab olurdu [*neşe saçardı*].

Akşam taamından [*yemeğinden*] sonra salona girdikleri zaman efrad-ı aile [*aile bireyleri*] lambaların renkli karpuzlarından akseden gayet açık mavi bir ziyanın altında toplanarak gazetelerini, kitaplarını okurlar, sonra peder-i aile [*aile babası*] olan Asaf Paşa haremiyle bazen kâğıt oynar, yukarda dediğimiz gibi kerimesi [*kızı*] piyano çalar, Celal Bey bir ihtiyar Fransız mürebbiyesiyle beraber resimli gazeteleri karıştırır, bir taraftan da piyanoyu dinlerdi.

Salonun pencerelere yakın küçük kapısından bir sere [*limonluğa*] girilir, serden de yukarda bahsettiğimiz bahçeye çıkılırdı. Yine alt kattaki salonun hizasındaki yemek odasının zemine kadar inmiş büyük pencerelerde uçları yere kadar sarkmış mavi atlastan perdelerin bıraktıkları aralıklardan nazar [*göz*] çiçekler içinde dolaşır, lakın [*havuzun*] kenarında düşünür, ağaçların tepelerinde dalar, ormanın yeşil karanlığı içine kadar bîtab [*bitkin*] olarak nüfuz ederdi.

Celal Bey'in hemşiresi ki ismi Tesliye idi, kendisinin mü-

rebbiyesi olan bu ihtiyar Fransız hanımı on seneden beri İstanbul'da bulunduğu hâlde Türkçe olarak "Bakalım, kısmet, yavaş yavaş" gibi bir iki kelimeden, cümleden başka bir şey bilmez ve fakat misyonerlerin protestanlığı neşretmek [*yaymak*] için ibraz ettikleri [*gösterdikleri*] derecede bir taassupla kendi milletinin lisanını herkese talim etmek [*öğretmek*] isterdi. "Volter'in, Hugo'nun, Jan Jak Ruso'nun lisanını âlem-i insaniyet [*insanlık âlemi*] öğrenmeye mecburdur" derdi. Türkçenin kendisine mahsus bir edebiyatı olduğunu işittiği zaman tamamıyla itimat etmemişse de yine hayrette kalmıştı. İstanbul'a ilk geldiği günlerde sofrada lisan bahsi geçerken "Türkçe Bizantenlerin söylediği lisandan iktibas olunmuştur [*alınmıştır*] a" deyip de etrafındakilerin gülümsediklerini görerek "Yoksa Mısır'da şimdi söylenen Arapçadan mı?" sonra hiddet ederek "Bilinmez ki Şark'ta her hakikat kadınlar gibi mestur [*örtülü*]" derdi. Londra'dan bahsolunduğu zaman "Yanı başında o parlak Paris varken, senenin bir büyük kısmını sisler, dumanlarla muhat [*çevrili*] olan bir memleket-i zalam [*karanlıklar memleketi*] içinde geçirenlere ızhar-ı hayret [*hayret eder*] ve kendisinin mürebbiyelik vazifesiyle Londra'da imrar ettiği [*geçirdiği*] hengâm-ı şitanın [*kış günlerinin*] bir pazar gününe nakl-i kelam ile [*sözü getirerek*] azim [*büyük*] bir şehrin üzerine çöküp de damlara dokunan bir siyah bulutun zulmeti [*karanlığı*] altında kalan sokaklardan kimse geçmez, kiliselerden başka açık bir yer bulunmaz, dört milyon ahalisi olan bir şehrin füc'e ile [*ansızın*] birdenbire öldüğünü görmek isterseniz Kanun-i Evvel'in [*aralığın*] bir pazar gününde Londra'ya gidiniz. Bir karanlık duman içinde bir hayal gibi siz ve nadiren geçenler o büyük parklara girerek lâyenkati [*kesintisiz*] yağan bir yağmurun altında ölümden bahseden vaizlerini dinleyip de bir sokağın bir ucundan öbür cihetine gidinceye kadar İngiliz hastalığı olan karasevdaya uğramamak mümkün müdür?" sualini çok söylemek ve söyledikleri sözlerde nadir olmayarak zekâ ve

fesahat [*fasihlik*] göstermek gibi Fransızlara mahsus bir tavırla anlatırdı.

Hangi gün gözlüğünü takarak bir Fransa gazetesi okusa, eski diplomatların millet meclislerindeki nutuklarını andırır bir tavr-ı azamet ve mehabetle [*azametli, heybetli bir tavırla*] "Çok sürmez. Önümüzdeki baharda Almanyalılara ilan-ı harp [*savaş ilanı*] muhakkaktır" veya ne zaman birisi "Bugünkü havadisi işittin mi?" dese "Nedir? Fransa Almanya'ya ilan-ı harp mi etti?" diye sorardı. Sahibe-yi beyt [*ev sahibesi*] tarafından Dilber'e de ders vermesi kendisinden rica edilmişti.

Dilber burada bahtiyardı. Sabahları evin hanımıyla kerimesinin odalarını tanzim eder [*düzenler*] ve kendisinin himmet ve dikkatine havale edilen bir kanaryanın kafesini temizler, yemini verir, suyunu değiştirirdi. Ara sıra sabahları kafesin yanına gidip de kanaryanın ürkmeden içinde çırpındığını görerek çocukların pek neşeli oldukları zaman kendilerine mahsus letaif-i masumaneleriyle [*masumca şakalarıyla*] gülerek "Sarılar giymiş küçük halayık! Sıra bende. Rahat otur. Yaramazlık edersen, seni Taravet'in yanına gönderirim!" derdi. Fakat en nerm [*yumuşak*] ve nazik olan zamanında kalbine giren korku bir fikr-i sabit [*sabit fikir*] gibi yerinden kımıldamadığı cihetle evde efendilerinden biri "Dilber" diye çağırdığı vakit, yukarıya titreyerek çıkardı. Her ne hizmet etse, mutlak dayağa veya tekdire müstahak olacak bir kusur ettiğine kail olurdu [*inanırdı*]. O esnada birisi "Buraya bak" dese, hemen şaşırarak "Ben onu düzeltirim. Ben her hizmete gelirim" cevabını verirdi.

Sonra karşısındakinin "Sen hiçbir kusur etmedin" lütfunu işiterek mutmain olurdu [*rahatlardı*]. Sahibe-yi beyt gördüğü terbiye-yi medeniyenin [*medeni terbiyenin*] tesiratından [*etkilerinden*] olarak kendisine daima lütuf ve nezaketle muamele ederse de halayıklar hakkında mensup olduğu Mısır familyalarından [*ailelerinden*] kendisine intikal eden amîk

[*derin*] bir nazar-ı istihfaf ve istihkarı [*küçümseyici, aşağılayıcı bakışı*], insaniyetin şiddet ve hakaretini tecrübe eden Dilber'e mahfî [*gizli*] değildi. Cariyeler hakkındaki af ve müsamahasına bu nazar-ı istihfaf ve tahkirin büyük dahli olarak mesela bazı küçük kabahatlerini affettiği zaman "Ne olacak! Halayık parçası" der ve bu aff-ı muhakkirane [*aşağılayıcı af*] Dilber'e bir ceza-yı zalimane [*zalimce ceza*] kadar müessir [*etkileyici*] gelirdi.

Bilhusus [*hele hele*] Celal Bey'in... Her türlü hevesat-ı bîsebatına [*sebatsız heveslerine*] tabi olan bu ressam-ı muktedirin [*güçlü ressamın*] her saat tebeddül eden [*değişen*] birtakım kûdekane [*çocukça*] arzularına, eğlencelerine vasıta olmak haysiyet-i insaniyesini [*insanlık onurunu*] cerîhadar ediyordu [*yaralıyordu*]. Bu küçük mahluk-i muzdarip [*ızdıraplı varlık*] genç, mukbil [*ikballi*], âli [*yüce*], bahtiyar olan bu beyin bir oyuncağıydı. Bazı günler oyuncağını Mısır-ı kadim [*eski Mısır*] kıyafetine sokar, başını çiçeklerle donatır, bir odaya kor, odanın denize nazır cihetindeki penceresini açarak Marmara'nın müntehasında [*enginlerinde*] mavi, pembe, birtakım sisler içinde gurub etmekte olan güneşin odanın içinde akseden birçok elvan-ı ruhperveriyle [*ruh besleyen renkleriyle*] pür zîbüfer [*çok süslü*] görünen Dilber'in resmini yapardı.

Dilber her türlü ahz-i teessürattan [*etkilenmeden*] masun [*korunmuş*] olan bu Romen heykelinin karşısında saatlerce oturarak ikide birde "Yerinden kımıldanma! Çiçekleri dağıtma!" ara sıra da erbab-ı sanayiin [*sanatçıların*] mesai-yi âliyesinde [*yüce çalışmalarında*] tesadüf ettiği müşkülatın verdiği bir hiddet-i zalimane [*zalimce öfke*] ile "Nefes alma!" tehdidatına [*tehditlerine*] uğradıkça sarayının en münzevi bir köşesinde yalnız başına sıkılan bir kraliçe gibi başını sallayarak "Off! Yarabbi!" derdi.

Dilber vücûden [*vücutça*] gördüğü rahat ve asayişin tesiriyle haftalar, aylar geçtikçe güzelleşiyordu. Endam-ı dil-

rübası [*gönül çelen boyu*] fevkalade bir intizamla i'tila etmekte [*uzamakta*] ve çehresindeki renkler kesb-i letafet ve taravet ederek [*latiflik ve tazelik kazanarak*] nazarrüba [*dikkat çeken*] bir hâle girmekteydi. Yaz günleri ekser öğle üstü elinde bir Fransızca kitap olduğu hâlde bahçenin akasya ağaçlarıyla bir kafes-i zümrüdine [*zümrüt kafese*] benzeyen kameriyesindeki gûşe-yi inzivasına [*inziva köşesine*] çekilerek ve bu sükûn-i vahdeti [*yalnızlığın sakinliği*] hiçbir kimse tarafından ihlal edilmemek [*bozulmamak*] için hariçten nüfuz edecek nazarlardan gizlenerek en mahfî [*gizli*] bir cihette oturur, etrafındaki ağaçların dallarından güya kendisini temaşa etmek [*izlemek*] için küçücük başlarını uzatarak ötüşen kuşların nagamatı [*nağmeleri*] bâlâ-yı serinde [*başının üzerinde*] bir aheng-i letafet [*letafet ahengi*] hâsıl ettiği zaman *Pol ve Virjini*'yi mütalaa ile [*okumakla*] meşgul olurdu. Oh bu küçük Virjini ne mutlu! En büyük bahtiyari-yi hayat [*hayat bahtiyarlığı*] olarak gayet mağrur Mısırlı bir hanımın esiri, mest-i şebab ve ikbal [*gençlik ve ikbal sarhoşu*] olan gayet şen bir beyin oyuncağı olduğunu düşünerek ruhunun en amîk [*derin*] bir köşesinde böyle ateşin [*ateşli*] muhabbete nasıl büyük ihtiyaç hissederdi. Fakat Pol'ün git git reside-yi sema olarak [*gökyüzüne yükselerek*] atebe-yi ulûhiyete [*yücelik eşiğine*] yüz süren emvâc-ı heyecanengîz-i umman [*ummanın heyecan uyandıran dalgaları*] içinde mahv u nâpedîd [*yok ve görünmez*] olduğunu okuduğu zaman Virjin'in hâlini önüne getirdiği gözlerinden kitabın üzerine bir iki damla yaş dökülmüştü.

Yine bir öğle üzeriydi ki güneşin oluklardan dökülür gibi zemine düşerek tuğyan eden [*taşan*] ziyasıyla [*ışığıyla*] her taraf ateş içinde kaldığı bir günde inziva-yı sükûnetfezâsına [*sakinliğini artıran inzivasına*] çekilmişti. Bütün kâinat içinde yalnız başına olduğunu hisseden Dilber'e etrafında sâyesaz olan [*gölge salan*] akasya ağaçlarının taraveti, içinde ötüşen kuşların aheng-i safası [*safalı ahengi*], üzerinde te-

neffüs eden çiçeklerin rayihalarıyla, bir perinin aşiyane-yi mahfîsi [*gizli yuvası*] denilmeye şayan olan bu kameriye cihanın her türlü dağdağa [*hara güre*] ve âlâmından [*elemlerinden*] masun [*korunmuş*] bir penah-ı münferidiydi [*tek kişilik sığınaktı*]. Buraya girer girmez kız çocuklarında halkî olan [*yaratılıştan gelen*] bir nezaket-i şivekârane [*işveli nezaket*] ve bir itina-yı mehâsinşinasane [*güzellikleri bilir itina*] ile Celal Bey'in odasında görerek pek beğendiği bir levhaya [*tabloya*] takliden [*taklit ederek*] başını çiçeklerle donatarak yavaş yavaş şarkı söylüyordu. Yarım saatten beri evin içinde arayıp da bulamayınca bahçeye çıkarak "Dilber! Dilber!" diye kendisini çağıran Celal Bey'in sesini işittiği hâlde hiç cevap vermedi. Lâyenkati [*sürekli*] Dilber'i, oyuncağı arayan Celal Bey yanından geçerken o esnada zuhûr ile [*çıkarak*] neş'eâver-i safa olan [*safanın neşesini artıran*] bir poyraz rüzgârı akasya ağaçlarının dallarını ihtizaza getirerek [*titreterek*] bu küçük firarinin, bu yaramaz muhtefinin [*gizlenenin*] inzivahane-yi mestûrunu [*örtülü inziva yerini*] ifşa edince kendisine hiç rahat vermeyen bu bey yanına gidip başındaki çiçeklerle yapılmış tacına kahkahalarla gülerek "Hadi, kalk Kleopatr!" dedi.

Zavallı Kleopatr bu İskender'in esiri olduğundan kendisini zorla çekerek evin altındaki taşlığa götürdü. Arkasını bir mermer direğe dayatarak üzerine birçok yerleri yamalı bir entari giydirmek istiyordu. Dilber iki eliyle yakasını sıkı sıkıya tutarak:

"Yok! Yok! Mümkün değil giymem!"

"Rica ederim Kleopatr."

"Hayır, istemem. İstemem diyorum size."

Böyle oyuncakları kıracak kadar kuvvete malik olan ellerini Dilber'in omuzlarına vaz ile [*koyarak*] elbiseyi giydirdi. Kendi karşısına geçerek bir dilenci kızın tasvir-i müessirini [*etkileyici resmini*] tersim ederken [*yaparken*] Dilber o fildişinden dökülmüş gibi lekesiz, kusursuz kollarını gösteren ve

safha-yı şafak [*şafak manzarası*] gibi pembe beyaz sine-yi şeffafını [*şeffaf göğsünü*] setredemeyen [*örtemeyen*] o parça parça entarinin içinde omuzunun üzerine, vücudunun çıplak yerlerine, arkasına dağınık sûrette dökülmüş koyu siyah saçları olan başını –müdafaasında mağlubiyeti cihetiyle [*dolayısıyla*]– takatsizliği, mecalsizliği ifham eder [*anlatır*] bir sûrette o sütun-i haraba [*harap sütuna*] dayamış gayet sessiz, gayet yavaş bir hâl ile ağlıyordu. Ağlamak. Muvaffakiyet! Tasvir ve tasavvura numûne ittihaz edilen [*örnek alınan*] bir dilenci kızının ağlaması ressamın fırçasından dökülen boyalar kadar temin-i muvaffakiyet eder [*başarı kazanır*] esbab-ı sanatkârîdendi [*sanat sebeplerindendi*].

Bu kollar, bir subh-i safa-yı nevbaharîden [*ilkbaharın safalı sabahından*] sema-yı mînafama [*mine renkli gökyüzüne*] karşı ebvâb-ı gülgûnenüma-yı seheri [*seherin gül renkli kapılarını*] güşâd eder [*açar*] gibi görünen amûd-i nuranileri [*ışık sütunlarını*] andıran bu kollar. Aşağıya doğru meyli belli olur olmaz sûrette müdevverce [*yuvarlakça*] omuzlar. Üzerinden geçen asırların sadematından [*darbelerinden*] kurtularak kemâl-i revnak ve taravetiyle [*canlılık ve tazelikle*] harikanümâ-yı bedâyi olan [*güzelliklerin harikalarını gösteren*] Yunan'ın mermerden heykellerinde görülebilen bu göğüs. Hayret! İnsanın ve bilhusus [*özellikle*] genç kızların şekil ve simaca en büyük devr-i inkılabı [*değişim devri*] olan on beş ile on yedi yaşı arasında güzâr eden [*geçen*] iki senelik bir ömr-i refahiyetin [*refah dolu ömrün*] tesirat-ı füyûzatından [*olumlu etkilerinden*] olarak maâli-yi ruhaniye-yi hüsnün [*güzelliğin ruhani yüceliklerinin*] bu derecelerde kesb-i iktidar ve imtiyaz edeceği [*güç ve imtiyaz kazanacağı*] nereden bilinecekti?

Bu ressam-ı âlî [*yüce ressam*] fırçasını bir tarafa bırakarak oturduğu yerde kolunu dizine ve parmaklarını saçlarının içine sokup başını koluna dayayarak karşısında pek sessiz ağlayan perişan kıyafetli dilenci kızına nazar-ı hüsnâşinası-

nı [*güzelliklere aşina olan gözlerini*] dikmiş, arz-ı hayret ediyordu [*şaşıyordu*].

Bir dakika, üç dakika, altı dakika. Hâlâ ağlıyordu. Kendisini ashab-ı ikbal ve servetin [*ikbal ve servet sahiplerinin*] hevesat-ı bînihayesine [*sonsuz heveslerine*] terk eden esaretin meziyet-i insaniyesini [*insanlık meziyetlerini*] tenzil etmesinden [*aşağı çekmesinden*] gönlünün ne kadar münkesir [*kırık*] ne kadar müteessir [*üzgün*] bir hâlde olduğunu gösteren baygın gözleriyle hürmet edilmek, sevilmek gibi kadınların nakabil-i mukavemet [*karşı koyulmaz*] olan nihayet derecede şiddetli arzularının pâmâl-i istihkar olmasından [*hakaretle çiğnenmesinden*] gelen ye's [*umutsuzluk*] ve ızdırabı o hâlinde uçları aşağıya doğru meyletmiş, hassas olduğunu ibraz eden [*gösteren*] incecik dudaklarından anlayarak ne kucağında ağlayacak bir validesi ne kendisini himaye edecek bir peder ve biraderi olduğunu tahattur [*hatırlar*] ve bu kısacık müddet-i esaretindeki [*esirlik süresindeki*] sergüzeşti [*macerası*], gördüğü şiddet ve hakaretleri, masumane arzuları, küçücük ümitleri, emelleri, velhasıl [*sonuçta*] bu metrûke-yi insaniyetin [*insanlığın geriye bıraktığı*] bütün tarih-i hayatı [*hayat tarihini*] gözünün önüne gelmesinden hâsıl olan teessürle [*üzüntüyle*] iskemleden kalkarak:

"Affını rica ederim Kleopatr. Mademki istemiyorsun, ben de bu fırçayı kırarım. İşte affet diyorum, tarziye veriyorum [*özür diliyorum*] sana. Yine niçin ağlıyorsun?"

Dilber kendi hâline kalıp da elbisesini giyerek dışarı çıktığı zaman her türlü teessürata karşı nakabil-i nüfuz [*nüfuz edilemez*] olan heykel-i metanetin [*metanet heykelinin*] o gözler, o göğüs, o dudaklar, pertevnisâr-ı muhabbet olan [*muhabbet ışıkları saçan*] çeşmân-ı hüznengîzinden [*hüzün verici gözlerinden*] ruhuna doğru cereyan eden [*akan*] o yaşlar, bütün hüviyet-i insaniyesini [*insanlık kimliğini*] sükûnetyâb-ı zeval olmaz [*sakinleşmez*] bir ihtilal-i azim [*büyük bozukluk*] içinde bırakarak rehgüzâr-ı hayatı [*hayat yolunu*]

şecaat [*yüreklilik*] ve metanetle mürûr etmek [*geçmek*] kendisince en büyük esbab-ı gurur ve iftihardan [*gurur ve iftihar sebeplerinden*] iken kalbi asayiş-i kâmile [*olanca huzuru*] ve neşe-yi lâkaydanesine [*umursamazca neşesine*] rağmen başlı başına mesai-yi ruhaniyesini ifa ettikçe [*ruhsal çabasını gösterdikçe*] teessüratından [*üzüntüden*] buz kesilmiş elini zihninde ilk ziyasını neşre [*yaymaya*] başlamış şule-yi sevdanın [*sevda şulesinin*] hararetiyle ateş içinde olan alnına koyup biraz düşündükten sonra kendi kendine "Bu oyuncak bana niçin bu kadar dokundu?" diyerek, yukarı kata çıkıyordu.

Birdenbire uğradığı sadme-yi hüsnün [*güzellik darbesinin*] tesirat-ı şedîdesini [*şiddetli etkilerini*] tadil ve tahfife [*dengeleyip hafifletmeye*] ikdam [*girişmek*] ile bu mücadele-yi hissiyat [*duygu mücadelesi*] âsârından [*izlerinden*] olarak bir iki günü düşünmekle, birkaç geceyi uykusuzlukla geçirdi. Bu müddet zarfında Dilber'e tesadüf eyledikçe evvelden ettiği latifelere, şakalara bedel hiçbir şey söylemeyerek yalnız gizli bir nigâh-ı muhabbetperverden [*muhabbetli bakıştan*] sonra düşünüyordu. Dilber artık oyuncak değildi. Kleopatr, Jülyet tahavvül etmekteydi [*değişmekteydi*]. Birbirini teakub edip [*izleyip*] gelen eyyam-ı tereddüt [*tereddüt günleri*] içinde garip birtakım tefekkürat-ı istiğrakâmize peyrev olarak [*derin düşüncelere kapılarak*] gözünün önünde açılmakta olan bir ufk-i nuraniye [*nurlu ufka*], bir âlem-i muhabbete doğru şitab ediyordu [*koşuyordu*]. Garip bir tebeddül [*değişim*]! Her şey nazarında değişti. Yalnız hâbgâh-ı ârâmına [*yatak odasına*] çekilip de tasavvurat-ı şairane [*şairane tasavvurlar*] ve hayalat-ı âşıkane [*âşıkane hayaller*] arasında dolaşan perilerin ayak sesleri işitilecek zannolunan leyali-yi tenhayîde [*yalnızlık gecelerinde*] tereddüt ve hayretin sabahlara kadar bîdar ettiği [*uyanık tuttuğu*] gözlerine sükûnetbahş-ı her ızdırap olan [*her ızdırap karşısında sakinlik veren*] uykunun girmemesi kendisini bîzar etmekteydi [*bezdirmekteydi*].

Yine bir gece bîkarar [*kararsız*] olan hayalat-ı muhabbet-

le [*muhabbet hayalleriyle*] yatağın içinde bîhab u ârâm [*uykusuz duraksız*] iken birdenbire ayağa kalkarak "Bir kere daha" dedi. Bir kere daha görecekti. Bugün cihan-ı medeniyeti [*medeniyet dünyasını*] hayran eden heyâkil-i bedâyinümâsına [*orijinal heykellerine*] numûne ittihaz edilen [*örnek alan*] Yunan'ın benât-ı nazarrübâsından [*dikkat çeken kızlarından*] başka kimseyi beğenmeyen ve gönlüne yanlış haber vererek hıyanet eden nazar-ı müşkülpesendanesini [*güç beğenir görüşlerini*] tashih [*açıklama*] ve ikna ile teskin-i heyecan ve ızdırap etmek [*heyecan ve ızdırabını yatıştırmak*] istiyordu.

Giyinmeye başladı. Esna-yı heyecanında [*heyecan esnasında*] nâgehanî [*ani*] olarak gelen bu fikrin sevkiyle aşağıya inerek Dilber'in yattığı odanın kapısına gelince tevakkuf etti [*durdu*]. Halecan [*çarpıntı*]. Oh! Her azm-i muhabbete [*muhabbet azmine*] musallat olan bu halecan. Ellerinde kapının zembereğini çevirecek kadar iktidar [*güç*] bırakmayarak nefesine sekteler verdiği zaman zihnine birçok fikirler hücum ederek bu kadar genç bir kızın namus ve insaniyetin kapısında beklediği yatak odasına, haremsera-yı ismetine [*ismet haremine*], gece yarısı girmek bir haydut gibi vicdanın en pâk [*temiz*] ve mukaddes olan bu kanunu pâmâl etmek [*çiğnemek*]: Cinayet!

O anda bütün gözlerin kapandığı o karanlıkta, kendisine nasb-ı nigâh-ı gazap eden [*gazaplı gözlerini diken*] vicdanının karşısında, şedîd [*şiddetli*] bir mahcubiyetle kolunu yüzüne kapayarak hele esir olduğu için takatfersa [*dayanılmaz*] hizmetlerde vücudu, sıhhati, hiç düşünülmediği gibi her türlü tecavüzata [*tecavüzlere*] karşı câmehâb-ı ismeti [*ismet geceliği*] de muhafazasız olduğundan istifadeye kalkışmak şenaatine [*iğrençliğine*] karşı titreyerek geri çekilmeye başladı. Heyhat!

Kuvve-yi galibe-yi muhabbetin [*muhabbetin baskın gücünün*] mukavemet olunmaz bir tecelli-yi nâgehanîsi [*ani tecellisi*] bütün bu tefekkürata [*düşüncelere*] ta esasından

tezelzülbahş olmasıyla [*sarsmasıyla*] bir hüsnü [*güzelliği*] takdir, bir ismet-i Meryemaneye [*Meryemce ismete*] arz-ı meftuniyet [*meftunluğunu söyleme*] niyeti ve bir fikr-i takdis [*kutsama fikri*] rehberi ve delaletiyle odanın içine girerek yatağın başında durdu.

Uyumuş. Başucunda bittiği için sönmüş bir mum. Arka üzere yatarak derin bir uykuya dalmasından hâlinde takatsizlik görünüyordu. Yanında yanan kandil ziyasıyla görünen gözlerinin etrafındaki bir iki ince çizgiler bu genç kalbin gizli bir ızdırabını açık söylüyordu. Nazar-ı muhabbetperverinin [*sevgi dolu bakışının*] saye-yi sevdavisi [*sevdalı gölgesi*] olan uzun kirpikler yaş içinde. Ağlamış. O anda dağınık saçlarının arasında hayret ve takdirle açılmış gözlerine bir şey ilişerek dikkat etti.

Bir resim! Kimin? Bir kere bakmak! Ne için? Bir biçare esirin belki en kıymettar bir yadigârını, en mukaddes bir sırrını uykuda bulunduğu zaman tecessüs etmek [*araştırmak*] kendisine en büyük vicdansızlık görünüyordu. Belki cihanda yegâne medar-ı tesellisi [*teselli kaynağı*] olarak validesinin? Pederinin? Yahut sevdiğinin? Heyecan ve ızdırap halinde olan zihninden geçen bu son fikre karşı takat ve tahammülünü büsbütün kaybederek resmi aldı. Bu hüsn-i naimi [*uyuyan güzelliği*] şairane bir sûrette tenvir eden [*aydınlatan*] kandilin yanına getirip de baktığı zaman yüzü kül gibi olmuştu.

Kendisinin resmiydi! Hemen iki ellerini yüzüne kapayıp ağlaya ağlaya ayaklarına kapanmak istediyse de uyandırmak ve belki gece yarısı odasına geldiği için gücendirmek korkusuyla resmi aldığı yere bırakarak odasına çıktı. Yatağına girdiği zaman yirmi üç senelik müddet-i hayatında [*ömründe*] ilk defa olarak sevda yolunda o azim ve metaneti ve belki merhametsizliği gösteren gözlerinden kendisini zaptedemez bir sûrette yaşlar dökülmeye başladı.

Yedi

Medîd [*uzun*] ve ateşnâk [*ateşli*] bir yaz gününü takip eden arabi ayın on üçüne müsadif [*rastlayan*] bir akşamüzeri büyük ağaçların yapraklarından teşekkül eyleyen [*oluşan*] yeşil bir semanın altında Asaf Paşa'nın biraderzadeleri [*yeğenleri*] olan iki genç hanım da med'uv [*davetli*] bulunduğu hâlde ailece akşam taamı ediyorlardı [*yemeği yiyorlardı*]. Yalnız kerimesi [*kızı*] hafif bir nezlesi olduğu için validesi, huzur ve ârâmını [*istirahatini*] selb eder [*alan*] bir ızdırab-ı maderane [*anne ızdırabı*] ile ettiği ısrar ve ibram [*üsteleme*] üzerine bahçeye inmemişti. Esna-yı taamda [*yemek sırasında*] ayın yapraklar arasından mün'akis [*yansıyan*] ziyası sofranın beyaz örtüsü üzerinde sönüp parlarken kerimesinin gayet mukbil [*ikballi*], gayet zengin, bir paşa ile teehhülünden [*evlenmesinden*] bahsolunuyordu. Med'uv olan biraderzadelerinden biri Paris'in son modasına takliden giydiği uzun etekli açık mavi elbisesi ve boynuna taktığı iki üç sıra incilerle –tamamıyla Şark'a mahsus hayalattan değilse– sabaha karşı sönmek üzere olan yıldızlarıyla semaya benzemişti. Bu genç hanımlar ilk geldikleri zaman bir taraftan yaşmaklarının iğnelerini çıkarırlar, bir taraftan vapurda kamara bulamadıkları için ortalarında oturdukları bazı kadınların muamelatından

[*davranışlarından*] şikâyet ediyorlardı. Fakr ü [*yoksulluk ve*] sefaletin sebep olduğu bir nazar-ı hasûdane [*kıskançlık dolu bakış*] terbiyesizliğin icab ettiği bir tavr-ı zebandırazane [*dil uzatma tavrı*] ile yaşmaklarına, feracelerine, giyinmelerine ve hatta yürüyüşlerine, "Bunların hâllerine bakın! Ne günlere kaldık dostlar!" yolunda itirazlar ederek kendilerini bîzar etmişlerdi [*bıktırmışlardı*].

Küçük hemşiresi daha ziyade teessürat [*üzüntü*] içindeydi. Çehresi mahcubiyetle kızararak ismet-i Meryemanelerine [*Meryemce ismetlerine*] bîedebane [*edepsizce*] taarruz edildiği zaman kadınlara en ziyade güzellik veren şahane bir nefretle "Sokağa çıkmak caiz değil ki!" diyordu.

Hakikatte de o gün vapurdan çıkarken birkaç kişi arz-ı muhabbet [*muhabbetini gösterme*] yolunda kendisine pederinin saye-yi terbiyetinde [*terbiyesi sayesinde*] hiç işitmediği birtakım sözler söylemişti. Adab ve ahlak-ı umumiye [*genel görgü ve ahlak*] namlarıyla [*adlarıyla*] tesettür ettirilen [*örtüye sokulan*] muhadderata [*kadınlara*] namus-i milliyeti [*milliyet namusunu*] tahkir eder [*aşağılar*] sûrette söz söylemek, sonra sebeb-i tesettürü [*örtünme sebebini*] sual eden Avrupalılara ismet-i muhadderata [*kadınların ismetine*] olan hürmetimiz cevabını vermek büyük bir tezat olduğunu itiraf etmeliyiz.

Vücutları memleketimize şerefbahş olmayan [*şeref vermeyen*] bir fırka-yı şebab [*gençlik grubu*] vardır ki kanarya sarısı renginde boyun bağları, kenarları gayet kalın siyah şeritli açık renk caketleri, mavi pantolonlarıyla önlerine gelen kadınlara tabir-i diğerle [*bir başka deyişle*] ismet-i umumiyeye [*genel ismete*] bîmehaba [*çekinmeden*] tecavüz ederler. Bunlar hiç tanımadıkları erbab-ı edebe [*edepli kişilere*] nasıl musallat olurlarsa, hiç bilmedikleri edebiyata da öyle taarruzatta [*saldırılarda*] bulunurlar.

Edebiyatta en ziyade alıştıkları heyet-i ictimaiyenin [*toplumun*] ziya-yı terbiye ve marifetten[*terbiye ve marifet ışı-*

ğından] mahrum olduğu cihetle daimi bir zalâm-ı sefalet ve cehalet [*sefillik ve bilgisizlik karanlığı*] içinde bulunan tabakat-ı süfliyesindeki [*alt tabakalarındaki*] esafil ve eclafa [*sefillere ve ayaktakımına*] gıptabahş olacak [*imrendirecek*] sûrette sövüp sayan muahiz ve münekkidlerdir [*eleştirmenlerdir*]. Onlarca şan ve şöhret ve galebe ve muzafferiyet ağızlarından zehr-i kinâlud [*kinli zehir*] saçan yılanlar gibi kalemlerinden çehre-yi dehaya [*dâhilik yüzüne*] mürekkep tüküren veya tarif-i mükemmeliyle [*mükemmel tanımıyla*] en ziyade sövenlerdir. Sabahtan akşama kadar içtikleri sigara dumanlarıyla sararmış parmakları, sakin oldukları mahallelerin pek muntazam olmayan yollarında düşmemek için eğilerek yürüdüklerinden ve kalemlerinde tebyiz ettikleri [*temize çektikleri*] müsveddatı [*müsveddeleri*] eğilerek yazdıklarından ve hasbetterbiye [*terbiye gereği*] eğilerek temenna eylediklerinden, inhina peyda eylemiş [*eğilmiş*] endamları [*boyları*], işrete olan meyilleriyle sû-i taayyüşten [*kötü yaşamaktan*] toprak rengini kesbeden [*alan*] çehreleri, terbiye ve marifete halef olan sû-i hulku [*kötü huyu*] hilekârlığı gösteren küçük siyah gözleriyle bütün kadınlar giyinişlerine, hüsn-i endam ve intizamlarına [*güzel boylarına ve tertipliliklerine*], terbiye ve edeplerine meftun, hayran oluyor itikadındadırlar [*görüşündedirler*].

Hele bunlar içinde kendi lisanlarında mektup yazacak veya o yazdığı mektuptan daha güzel olmamak üzere bir iki şey neşredecek kadar bir hüsn-i ifadeye [*ifade güzelliğine*] malik olanlarla mükâleme etmek [*konuşmak*] isteyenlerin vay hâline!

İsmini işittikleri Lamartin'den gülerek bahsederler, resmini gördükleri Viktor Hugo'yu sezavar-ı takdir [*takdire layık*] bulurlar.

Erbab-ı edeb ve tenezzülden [*edepli, alçakgönüllü kişilerden*] biri kendilerini muhafız-ı namus-i milliyet [*milliyet namusunun koruyucusu*] olan edep ve terbiye dairesinde

muâheze edecek [*eleştirecek*] olsa, hemen ateş kesilerek İskender'in daire-yi tabiiyetine [*tabiiyet dairesine*] girmesi için bir imparatora hitabı kadar mağrurane [*mağrurca*] ve muzafferane [*muzafferce*] bir tavırla "Ben ona kalemimi gösteririm!" der. Acaba ne yapacak? Gayet adi bir iki cinas-ı lafzi [*lafız cinası*] ile mükemmel bir sûrette sövecek. Kalem-i marifetleri [*marifet kalemleri*], edep ve irfanları, silah-ı galibiyetleri [*galibiyet silahları*] sövmek olan eclaf-ı nasın [*ayaktakımının*] iki nadire-yi hüsn ve ismete [*güzelilğin ve ismetin nadir örneğine*] tecavüzlerinin teessüratıyla tamamıyla haricine çıktığımız sadede rücû ediyoruz [*dönüyoruz*].

Kadınlarda gayet şiddetli olan hırs-ı ikbal [*ikbal hırsı*], arzu-yi tefevvuk [*üstün gelme arzusu*], sevda-yı nümâyişe [*gösteriş sevdasına*] tevafuk eden [*uygun düşen*] bu teehhülden [*evlilikten*] dolayı bütün çehresi bir tebessüm hâlinde bulunarak hele devr-i şebabının [*gençlik çağının*] en parlak bir kısmında büyükçe bir servetle en ulvi marifeti zatında cem eden [*toplayan*] mahdumu [*oğlu*] için bütün İstanbul'un ikbal ve asaletinden bahsettiği en büyük bir ailenin kerimesini [*kızını*] düşünür, bazen bu kadarla da kifayet eylemeyerek [*yetinmeyerek*] arzu-yi harisanesi [*hırslı arzusu*], ümid-i ikbalperestanesini [*ikbal düşkünü umudunu*] takiple tasavvuratından daha büyük cihetlere kadar teâli ederdi [*yükselirdi*]. Meşreb-i letaifgûyane [*şakacı meşrebi*] ve mizac-ı neş'edarına [*neşeli mizacına*] muhalif [*aykırı*] olarak üç dört dakikadan beri önündeki taamını unutmuş bir hâl ile düşünen mahdumunu kadınlara ve bilhusus [*özellikle*] validelere mahsus bir nazar-ı dakik-i râzbînaneden [*sır gören ince bakış süzgecinden*] geçirerek Celal'ini içinde bulunduğu tefekkürat-ı istiğrakâmizden [*derin düşüncelerden*] uyandıracak bir seda ile mükâlemeye başladı.

"Celal hemşirenin tebrik için gözlerinden öptün mü? Bir teehhül-i bahtiyarane [*mutlu evlilik*]..."

"Kendisinden sorunuz."

"Niçin sorayım? Teehhül için lazım olan asalet ve ikbal değil midir?"

"Hayır, valideciğim. Hüsn [*güzellik*] ve ismet. Muhabbet de ekser [*çok defa*] bunların peyrevidir [*peşinden gelir*]."

"Asalet ve ikbal bunlara mani mi? Bence herkes içinde ismi söylenecek bir iktidar ve marifeti, zenginliği, asaleti olmayan bir adamı yakışıklıdır diye almak pek adiliktir. Hem de izdivaçta [*evlilikte*] en ziyade aranılan tevafuk [*uyum*] meşreb ve mizaç değil midir? Birisi cemiyetin [*toplumun*] en âli [*yüksek*] tabakasında, diğeri en süfli [*aşağı*] cihetinde terbiye görmüş iki kişide hüsn-i imtizac [*güzel uyum*] kabil midir? Servetin kemâl-i itina ile [*özenle*] terbiye ettiği asilzadelerden bir erkeğe, bir kıza fakrin kayıtsızlığıyla büyüttüğü bir adam nasıl layık olabilir? Birisi kadir ve itibarının daima tenezzül ettiğini [*düştüğünü*], diğeri haysiyetinin daima kırıldığını hissede ede yaşamakta ne türlü refah ve saadet görüyorsun?"

"Yıldızlar zalâm [*karanlıklar*] içinde parladığı gibi fakr ü sefalet içinde de safvet [*saflık*] ve ulviyetiyle [*yüceliğiyle*] parlayan ruhlar yok mudur? Bir kalp sevmek için mutlak servete, asalete mi muhtaçtır? Bence en sahih [*doğru*] ikbal ruhun göründüğü iki güzel göz, en büyük servet kalbin hissini gösteren gül renginde dudaklardan akseden tebessümdür. Güzellikten büyük asalet, safvet-i kalpten [*kalp temizliğinden*] büyük servet mi olur?"

Zehra Hanım sofrada bulunanlara doğru dönerek:

"Ben asilzadelerin ressam, şair olduklarını hiç istemem. Halk içinde mümtaz [*seçkin*] olan mevkiilerini, haysiyetlerini tenzil edecek [*düşürecek*] birtakım esassız fikirler hâsıl [*elde*] ediyorlar."

Celal:

"Asalet, teşrifat [*protokol*] ve servete, servet, nümayiş-i asalete [*asalet gösterişine*] tapıyor. Ben ismete ve muhabbete."

"Servet ve asalet hakkındaki fikirlerini hiç beğenmedim Celal."

"Belki bütün hata. Fakat bunlar benim efkâr [*düşünceler*] ve itikadım [*görüşüm*]. İnsan hiçbir kimseye ve bilhusus [*hele hele*] Cenabı Hak'la validelere yalan söylememelidir."

Bu mükâleme esnasında Asaf Paşa biraderzadeleriyle konuşarak bahse hiç girişmiyordu.

Böyle sofralarda taam [*yemek*] nihayete takarrüb edince [*yaklaşınca*] tabiî olarak gelen bir neşe ile edilen mükâlemeler ve ara sıra kahkaha sedaları o gece rahatsız olan Tesliye Hanım'ın bulunduğu oda kapısının eşiğinden bir hüzn-i garibane [*garipçe hüzün*] ile küçük hanımını bekleyen Dilber'e aksettikçe bir meyl-i maâlinin [*yüceliklere meylin*], bir muhabbet-i mahfînin [*gizli muhabbetin*] tesiratıyla [*etkileriyle*] kendisine amîk [*derin*] sûrette dokunuyordu. Mağrur-i asalet ve servet [*asalet ve servet mağruru*] ve mest-i neşe-yi saadet [*saadet neşesiyle mest*] olan bu genç hanımlarla beylerin emniyet-i istikbal [*geleceğe güven*] ile şaşaa-yı ikbalden [*ikbal parıltısından*] husul bulan [*gerçekleşen*] bu kahkaha sedalarının uzaktan uzağa aksi tekerrür ettikçe [*tekrarlandıkça*] kapı eşiklerinde bu kadar âli, bu kadar mukbil bir beyin derd-i muhabbetiyle [*muhabbet derdiyle*] bîkarar [*dur duraksız*] olduğunu düşünerek esir olanlarda kalp ve ruhun mevcudiyetini bir ceza-yı zalimane [*zalimce ceza*] addile [*sayarak*] mahzun mahzun ağlıyordu.

Hepsi sofradan kalkarak mehtaba karşı ağaçların aralarında, lakın [*havuzun*] kenarında gülüşerek gezerlerken validesi mahdumunun yanına gelerek "Celal sen sigarayı terk mi ettin?" dediği zaman Celal Bey uyanır gibi bir hâl ile "Hayır, unutmuşum" cevabını verince, vücudundan bir cüz [*parça*] vererek ve kanından fedakârlıklar ederek yetiştirdiği evladının –ilerde uğrayacağı felaketlerin acısını kendi gönlünde hissedeceği cihetle [*için*]– serâir-i kalbine [*kalp sırlarına*] kadar bir hakk-ı temellük [*temellük hakkı*] veren

sevda-yı maderane *[anne sevdası]* ile keşf-i raz *[sır keşfetme]* ve taharri-yi hakikat *[gerçeği arama]* yolunda bîsabr u ârâm *[sabırsız, dur duraksız]* olarak kerimesinin yanına çıktı. Kapı eşiğinde hanımını görür görmez birden bire ayağa kalkan Dilber'le konuştular.

"Sen ağladın mı?"

"Hayır, efendim."

"Gözlerin niçin kızarmış?"

"Bilmem efendim."

Kerimesiyle biraz oturup da dışarıya çıktığı zaman heyet-i ailece arabalarla Fener'e giderek bir iki saat seyir ve tenezzühten *[gezintiden]* sonra avdet ile *[dönerek]* herkes yatak odalarına çekilmişlerdi ki Celal Bey uyuyamıyordu.

Güneşin semada i'tilası *[yükselmesi]* gözleri uyandırdığı gibi ayın o kadar âşıkane sûrette her tarafa akseden ziyası da bu genç ruh-i pür heyecanı *[heyecanlı ruhu]* bîdar etmişti *[uyandırmıştı]*. Uyuyamıyordu. Yatağından kalkarak teskîn-i ızdırap ve halecan *[ızdırap ve çarpıntısını yatıştırmak]* için eline bir kitap aldı. Bir saat zarfında otuz, kırk sayfa okudu. Fakat okuduğu yerlerden bir kelimesini anlamamıştı. Uykusuzluğun verdiği bir hararetle yataktan kalkıp saate bakarak sabahın takarrübünü *[yaklaştığını]* anlayınca bir şafak temaşası için bahçeye inmeye karar verdi. Giyinip de kimseyi uyandırmamak için yavaş yavaş merdivenlerden aşağı inince alt kat odalarının açık bir penceresinin önünde birisinin mağmum *[gamlı]* bir sûrette düşündüğünü görerek havf *[korku]* ve ihtizar *[can çekişir hâlde]* ile yanına yaklaştı.

Dilber'di. Galiba o da hiç uyumamıştı ki gündüz gibi elbisesi hâlâ üstündeydi. Birbirleriyle konuşmaya başladılar.

Celal Bey:

"Bak şu yıldızlar, gecenin bu derin sükûneti içinde nasıl parlıyor? Ta şu ufkun üzerinde senin gönlüne nazır olan *[bakan]* iki necm-i tev'em *[ikiz yıldız]* düşündüklerini Zühre *[Çoban Yıldızı'na]*'ye söylemek için ufuklara doğru uzaklaşan

iki beyaz güvercini andırmıyor mu? Bunlar güzel. Hepsi güzel. Fakat sen onlardan daha güzelsin. Sen niçin uyumadın?"

Dilber gönlündeki muhabbetini setr [*örtmek*] için "Hiç efendim, ben uyudum" demek istediyse de ruhun kendisine tevdi ettiği [*verdiği*] serâiri [*sırları*] ifşa etmekle meluf [*alışık*] olan gözlerinden meyl-i muhabbetini [*muhabbet eğilimini*] anlayarak "Senin bana ne kadar tesir ettiğini biliyor musun? Beni gündüzleri düşündüren, gece sabahlara kadar uyutmayan hep sensin!" dedi.

İkisi de üç, dört dakika önlerine bakarak yalnız o müddet-i istiğrak [*kendinden geçiş süresi*] zarfında ara sıra birbirlerine nasb-ı nigâh-ı iştiyak ile [*arzuyla bakarak*] sakit sakit [*sessiz sessiz*] arz-ı hayret ve meftuniyet ettikten [*hayret ve meftunluklarını gösterdikten*] sonra Celal Bey'in titrer bir sesle ettiği teklif üzerine bahçeye çıkmak üzere alt kat merdivenlerinden aşağı inmeye başladılar.

Garip bir tebeddül-i nâgehanî [*ani değişim*]! Birbirlerine büyük bir mahremiyetle lâyenkati [*sürekli*] "Sus! Yavaş! Ayağını oraya basma!" diyorlar. Zira esvaplarının bir yere temasından veya merdivenlerin biraz kımıldamasından gecenin o büyük sükûneti içinde bir ses hâsıl olsa [*çıksa*], bütün ev halkını uyandıracak bir seda-yı şematetengîz [*gürültü*] gibi geliyor, taşlıkta uyanık bulunanların bile işitemeyeceği bir seda peyda olur olmaz [*çıkar çıkmaz*] ikisi de bulundukları noktada birdenbire tevakkuf ederek [*durarak*] kimsenin uyanıp uyanmadığını anlamak için dinleyerek bahçeye çıktılar. Ağaçların yapraklarından dökülen, çiçeklerin aralarından çıkan serin bir rüzgâr Dilber'in saçlarıyla oynadığı gibi bu iki genç ruha bir ihtizaz-ı sevdavi [*sevdalı titreme*] veriyordu.

İkisi de kemâl-i ihtiraz ile [*çekine çekine*] çimenden yapılmış bir seddin üzerini bir melce-i âşıkane [*âşıkane sığınak*] addederek oturdular. Etrafta hiçbir ses, hiçbir hareket yoktu.

Yalnız başlarının üstündeki bu'd-i nâmütenahi-yi ulûhiyette [*ilahi sonsuz boyutlarda*] bütün yıldızlar temevvüc ediyordu [*dalgalanıyordu*].

Celal Bey Dilber'in ellerinden tutarak:

"Üşüyor musun? Bu hafif rüzgâr çiçeklerin nefesidir. Sana dokunmaz değil mi?"

"Hayır. Bana bu manzara, bu büyüklük dokunuyor."

Bu esnada semanın gittikçe açık mavi bir renk kesbetmesi [*alması*] sabahın takarrübünü [*yaklaştığını*] bu iki yar-i muhabbetkâre [*sevdalı sevgiliye*] ilan etmekteydi.

Havaya bakarak bedayi-i tabiatı [*tabiatın güzelliklerini*], birbirlerine bakarak mehâsin-i hilkati [*yaratılış âleminin güzelliklerini*] takdis ile [*kutsayarak*] yekdiğerine [*birbirine*] temin-i muhabbet [*muhabbet güvencesi*], yemin-i sadakat [*bağlılık yemini*] gibi naz u niyaz-ı âşıkane [*âşıkane naz niyaz*] içindeyken Şark tarafındaki yıldızların takarrüb etmekte olan bu subh-i safa-yı ruhperverin [*ruh besleyen safalı sabahın*] tebessüm-i dûrâdûruna [*uzaktan uzağa gülümsemesine*] karşı renkleri uçarak bîhûş-i letafet oluyorlardı [*latiflik içinde kendilerinden geçiyorlardı*].

Ta be sabah nâmütenahîlik [*sonsuzluk*] içinde çeşmân-ı muhabbet [*muhabbet gözleri*] gibi bîdar [*uyanık*] olan yıldızlar birer birer sönüp kayboluyordu.

İkisi de yerlerinden kalktılar. Yolları güçlükle seçerek bahçenin kapısından çıkıp tabiatın ağaçları, çimenleriyle istila ettiği bir yolu takip etmeye başladılar. Yolun yarısına geldikleri zaman ikisi de etrafı bir küçük parmaklıkla setredilmiş [*örtülmüş*] bir mücerred [*tek*] mezarın kenarında tevakkuf etti [*durdu*]. Bulutsuz olan gecelerde bir parlak yıldızın kandillik ettiği bu taze mezarı Celal parmağıyla göstererek:

"Şu toprağın setrettiği [*örttüğü*] on sekiz yaşında bir kızın vücududur. Bu köyün fevkalade sevdiği bir genç adama nişanlanmıştı. Senelerce nişanlı olarak beklediği hâlde nihayet

o genç adam bir başkasıyla teehhül ederek [*evlenerek*] kendisini terk edince işte bu mezar meydana çıktı!" dediği zaman huzû-i kalb [*kalpten gelen bir saygı*] ile dualar ettikten sonra karşı tarafta en yüksek bir seddin üzerine çıktılar.

Celal Bey Dilber'i uçları çiçek açmış çayırların içine ik'ad etti [*oturttu*]. Kendisi de ayak ucuna oturduğu zaman çimenlerin, çiçeklerin içinde Dilber'in yalnız –o ezhâr-ı baharın [*bahar çiçeklerinin*] hepsinden güzel olan– çehresi görünüyordu.

Şark tarafı gittikçe ağarmakta ve sath-ı zemin [*yeryüzü*] hâlâ zalâm [*karanlıklar*] içinde bulunduğu hâlde sema bir nur-i laciverdi [*lacivert ışık*] ile tenevvür etmekteydi [*aydınlanmaktaydı*]. Bu iki âşık ve maşuğun tahtgâh-ı muhabbetine [*muhabbet tahtına*] –enzâr-ı ağyardan [*yabancıların gözünden*] ihfâ [*saklamak*] için– zulmet-i leyl [*gece karanlığı*] bir sütre-yi siyah [*siyah örtü*] çekiyor ve mâfevklerindeki [*üzerlerindeki*] sema ile ise bir tac-ı ikbal [*ikbal tacı*] gibi parlıyorken güneşin o anda renkleri kavs-i kuzahı [*gökkuşağını*] andıran hıyat-ı şuaı [*ışın iplikleri*] hava-yı nesiminin [*havanın*] içinde ittisa ve inbisata [*genişlemeye*] başlayarak ve ince bulutlarla mestur [*kaplı*] olan şark tarafındaki ufuklar birden bire gül rengine tahavvül etti [*dönüştü*]. Bu ufukların üzerine o şeffaf perde-yi istikbalden [*gelecek perdesinden*] güneşin ziyası hareket ettikçe mâvera-yı ufukta [*ufkun ötesinde*] serâir-i kâinat [*evrenin sırları*] hafâya-yı semaviye [*gök sırları*] görünüyor gibi oluyordu.

Rutubet-i leyl [*gecenin nemi*] ile Marmara'nın üzerine inen sisler şafağın aksiyle bir reng-i al kesbederek [*al renge bürünerek*] havaya doğru uçtukça Marmara'nın rakid [*durgun*] suları üzerinde hâbîde [*uyumuş*] gibi görünen Adalar –cemal-i revnakefzâsına [*parlaklığını artıran yüzüne*] çektiği al tülden yaldızlı dudağını– enâmil-i gülgûnenüma-yı seher [*seherin gül renkli parmaklarına*] kaldırdığı cihetle

birer ilahe-yi Yunani [*Yunan tanrıçası*] gibi nurani sûrette zuhûr ediyordu.

Tahayyülat-ı şairaneye [*şairane hayallere*] benzeyen bu sisler, şafağın ziyasına doğru parelenerek [*parçalanarak*] i'tilâ ettikçe [*yükseldikçe*], rûy-i zeminde [*yeryüzünde*] uyanacak gözlerden bir âlem-i diğere doğru kaçışan meleklerin uçarken ihtizaz eden [*titreşen*] elbise-yi semaviyelerinin [*semavi giysilerinin*] uzun etekleri görünüyor zannolunuyordu. Ta karşıda, güneşin ziyasını bile tadil ve tahlil etmedikçe [*değiştirip çözmedikçe*] içlerine kabul eylemeyen ormanların en mahfî [*gizli*], en münzevi [*kuytu*] köşelerinde yüzlerce tuyûr [*kuşlar*] bir hava-yı sevdafezâ-yı muhabbetle [*muhabbetin sevdalı havasıyla*] nağmesaz iken [*şakırken*] bu iki âşık ve âşıkanın bir dakikadan beri birbirine temas ederek o hâlden ayrılmak istemeyen dudakları kalplerine lâyenkati [*sürekli*] sevda naklediyordu.

Bu güzergâh-ı fanide [*fani güzergâhta*] ebedi olmaya layık ne kadar an ve saniyeler vardır? Semada elvan-ı seher [*seher renkleri*], zeminde bir sabah-ı müzehheb [*yaldızlı sabah*], çiçeklerden bir cümle, aheng-i tuyûr [*kuşların ahengi*] ile alkışlanan ilk buse-yi âşıkane [*âşıkane buse*] ebedi olmaya seza [*layık*] değil midir?

İnsan tahayyülat-ı amîka [*derin hayaller*] içinde kaybolup gittiği zaman kâffe-yi kelimat-ı insaniyenin [*insanlığın bütün kelimelerinin*] tarif edemeyeceği –ruha karşı şimşek gibi açıldığı anda biten– bir tebessüm-i ebediyet [*ebedilik gülümsemesi*] ebedi olmaya layık değil midir? Zavallı hafıza! Günden güne fenayâb [*yok*] olduğunu hissettiğimiz vücut denilen şu toprak yığıntısının üzerinde lâyenkati [*sürekli*] bekaya çalışır durur. Bir hüznengîz [*hüzün verici*] bakışı senelerce hıfzeder [*saklar*]. Bir sözü, bir tebessümü yıllarca saklar. Etrafından baş dönmesi verecek sûrette kemâl-i süratle geçen kâffe-yi hatırat ve teessüratı [*bütün anıları ve etkilenmeleri*] hemen zaptetmeye sa'yeder [*çalışır*]. Bu me-

sai-yi tahammülgüdâz [*dayanılmaz çalışma*] ile bütün kuvvet ve takati kaybolunca bize ümit veren istikbal biter. Hayatımıza refakat [*eşlik*] eden mazi umman-ı nisyan [*unutulmuşluk denizi*] içinde mahvolur. O zaman mühlik [*öldürücü*] sûrette cerîhadar olmuş [*yaralanmış*] bir asker gibi bizi mezarın kapısında bırakarak hizmetini terk eder.

Sekiz

Büsbütün sabah olmuştu ki Zehra Hanım mahdumunun üçüncü defa olarak yatak odasına girip de sahibinin zihin ve hâlini gösterir sûrette ayak ucundan yere düşmüş yorganı, baş tarafında açık kalmış bir kitabı, sabaha kadar hiç sönmediği için bitmiş bir mumu, öteye beriye atılmış rubaları [*giysileri*], hüzün ve ye's [*umutsuzluk*] ile seyrettikten sonra Dilber'in de odasında olmadığına dördüncü defa olarak emin olup da evladının kalb-i maderanesini [*ana kalbini*] bîhuzur [*huzursuz*] eden endişe ve istiğrakı [*kendinden geçişi*] böyle bir hakikate tesadüf edince bir buhran-ı asabi [*sinir krizi*] ile birbirine kilitlenmiş ellerini dizlerine doğru indirerek hırs ve emelin kendisine açtığı saray-ı ikbalin [*ikbal sarayının*] kapıları yüzüne karşı şiddetle kapanmakta olduğunu ve o kadar harisane [*hırsla*] arzu eylediği şan ve şerefin kendisine ebedi sûrette veda eylediğini gözleriyle görüyordu. Celal'inin hâlinde görülen tahavvül-i azimin [*büyük değişimin*], o şevk ve neşesine kaim olan [*yerine geçen*] hüzn-i sevdavinin [*sevda hüznünün*], sürat-i intikal [*kavrama hızına*] ve etvar-ı bîkararına [*kararsız tavırlarına*] târi olan [*gelen*] dalgınlıkla sükûnetin bu iki gencin gaybubet-i âşıkanesi [*âşıkane kayboluşu*] bir mana-yı aşikâriydi [*açık anlam taşıyordu*].

Hele insaniyete mensubiyetinde [*mensupluğunda*] şüphe ettiği bir mahluğu, heyet-i ictimaiyenin [*toplumun*] hiçbir hukukuna [*haklarına*] layık görmediği esiri, mahdumunun böyle kendisinden geçecek bir hâlde sezavar-ı perestiş ve muhabbet addetmesi [*tapınırcasına sevmeye layık görmesi*] bir yıldırım gibi zihnine nüzul edince [*inince*] ayakta bulunduğu hâl ile geri geri çekilmeye başlayarak başını duvara ittika ettiği [*dayadığı*] zaman etrafındaki halayıklar koşuşuyordu. Zira baygıntı gelmişti. Kendisini odasına çıkardılar. Bütün ev halkını bir telaş ve heyecan içinde bırakan bu buhran-ı asabi biraz sükûnetyâb olunca [*sakinleşince*] gerek Celal'e, gerek Dilber'e hiçbir şey ifham ve ima olunmamasını [*sezdirilmemesini*] ekiden [*sıkı sıkı*] tembih etti.

Zehra Hanım odasına hiç kimseyi kabul etmiyordu. Hanesinin harem kısmınca olan umur ve muamelatını [*işlerini*] tamamıyla kendisine tevdi ettiği [*bıraktığı*] hareminin [eşinin] nâgehani [*ani*] olan bu rahatsızlığı üzerine yalnız Asaf Paşa yanına girdi.

"Neniz var? Bu sabah birden bire rahatsız olmuşsunuz. Elleriniz dönmüş."

"Celal'in dalgınlığından, hâlinin değişmesinden ne kadar endişe ediyordum! Bu hâllerin hepsi bir halayığın muhabbetinden geliyormuş."

"Nasıl halayık?"

"Dilber!"

"Mümkün değil. Biz onun terbiyesine, tahsiline bu kadar çalıştığımız ve kendisine ikbalini temin eden bir izdivaç [*evlilik*] hazırladığımız hâlde bütün mesaimizi, kendisinin istikbalini, her şeyini bir cariyenin hizmetten kirlenmiş eline mi teslim ediyor? Mümkün değil."

"Sabahtan beri ikisi de odalarında yok."

"Gençlerin bu yoldaki kusurları şiddetle tashih edilmelidir [*düzeltilmelidir*]. Senelerin hâsıl ettiği tecrübeler, akıl ve sükûnetle olunan muhakemeler, o sebatı, esası olmayan ateş-i

şebabetin [*gençlik ateşinin*] cinnetlerine feda olunmaz. Hastalanacak ne var, ikisini de hem men edin, hem de tedib [*cezalandırın*]!"

"İşi bana bırakınız. Sakın Celal'e bir şey açmayın!"

Asaf Paşa çehresi biraz bozuk olduğu hâlde odadan dışarı çıktığı esnada Celal Bey'le Dilber tabiatın kâh kendilerini gizlemek için arzettiği çiçeklerden yapılmış aşiyanelerden [*yuvalardan*], kâh bütün mehâsin ve bedayiini [*güzelliklerini*] ibzal eylediği [*saçtığı*] cihetlerden [*yerlerden*] avdet ediyorlardı [*dönüyorlardı*].

Bahçeye girdikleri zaman bir istiğrak-ı âşıkane [*âşıkane kendinden geçiş*] ile güzâr eden [*geçen*] sâât-ı bahtiyarînin [*bahtiyarlık saatlerinin*] süratini kemâl-i teessüf ve taaccüble [*üzüntü ve hayretle*] anlamışlardı. Celal Bey o geceyi kendileriyle geçiren biraderzadeleriyle birlikte gitmek üzere Boğaziçi'nde ikamet eden amcasının yalısına med'uv [*davetli*] bulunduğu cihetle vapur vaktine yetişmek için odasına çıkıp hemen giyinerek sofada tesadüf ettiği bir cariye ile şu sual cevap vukubuldu:

"Validem odasında mı?"

"Evet, efendim. Dün gece rahat uyumadıklarından istirahat etmek üzere biraz uyuyacaklar."

"Bastonumu getir. Ben kendisini göreyim."

"Hayır, efendim. Kimse girmesin dediler. Hatta küçük hanımlar bile görmeden gittiler."

"Rahatsız değil a?"

"Hayır, efendim. Hiçbir şeyi yok."

Hemen süratle evden çıkarak vapur iskelesine doğruldu. Hissiyat-ı şedîde-yi muhabbetle [*muhabbetin şiddetli duygularıyla*] galeyanengîz [*coşkun*] bir hâlde bulunan bu tecrübesiz genç zihinlere hiçbir şüphe ve tereddüt arız olmamıştı [*gelmemişti*].

Vapur iskeleden hareket etti. Celal Bey'e o gün her şey ziya içinde, hayat içinde görünüyordu. Maşukasının cema-

line, saatlerce arz-ı hayret eden [*hayretini gösteren*] gözlerine, Marmara müntehasındaki [*enginlerindeki*] ufuklar açılarak uzaktan uzağa vaad-i ebediyet [*ebedilik vaat*] ediyordu. Köprüden diğer bir vapura bindiği zaman ilk defa görüyormuş gibi Boğaziçi kendisine şahane bir manzara arzederek hiçbir vakit dikkat etmediği birtakım yerler buluyor ve iki yar-i muhabbetkârı [*sevdalı yâri*] sükûnet ve letafetiyle bahtiyar edecek mevkiiler keşfeyliyordu. Sema sevdiğini kendisine her cihette [*tarafta*] gösterecek kadar şeffaf, hava maşukasının gîsû-yi hayatefzâsının [*cana can katan saçlarını*] yüzüne dokunduğunu andıracak kadar latifti.

Heyhat! En ziyade i'tilâ [*yükselen*] eden efkâr-ı beşerin [*insan düşüncelerinin*], bilcümle [*bütün*] dehanın [*dâhilerin*], mahşerlerin, kıyametlerin, teslimiyet-i tamme [*tam teslim oluş*] ile karşısında titrediği serâir [*sırlar*] kadar bir taraftan bu genci böyle hayalat-ı ruhperver [*ruh besleyen hayaller*] ile okşarken, diğer taraftan dehşetli bir hakikat hazırlıyordu. Biçare genç bilmiyordu ki maşukasını kalb-i beşere [*insan kalbine*] vukufu olmayanların dest-i hunhâranelerine [*hunhar ellerine*] teslim etmişti.

Dokuz

Çeşm-i insaniyeti [*insanlığın gözünü*] giryenâk edecek [*ağlatacak*] hâlât-ı elîmedendir [*elem verici hâllerdendir*] ki kanunun menetmediği cinayetlerde, mekârim-i ahlak [*güzel ahlak*] ve mürüvet-i insaniye [*insanlık mürüveti*] ile emr ü nehy-i vicdana [*vicdanın emrine ve yasağına*] tebaiyet etmek [*uymak*] fazileti adem-i terbiye [*terbiyesizlik*], noksan-ı marifet [*bilgi eksikliği*], itikadat-ı batıla [*batıl inançlar*] gibi heyet-i ictimaiyede [*toplumda*] mevcut olan ilel-i sâriye [*bulaşıcı hastalıklar*] cihetiyle pek nadir görülür.

O gece Zehra Hanım bir köşesine çekildiği odasında ye's-i ruhani [*ruhsal umutsuzluk*] ve bir ızdırab-ı cismani [*bedensel ızdırap*] içinde birisini bekliyor, hâlâ niçin gelmediğini sabırsızlıkla sual ettikçe "O taraflarda yangın varmış. Belki kendilerine yakınsa" cevab-ı meyûsanesini [*umutsuz cevabını*] alıyordu.

Kendisini en müşkül mevkiide bırakarak bir iki saat içinde en büyük bir meselenin halline [*çözümüne*] mecburiyeti teslim ile mahdumunun [*oğlunun*] tahayyülat ve temayülat-ı şebabet [*gençlik hayalleri ve eğilimleri*] içinde kaybetmeye çalıştığı istikbalini ve validesine mev'ud [*vaat edilmiş*] olan ikbalini mi? Yahut bu saadet ve ikbale mani olmak isteyen bir esir parçasını mı? Mahvetmek muhakematında [*muha-*

kemelerinde], bir müddet tefekkürden [*düşündükten*] sonra nihayet Garp'ın [*Batı'nın*] verdiği bir sevda-yı nümayiş ve asalet [*gösteriş ve asalet sevdası*], hırs ve emelin tevlid ettiği bir ibtila-yı ikbal ve servet [*ikbal ve servet düşkünlüğü*] ve Mısır aileleri arasında husul bulmuş bir istihkar-ı bedbahtan-ı esaret [*bedbaht esirleri aşağılamak*] ile Dilber'in evden çıkarılmasına karar verildiği esnada, oda kapısından şişmanca olan vücuduna nispetle yine büyük olan karnını setrederek [*örterek*] ayaklarına kadar uzun, dikişli bir hırka giymiş, müdevver [*yuvarlak*] ve nispetsiz sûrette geniş olan yanaklarının üstünde Tatar cinsine mensubiyetini gösterir küçük, uçları çekik gözlerinde mümkün olduğu kadar bir tatlılık ve bir meal-i istirham [*istirham anlamı*] ızhar ederek [*göstererek*] ve bir tebessüm-i riyakârane [*ikiyüzlüce gülümseme*] ile çekilen kalın dudakları birtakım seyrek dişler göstererek dualar, alkışlarla içeriye bir kadın giriyordu.

Zehra Hanım uzandığı kanepede elini başına koyarak, bir azm-i kavîyi [*güçlü azmi*] gösteren çatılmış kaşlarıyla tebliğ edeceği karar-ı kat'inin [*kesin kararın*] dehşetinden –hazan rüzgârına tesadüf etmiş gül yaprakları gibi– dudakları titriyordu. Bir köşede siyah tülle örtülen lamba, odayı karanlık gösterecek sûrette zayıf bir ziya veriyordu. O esnada kesb-i şiddet ederek [*şiddetlenerek*] uzaktan uzağa pencerelerden akseden yangının alevleri odanın safha-yı zalâmı [*kararlık ortamı*] içinde şeklini, vaziyetini, tasvir ettiği Zehra Hanım bir Roma imparatoriçesine benziyordu. Yangının in'ikas-ı şuaı [*ışıklarının yansıması*] sertac-ı ziyneti [*ziynetinin baş tacı*] olan sarı saçlarında, uçuk renginde koyu mavi gözlerinde, o güzel dudaklarında, dalgalanmasıyla bir letafet-i müdhişe kesbetmişti [*müthiş latiflik kazanmıştı*].

Bu kadın içeri girer girmez kendisini bâr-ı giranı [*ağır yükü*] altında ezmek isteyen ızdırab-ı ruhanîsinin [*ruh ızdırabının*] tazyikinden [*baskısından*] kurtulup çıkan ve uzaktan uzağa işitilen gök gürlemesine müşabih [*benzer*] bir seda ile

"Bu getirdiğin Dilber evimin namusunu, oğlumun istikbalini mahvediyor. Sen onu yarın getirdiğin yere bırak" dedi.

Bu kadın kendisine bir hisse-yi atıfet [*duygu hissesi*] tefrik eden [*ayıran*] böyle bir emrin icrasını sermaye-yi iftihar ve menfaat [*kıvanç ve çıkar sermayesi*] bildiği cihetle kahkahalarla " A kadınım! Sıkıldığın şeye bak. Yarın hem sizi kurtarırım, hem ona muvafık [*uygun*] bir yer bulurum" cevabını verdi.

Zehra Hanım "Yarın pek erken anladın mı?" tembihinden sonra "Beni yalnız bırak!" dedi.

Kadın kapıdan çıkıp da yalnız başına kalınca ayağa kalktı. Pencere yanına doğru gidip biraz düşündü. Gelip tekrar kanepenin üzerine düştüğü zaman anlaşılmaz bir hiss-i hafî [*gizli hissin*] saikasıyla [*sevkiyle*] gözleri şebnemler içinde kalmış menekşeleri andırıyordu.

On

O gece Dilber'le beraber bir odada yatan Çaresaz muttasıl [*sürekli*] Kafkasya'dan, esaretten, ağlaya ağlaya bahsediyordu. Bütün hüviyet-i insaniyesini [*insanlık kimliğini*] tehyîc eden [*heyecanlandıran*] keder sesine şedîd [*şiddetli*] bir tesir, lisanına garip bir talakat [*akıcılık*] vermişti ki Dilber refika-yı esaretinin [*esirlik arkadaşının*] hilaf-ı mutad [*alışılmışa aykırı*] olan bu hâlinden teessür ederek [*üzülerek*] "Niçin ağlıyorsun?" diye sordukça "Hiç! Ağlamak üseranın [*esirlerin*] en büyük hakkıdır. Biz o hürriyete malikiz" diyordu.

Garip şey! Acaba bu biçare Çaresaz'ın kalbini kim kırmıştı ki Dilber soyunup da yatağına girdiği hâlde yine lâyenkati [*sürekli*] mendiliyle gözlerini silerek ağlamasında devam ediyordu. Dilber yatağından kalkarak:

"Çaresaz! Yalnız dökülen gözyaşları acıdır. Sen hiçbir derdini benden gizlemezken, bu ızdırabının sebebini niçin saklıyorsun? Memleketinde geçen bir şey mi hatırına geldi? Yoksa çocukken validenin kucağında ağladığını mı hatırladın? Sen kalbini bana da açmazsan, burada hâline hanımlar mı acıyacak, beyler mi ağlayacak?"

"Oh! Yok, yok! Onların indinde [*katında*] ağlayan bir esir mutlak dayağa, tekdire müstahaktır. İnsanın ızdırabında,

hastalığına inanmayıp da yatağından kaldırarak hasta hasta hizmet ettirenlerde kalp mi olur? Merhamet mi bulunur? Senin gönlün pek yumuşaktır. Bana acırsın bilirim. Bir şey yok, şimdi susar, yatağıma girerim. Sen rahatına bak, bir şey yok!"

İkisi de yataklarına girdiler.

Daha büsbütün sabah olmamıştı ki odaya bir kadın girerek Dilber'i yatağından kaldırdı. Dilber "Ne istiyorsunuz?" diye sorduğu zaman "Kalk, bohçanı topla. Yaşmağını yap. Senin bu evde kısmetin bu kadarmış" cevabını verdi.

Dilber perişan saçlarıyla yatağın ayak ucunda durup, sabah-ı muhabbet [*muhabbet sabahı*] gibi yeni uyanan gözlerini elleriyle ovuşturarak kemâl-i hayretle "Ne söylüyor bu? Anlayamıyorum!" diyordu. Zira bu genç zihin, iki gün evvelki bir rûz-i saadeti [*saadet gününü*] böyle bir ferda-yı matem [*matem yarını*] takip edeceğini tefehhümden [*anlamaktan*] acizdi.

Bu kadın bir mahkûm-i idamı [*idam mahkûmunu*] maktele [*idam yerine*] davet eden bir gardiyan gibi kızın başucunda her türlü hissiyattan âri [*uzak*] olarak duruyor ve lâyenkati [*aralıksız*] "Çabuk ol, sabah olmadan bu evden çıkacağız. Efendilerinin emri böyle" sözünü tekrar eyliyordu.

Dilber odasındaki çekmecesinden yaşmağını, feracesini çıkarıp da aynanın karşısında ağzından aldığı iğnelerle saçlarını kaldırdığı zaman bu kadın yerinden kımıldamayarak duruyor, odanın köşesindeki Çaresaz ise artık sesi işitilecek sûrette ağlıyordu.

Dilber'in gözlerinde girye-yi teessürden [*üzüntü ağlamasından*] eser görünmüyordu. Yalnız renginin, yaptığı yaşmaktan farkı kalmamıştı. Feracesini giyerek ilerleyince Çaresaz arkasından yetişerek bir müddet birbirlerinin yüzüne baktıktan sonra kucaklaştılar.

Dilber'in çehresindeki soğukluk, arkadaşının dudaklarına hafif bir titremek vermişti.

Dilber önde, bu kadın arkada olarak bahçeye indiklerinde "Hani bohçan kızım?" diye sorduğu zaman o vakte kadar hiçbir şey söylemeyen Dilber "İstemem!" dedi. Kabul etmediği hâlde, bohça kendisine kalır ümidiyle tekrar odaya çıkarak bohçayı koltuğuna alıp avdetinde [*dönüşünde*] Çaresaz ağlamasından, sözünü itmam ve ifham edemez [*tamamlayamaz ve anlatamaz*] bir sûrette parmağından bir yüzük çıkararak "Al bunu, benim tarafımdan ona ver" diye yalvarırken, Dilber bir gün evvel bir riyaz-ı neşatabad-ı cenan [*Cennetin neşeli bahçesi*] addettiği [*saydığı*] bahçede sabah letafet ve şaşaasıyla [*letafet ve parıltısıyla*] kuşlar kemâl-i şevk ve tarabla [*şevk ve neşeyle*] nağmesaz olmaya [*şakımaya*] başladıkları hâlde hiçbir şey hissetmeyerek zihni düşünmek, ciğerleri teneffüs etmek kuvvetini kaybettiği cihetle insana korku verecek kadar uçuk olan rengiyle bahçenin bir tarafına konmuş Venüs istatüsüne [*heykeline*] benziyordu.

Kadın avdetinde Dilber'i bıraktığı yerde bularak ikisi birlikte yürümeye başladılar. Biraz uzaklaşınca iki tarafı büyük ağaçlarla muhat [*çevrili*] olan bir yolun müntehasında [*sonunda*] sabahın hafif sisleri arasından görünen bu köşke, bu aşiyane-yi muhabbete [*muhabbet yuvasına*] Dilber son bir nazar-ı iştiyak [*iştiyak gözüyle*] ile bakıyordu.

Senelerce oturduğu ve bâhusus [*özellikle*] birkaç aylardan beri kendisini gaşyeden hissiyat-ı âliyenin [*yüce duyguların*] mehbiti [*beşiği*] olan bu ev ağaçların arasında, sisli bir semanın altında, amîk [*derin*] bir sükûnetin içinde yalnız başına duruyordu.

Dilber orada bir köşeye, bir taşın üzerine oturup da ebedi olarak veda ettiği bu eve, bu mabed-i muhabbete [*sevgi mabedine*] saatlerce bakarak, birdenbire hücum eden şedaid-i hissiyat [*şiddetli duygular*], sadme-yi iftirak [*ayrılma darbesi*] bilhusus [*özellikle*] pâmâl-i istihkar olan [*aşağılayarak çiğnenen*] haysiyet-i muhabbetle [*muhabbet onuruyla*] oracıkta mahvolmak istiyordu. Yanındaki kadın bu tevakkufa

[*duruşa*] mani olunca hayatın son dakikalara takarrüb ettiği [*yaklaştığı*] zaman hissolunur bir ızdırab-ı cangüdâz [*yürek yakan ızdırap*] ile bahçenin kapısından dışarı çıktılar.

Orada tarlalarda çalışmak için pek erken uyanan amele, tek tük işlerinin başına gidiyor, bir çoban çayırlara doğru götürdüğü köyün koyunları, kuzuları meliyordu. Köyün minaresinde bir müezzin Mısır'a, Cezayir'e, Tunus'a mahsus olan elhan-ı Arap üzere [*Arap tarzıyla*] ezan okuyor ve sedası o lekesiz bir sütun-i hârâya [*granit sütuna*] benzeyen minareden bir âlem-i laciverdiye [*lacivert âleme*] doğru i'tilâ ederek [*yükselerek*] sabahın sükûnet ve şeffafiyeti [*şeffaflığı*] içinde kubbe-yi semaya [*gökkubbeye*] aks ile [*yansıyarak*] tekrar zemine döküldüğü esnada uzaktan iki gün evvel Celal Bey'in gösterdiği mücerred [*tek*] mezar meşhud oluyordu [*görülüyordu*].

Bulundukları yolu biraz daha takip edip de seherin gayet uçuk renkli ziyası, etrafındaki parmaklıklardan geçerek üzerine aksettiği makberenin yanına gelince, o dakikaya kadar fevkalade sakit [*sessiz*] görünen Dilber o peri-yi muhabbeti [*muhabbet perisi*] okşamaya layık olan ellerini, o anda en kayıtsız, bir hekimi saatlerce düşündürecek kadar bir hüzn-i amîk-i sevdavi [*sevdalı derin hüzün*] kesbeden [*rengini alan*] çehresine kapayarak mezarın ayak ucuna düştü.

O endam-ı dilrübası [*gönül çelen boyu*] toprağın üzerine kapandığı zaman beş yaşındaki çocuklara mahsus bir şiddetle hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ne derecelerde fütur [*bezginlik*] ne derecelerde inkisar-ı kalp [*kalp kırıklığı*], ağlamasının sesinden uzakta işine giden bir amele bile yolun üzerinde durmuştu. Yanındaki vahşiye [*vahşi kadın*] de telaş ederek uzaktan ameleye "Oğlum biraz su bul" diyordu.

On Bir

O gece akşam yemeğini müteakip toplandıkları odada Asaf Paşa'nın biraderzadelerinden [*yeğenlerinden*] bir hanım meşhur Faust operasının –nihayetine takarrüb ettiği [*yaklaştığı*]– bahçe faslını şedîd [*şiddetli*] bir hiss-i mehâsinperverane [*estetik duygu*] ile çalıyordu. O güzel ellerin piyanonun taşları [*tuşları*] üzerindeki hareketinden hâsıl olan bir aheng-i ilahi [*ilahi ahenk*] yanıbaşındaki iskemlede oturarak nâmütenahi [*sonsuz*] birtakım hissiyat içinde bîhuş olmuş [*kendinden geçmiş*] gibi görünen Celal Bey'in ruhuna dokunduğu cihetle bu hâl-i istiğrakı [*kendinden geçiş hâli*] genç kızların tebessümüne sebep oluyordu. Galiba heyecan ve ızdırabında bulduğu en büyük teselli, anladığı en güzel lisan, şiirden sonra musikidir. Piyano biter bitmez şâd-ı şebabet [*gençlikle mutlu*] olan bu hanımlar manidar tebessümlerle Celal Bey'in kolundan çekerek:

"Çoktan beri bir resminizi, yeni bir eserinizi görmedik. Niçin?"

"Ben de bilmem. Bu günlerde hiç çalışamıyorum."

İclal Hanım hassas gönüller için neşe ve letafeti daima muhataralı [*tehlikeli*] olan tebessümlerinde devam ederek:

"Zannederim yapmaktansa, yapılmış bir tasvir-i zîhayata [*canlı tasvire*] meftunsunuz."

Bu söz odadakilerin kahkahaları içinde cevapsız kaldı. Genç kızların en büyük itiyatlarından olduğu üzere sözden söze atlayarak ve bâhusus [*özellikle*] en ziyade dikkat ve itinalarını celbeden izdivaç [*evlilik*] bahsine geçerek Tesliye Hanım'ın düğününü soruyorlardı.

Bütün kadınlarda şedîd [*şiddetli*] bir ibtila [*tutku*] olan elbise merakıyla terzisini, elbisesinin rengini, biçimini, nihayet bulmayan bu istifsar-ı mütecessisanelerine [*meraklı sorularına*] ilave ediyorlardı. Pederleri Münevver Bey odaya girdiği zaman tabiî olarak gelen bir sükûneti tebdil için bütün aile beyninde [*arasında*] sermaye-yi bahs ü makal [*konuşma sermayesi*] olan Tesliye Hanım'ın hazırlanan bu izdivaçtan memnun olup olmadığını ve inşallah yakında kendisi de asil bir aile ile kesb-i karabet edeceğini [*akrabalık* kuracağını] söyledi. Ailesinin maksudu ve şarita-yı izdivacı [*evlilik koşulu*] olan fikr-i asalet [*asalet fikri*] o günlerde Celal Bey'in bütün âmâl-i âşıkanesini [*âşıkane emellerini*] ve neşe ve muhabbetini kırarak husul-i ümidi [*ümidinin gerçekleşmesi*] için sevdiğinin bir hanedan-ı asalet [*soylu aile*] mensubatından [*mensuplarından*] olmadığına ne kadar teessüf ediyordu [*üzülüyordu*].

"Ben izdivaçta maksad-ı asaleti [*asalet maksadını*] pek faydasız görüyorum."

Amcası bilâihtiyar [*elinde olmayarak*] "Niçin?" diye sordu.

"Zira bir güzel bakış, bir tatlı tebessüm, en şedîd [şiddetli] bir tarafdar-ı asalete [*asalet taraftarına*] acaba tebdil-i fikr ettirecek [*fikrini değiştirtecek*] bir kuvvete malik değil midir?"

Ahlak-ı islamiye [*İslam ahlakı*] ile perverişyâb olan [*yetişen*] amcası genç zihinleri istidlalat-ı elîme [*elem verici hüküm çıkarmalar*] ve kıyasat-ı maddiye [*maddi karşılaştırmalar*] ile zehirleyen fünun-i hazıraya [*mevcut bilimlere*] ve birtakım efkâr-ı dûrâdûr [*uzak fikirler*] ile medar-ı tesellilerini [*teselli kaynaklarını*] ellerinden alarak hiçbir şeye itikad etmeyen [*inanmayan*] bu asrın reviş [*gidiş*] ve nümayişine

[*gösterişine*] zaten uçları yukarıya mail [*meyilli*] olan kaşlarıyla, birbirine pek yakın olan gözlerini kaldırarak meyus [*umutsuz*] bir nazar-ı dindarane [*dindarca bakış*] ile bakıyordu. Soğuk bir tavırla "Hayır, herkes kendi küfvünü [*dengini*] almalıdır" dedi.

Bu esnada genç hanımlar dışarı çıktıklarından odada Celal Bey'le amcası yalnız kalmışlardı.

"Arada muhabbet olmayarak sırf menfaat ve servet için edilen teehhülü [*evliliği*] ahlaka muvafık mı addediyorsunuz [*sayıyorsunuz*]?"

"Gençler teehhül ve izdivaçlarını [*evliliklerini*] velilerine havale etmelidirler."

"Zannederim ki dünyada gençlerin en büyük hakkı istedikleriyle evlenmeleridir. Gözlerin hakk-ı intihabına [*seçme hakkına*], zevkin hürriyet-i tensibine [*uygun bulma özgürlüğüne*], ruhun imtizac-ı tabiîsine [*doğal uyumuna*] karışmak en büyük zulüm değil midir?"

"Öyle. Fakat o yaşlarda galeyan-ı şebabetle [*gençlik coşkusuyla*] gözler hakâyıkbin olamaz [*gerçeği göremez*]. Gençlikte zevk-i insani [*insanlık zevki*] ekseriya yanılır. Heyecanı derecesinde, amîk [*derin*] olmayan şebabetin [*gençliğin*] mecnunane [*çılgınca*] hevesatı [*hevesleri*], seneler tarafından tashih olununca [*düzeltilince*] birdenbire insan ne görür? Hatalarını, kusurlarını ve belki cinayetlerini."

"Hayır, hayır! İnsan gençliğinde ilm-i hesab [*matematik*] ile darp [*çarpar*] veyahut taksim eder [*böler*] gibi mi evlenmeli? Evlenecek gençlere daima sükûnet-i muhakeme [*muhakeme sakinliği*] tavsiye ederler. Seneler geçip de o sükûnet geldikten sonra o izdivaçtan lüzumsuz, o izdivaçtan tatsız bir şey göremem."

"Bu sözler hepsi..."

Celal Bey zavallı Dilber'i gözünün önüne getirmesinden hâsıl olan hiss-i rikkat [*ince duygu*] ve fikr-i perestişkârane [*taparcasına sevme düşüncesi*] ile sözüne devam ederek:

"Güzel olan bir genç kızın, ismet ve muhabbetle bir kalbe temellük etmek [*sahip olmak*], niyaz-ı muhabbet [*muhabbet yalvarışı*], tasvir-i âşıkane [*âşıkane tasvir*] gibi kendisini çiçekler içinde gösterecek hayalat-ı şebabete [*gençlik hayallerine*] sermaye-yi neşat [*sevinç sermayesi*] olmak, hilkat [*yaratılış*] tarafından ihsan olunmuş en büyük imtiyazı, en tabiî hakkıdır. Eğer herkese sükûnet geldikten sonra evlenecekse, o güzel kız hakk-ı tabiîsini [*doğal hakkını*] nereden alsın?"

"Bu sözlerin hepsi ateş-i şebabet [*gençlik ateşi*] içinde olan zihnin sayıklamasıdır."

"Hayır, yanılıyorsunuz. Ruhun o galeyanı [*kabarması*], tabiatın o ateşi olmazsa hayattan bir maksat, bir lezzet anlayamam. Kalbe sükûnet gelince insanı yerin altına koyuyorlar."

Amcası mahza [*sadece*] Celal Bey'e tebdil-i fikr ettirmek [*fikrini değiştirtmek*] için ihtiyar eylediği mübahesesini [*yaptığı tartışmayı*] faydasız ve hatta neticesiz görünce en ziyade tezyif [*kötüleme*] ve istihzaya [*alaya*] has olan bir tebessümle "Hareminizin bir çiftçi kızı olmasından korkarım!" diyerek bahse hitam [*son*] vermek istedi.

Celal Bey bulunduğu iskemlede bir müddet tefekkürat-ı amîkanın [*derin düşüncelerin*] verdiği sükûnet ve vaziyetinde kaldıktan sonra birdenbire ayağa kalkarak "Amcacığım!" dedi. Amcası deminden beri o kadar şiddet ve metanetle mübahese eden [*tartışan*] yeğeninin, manasını anlayamadığı bu hitab-ı tıflanesi [*çocukça hitabı*] üzerine biraz hayretle "Ne var?" cevabını verdi.

"Siz benim hayatımı kurtarmak ister misiniz?"

Hayrete inzimam eden [*eklenen*] bir dehşetle:

"Ne söylüyorsun evladım?"

"Benim alakam var."

"Kime?"

"Bir halayık parçasına!"

"Nasıl halayık?"

"Dilber."

Bir iki dakika kadar ikisi de hiçbir şey söylemedi.

"Siz pederime söyleyin. Validem asalete tapıyor."

"Çocukluk."

"Olsun. Gönül muhabbete karşı daima çocuktur."

"Peki, söylerim. Zannetmem ki razı olsun."

"Rica ederim siz söyleyiniz. Memul etmem [*ummam*] ki sizin hatırınızı, benim kalbimi kırsın."

Zihnen birçok mevani [*engeller*] ve müşkülat [*zorluklar*] içinde kalan amcasının elini öptükten ve biraderzadeleriyle [*kuzenleriyle*] de veda ettikten sonra evine avdet etmek [*dönmek*] üzere vapura bindi.

Eğer sevdiği bedbahtan-ı esaretten [*esaret bedbahtlarından*] olmasa, teehhül [*evlilik*] gibi tamamıyla kendi nefsine ait addettiği [*bildiği*] hakkı her türlü taarruzat-ı zalimaneye [*zalimce saldırıya*] karşı muhafaza ve müdafaa edeceğini hatırlamak kendisini şedîd [*şiddetli*] bir ızdırap içinde bırakıyor ve hele gençlerin arzularına mugayır [*aykırı*] olarak velilerinin tensip ve intihabıyla [*uygun göre ve seçimiyle*] icra edilen izdivacın haksızlığını, seyyiesini [*kötülüğünü*] göstermek için bir tablo yapmayı düşünüyordu.

Bir gelin odası tasavvur ederek sanayi-i nefisenin [*güzel sanatların*] bütün servet ve hünerini sarfettiği bir ziynetli köşesinde muhakeme-yi asalet [*asalet muhakemesi*] ve mütalaa-yı servetle [*servet değerlendirmesiyle*] teehhül etmiş [*evlenmiş*] bir genç kızın ızdırab-ı ruhanisini [*ruh ızdırabını*], o güzel gözlerinin bakışında, etrafındaki incecik çizgilerinde, ilk defa olarak görüp de beğenmediği kocası hakkındaki nefretini, o dakikada biraz aşağıya mail olan dudaklarının kenarlarında, ağzının gayet küçük açıklığından görünen beyaz dişlerinde, kollarını birbirine kavuşturarak tefekkürat-ı elîmenin [*acı düşüncelerin*] koyduğu vaziyette göstermek istiyordu. O hüsn-i hazine [*hazin güzelliğe*] karşı kocasının

mezellet [*düşkünlük*] ve sükûnetle önüne bakarak düşündüğünü, istediği renkleri sarfederek [*kullanarak*], istediği çizgileri çekerek tasvire muvaffak olursa, şan-ı insaniyete [*insanlığın şanına*] layık ve bâhusus [*özellikle*] kendi sevda ve emeline muvafık olmayan birçok efkâr [*düşünceler*] ve iddiaya karşı mücessem bir cevab-ı muzafferane [*muzafferce cevap*] olarak müzeye, umumun nazargâh-ı dikkat ve rikkatine [*dikkat ve yufkayüreklilikle bakacağı yere*] talik edecekti [*asacaktı*].

On İki

Celal Bey validesiyle pederini gördükten sonra çalışmak için en üst kattaki odasına çıkıyordu. Validesini rengi biraz uçuk, mükâlemesini [*konuşmasını*], tavrını hilaf-ı mutad [*her zamankine aykırı*] olarak durgun bir hâlde görmesiyle bunu iki gün evvelki rahatsızlığına ve kadınlarda şiddetle hükümfermâ olan [*hüküm süren*] buhran-ı asabinin [*sinir krizinin*] günlerce bıraktığı yorgunluğa atf ile teskin-i endişe ederek [*düşüncesini yatıştırarak*] mesai-yi âliyesine [*yüce çalışmasına*] tahsis ettiği odasının gayet koyu renkte perdelerle mestur [*örtülü*] pencerelerinin başında, üstadan-ı sanatın [*sanat ustalarının*] mehbit-i maâli [*yüceliklerin beşiği*] olan nasiye-yi irfanlarını [*irfan alınlarını*] gösteren yarım heykelleri, duvarlarında itmam olunmamış [*tamamlanmamış*] bazı resimleri, ortada odanın her cihetine hafif olmakla beraber latif olmayan rayihasını neşreden [*kokusunu yayan*] boya takımları, tabir-i diğerle bütün bu esbab ve edevat-ı hayaliye [*hayali sebepler ve aletler*] arasında yarım saat kadar gezerek zihninde hazırladığı eserine başlamak için mevzuunun en hafî [*gizli*] köşelerini, en muzlim [*karanlık*] cihetlerini, en müşkül mahallerini [*yerlerini*] nazargâh-ı hünerveranesinde [*sanat gözünün önünde*] tecsim etmekle [*canlandırmakla*] uğraşıyordu.

İbtidar etmek [*başlamak*] üzere bulunduğu bir tasvirinde [*tablosunda*] velev ki pek cüz'i olsun kalb-i beşere [*insan kalbine*] bir eser-i vukuf [*vukuf eseri*] göstermek sevdasıyla bîkarardı [*tedirgindi*]. Kâh bir fikr-i dilâşub [*gönül karıştıran düşünce*], bir yar-i nazenin [*nazenin sevgili*] gibi âgûş-i hayaline [*hayalinin kucağına*] girmekte istiğnalar eder ve kâh kürre-yi arzın [*yerkürenin*] en yüksek cihetlerine konan kuşlar gibi uçmaya meyyal sûrette nüzul etmek [*inmek*] üzere olan efkâr-ı âliyenin [*yüce fikirlerin*] kanatları hayaline dokunduğunu hisseylerdi. Bu iştigalat-ı maneviyenin [*manevi uğraşıların*] tesiriyle vücudunda hafif bir titremek, gözlerinde tereşşüh-i sevda [*sevda sızıntısı*] denilecek bir iki damla yaş olduğu hâlde çalışmaya başlayarak, yalnız bu mesaisinde en ziyade hassas olacak ruhuna kuvvet vermek için o güzel Kafkasyalının asayişbahş-i dil ü canı olan [*gönlüne, canlına huzur veren*] cemal-i kemalini [*olgun cemalini*] görmek istiyordu. Evet, görmek istiyordu. Âşığının zihnini meâl-i muhabbetler [*muhabbet anlamları*], mana-yı ulviyetler [*yücelikler manası*] içinde bırakan gözlerine, bin fikr-i münevver [*aydınlık fikir*] ilham eden tebessümlerine ihtiyacı vardı. O tebessümler ki hayatın en elîm [*acı*], en muzlim [*karanlık*] cihetlerini tenvir [*aydınlatmak*] için birer şule-yi ilahidir [*ilahi şuledir*].

Çalışıyor. Sanayi-i âliye [*yüksek sanatlar*] ile iştigal [*uğraşmak*] için inziva lazım. Zira o esnada ruh hâl-i heyecandadır [*heyecan hâlindedir*]. Asayiş ve sükûnet lazım. Zira o hâlde derinden derine tekellüm eden kalbi dinlemek ihtiyacı var.

Tamam bir saat geçmişti ki oda kapısından giren birisini görmek için başını kaldırarak "Ne istersin Çaresaz?" dedi.

"Hiç odayı düzetecektim."

"Şimdi dursun" cevabını verdiği vakit bir zayıf esirin zaman-ı ye's ve ızdırabında [*umutsuzluk ve ızdırap zamanında*] zuhûr eden dehşeti, Çaresaz'ın çehresinde görerek ted-

kik-i hiss-i insani [*insanlık duygularını inceleme*] arzusuyla, sebebini bir tarz-ı mülayemetle [*yumuşaklıkla*] anlamak için tersim ettiği hutûtun [*çizgilerin*] bazı küçük yerlerini tashih ve ikmal ederek [*düzeltip tamamlayarak*] kesik kesik sözlerle konuşmaya başladı.

"Dilber nerde? Niçin gözükmüyor?"

Çaresaz hiç cevap vermeyerek gözlerini dikkatle Celal Bey'e dikmiş bakıyordu. Refika-yı esaretinin [*esirlik arkadaşının*], yar-ı hemdeminin [*can dostunun*] felaketiyle müthiş, âli [*yüce*] bir hâl kesbetmişti [*hâle girmişti*].

"Çaresaz, sana ne oldu? Niçin cevap vermiyorsun? Efendilerine böyle muamele etmeyi nereden öğrendin?"

"Efendiler küçükten beri büyüttükleri biçare esirleri kolundan tutup da satıya çıkarmayı öğrendikleri zamandan beri."

Celal Bey elinde fırça ile boya takımı olduğu hâlde başını kaldırıp Çaresaz'a bakarak:

"Anlamıyorum, ne söylüyorsun? Çıldırdın mı?"

"Elbet bir esirin sözünü kibarlar anlamaz. Dilber, o sizin oyuncağınız. Dilber, o sizin eğlenceniz! Zavallı kız, beni dinleseydi. Kuzum siz Allah'tan da korkmaz mısınız? Hepsini yaptıktan sonra hiçbir şeyden haberiniz yokmuş gibi bir de eğleniyorsunuz. Biraz da merhamet etsenize. Ben de ne söylüyorum. Bir beyde merhamet..."

Celal Bey'in elinden fırçasıyla boya takımı düşerek mecruh [*yaralı*] olanlara mahsus bir hareket-i gayr-i ihtiyari [*istemdışı hareket*] ile yerinden kalkarak:

"Çabuk söyle. Dilber'e bir şey mi oldu? Dilber nerede?"

Sözünü muttasıl [*sürekli*] tekrar ediyordu. Çaresaz hiç beklemediği bu hareketten dolayı biraz hayrette kaldıktan ve kapıdan çıkmak üzere geri geri çekildikten sonra "Dilber satıldı!" dedi. Şimşek gibi parladığı anda biten cevap bu gencin yıldırım sürat ve dehşetiyle cümle-yi asabiyesine [*sinir sistemine*] verdiği ihtilal-i azimden [*büyük bozukluk-*

tan] dişleri kilitlenerek mizac-ı demevisinin [*asabi mizacının*] beynine ıs'ad ettiği [*çıkardığı*] kanın kesretinden [*yoğunluğundan*] devrilmiş bir istatü [*heykel*] gibi dimdik yere düştü.

On Üç

Beynini ihrak eden [*yakan*] şiddetli bir hararetin tesir-i ateşiniyle [*ateşli etkisiyle*] o geceyi sayıklamalar içinde geçiren Celal Bey'in yatağının ayak ucunda, galeyana geldiği zaman bütün kâinatın en âli [*yüce*] bir temaşasını arzeden aşk-ı maderane [*ana aşkı*] ile bîkarar [*tedirgin*] olan validesi bîhal-i bîhuşî içinde [*kendini bilmez hâlde*] yatan oğlunun elini tutarak bir cevap almak için gayet sabırsızlıkla "Celal nasılsın? Izdırabın nerede?" sualini lâyenkati [*sürekli*] tekrar ettiği hâlde hiçbir cevap alamamıştı.

Sabahın feyz-i tesiriyle [*etkili feyziyle*] hararet biraz sükûn bularak mahdumunun gözlerini açtığını görünce büsbütün üzerine kapanıp "Celal, ruhum! Nen var?" diye istifsar ettiği [*sorduğu*] zaman ciğerparesinin dudaklarının kımıldadığını görerek dikkat edince "Dilber" dediğini işitti. Oh müthiş isim! Çocuğun istikbalini, evin ikbalini mahveder bir söz! Bir korkunç hayal görmüş gibi geri geri çekilerek kapıdan çıktı.

Odasına girip de Asaf Paşa'nın "Celal nasıl?" yolundaki istifsarına [*sorusuna*] söze başlar başlamaz ağlayacağını bildiğinden bir müddet cevap vermemeye çalıştıktan sonra gözyaşlarıyla:

"Oh! Ben hıyanet ettim. Evladımı kendi elimle yaraladım. Dün gece sabaha kadar hararetler içinde yandı. İlk söylediği sözde Dilber'i istiyor. 'Ben tahammül edemeyeceğim' dedi."

"Bir gecelik hararetten azmine halel getirme. Celal'in gençlik levazımından [*gereklerinden*] olan bu cinnetine ben tabi olmam" cevabını verdi.

Zehra Hanım ciğerparesinin sıhhatini muhatarada [*tehlikede*] görünce aşk-ı maderanenin tesirat-ı takatfersasından [*dayanılmaz etkilerinden*] olarak bir an-ı ulvi [*yüce an*] içinde bütün arzu ve efkârını terk ve feda ile "Hayır, hayır. Ben Dilber'i getirteceğim. Ben küçük bir heves sanıyordum. Evladımı bir fikrin, bir inatın şehiti edemem. O olmadıktan sonra bana ikbalin ne lüzumu var?" deyince Asaf Paşa "Ah bu valideler! Çocuklarının ikbalini hep onlar bitirir. Sen emin ol ki o yine küçük bir heves, bir sebatsız emel, bir geçici arzudur. Izdırabı da bu geceye mahsustu, o da geçti. İşte bu kadar. Sen işe yeniden başlamak istiyorsun. O senin elinde. Benim rızam yok" cevab-ı kat'isini [*kesin cevabını*] verdiği zaman Celal Bey yatağından kalkarak odasında geziniyordu. Dünkü sadme-yi nâgehanînin [*ani darbenin*] tesir-i müthişinden [*müthiş etkisinden*] vücuduna ara sıra bir ürpermek geliyor ve etrafında uçurumlar açan bir boşluk kendisini ka'rına [*derinliğine*] doğru cezbederek baş dönmesi veriyordu. Hasta mıydı? Hayır. Anasır-ı hilkatine [*yaratılışındaki unsurlara*] târi olan [*gelen*] izmihlal [*çöküş*] ile iktidar, kuvvet, cesaret gibi esbab-ı mâbihilhayatı [*hayat sebeplerini*] kendisini ölümden müthiş olan ademe [*yokluğa*] terk ve teslim ederek etrafından çekildiğini hissediyor ve bu hâl-i nâtüvanî [*güçsüzlük hâli*] içinde yanındaki iskemlenin üzerine düşüp gözlerini bir noktaya dikerek zihni bir mezarı tenvir eden [*aydınlatan*] kandil gibi hazin fikirlere, mahvolmuş ümitlere taalluk edince [*yönelince*] içinden bir çocuk gibi ağlamak arzusu geliyor fakat ağlayamıyordu. Bir iki saat bu hâlde kaldıktan sonra zaman-ı mesaibde [*musibet zama-*

nında] görülen tahavvülat-ı muvakkata [*geçici değişiklikler*] âsârından [*izlerinden*] olarak kendisini bu ye's [*umutsuzluk*] ve ızdıraba ilka eden [*düşüren*] vahşet o mundar çehresiyle gözünün önünde tecessüm edince [*belirince*] mecnunane bir tavırla yerinden kalkarak odada bir kafesin içinde dolaşan aslan gibi gezinmeye başlar ve asırlardan beri ukûl-i beşer [*insan aklı*] ve hayaliyat-ı insaniyede [*insan hayallerinde*] seyir ve istikrar eden efkâr-ı vahşiye [*vahşi düşünceler*] ve itikadat-ı batılayı [*batıl inançları*] selamet-i insaniyet [*insanlığın selameti*] namına başlı başına mahvetmek isterdi.

Bu mütalaat-ı müdhişe [*müthiş düşünceler*] ile odanın içinde gezinirken "Dilber! Şimdi kim bilir, kimin?" Bütün ümitler, hayal, metanet kendisini tesellisiz, yalnız bırakıp çekilince hayatına gelen bir sekte-yi âni [*âni kriz*] ile birdenbire durarak gözleri karşısındaki mesafenin safha-yı hîçisi [*hiçlik sayfası*] içinde birtakım hayalat taharri ediyormuş [*arıyormuş*] gibi dalıp giderdi.

Gayet nazik, gayet muhataralı [*tehlikeli*] bir devre-yi hayat [*hayat devresi*] geçiriyordu. İhtilal ve inhilal [*bozukluk ve dağılma*] içinde bulunan asabı her türlü teessüratı [*etkiyi*] ahze [*almaya*] amade ve bir hâl-i elîm-i ye's [*acı umutsuzluk hâli*] içinde bulunan kuvve-yi müfekkiresi [*düşünme gücü*] içinden geçen tasavvurat-ı müdhişeden [*müthiş tasavvurlardan*] birisine karar vermeye fevkalade müstaiddi [*hazırdı*].

Meyus, bedbaht, mağmum [*gamlı*] bir hâl ile pencereye dayanarak sabahtan beri esmekte olan şimal [*kuzey*] rüzgârının önünde sabun köpükleri gibi uçuşup nâpedîd [*görünmez*] olan beyaz bulutları mahzun mahzun temaşa ettikten sonra bir parça hava almaya ve bilhusus [*özellikle*] dünden beri giriftar olduğu [*uğradığı*] müşkülat-ı teneffüsü [*solunum güçlüğünü*] teshil etmeye [*kolaylaştırmaya*] ihtiyaç görerek giyindi. Bastonu eline alarak hiç kimseye duyurmadan evden çıktı. Bin türlü hatırat-ı hayatbahş-ı muhabbetle [*muhabbetin hayat veren anılarıyla*] memlû [*dolu*] olan bahçeye yüzü-

nü döndürüp bir kere bile bakmayarak yavaş yavaş yoluna devam eylemekte ve kendi teessüratına kat'an [*kesinlikle*] hissedar olmayarak ve ahenkte devam eden mehâsin-i tabiatı [*tabiatın güzelliklerini*] dargın bir çehre, müthiş bir nazarla [*gözle*] temaşa eylemekteydi.

Karşısında meşhud olan [*görülen*] küçük mezar kendisine amîk [*derin*] bir sûrette tesir ettiği için yolunu değiştirerek bir tepeye doğru çıkıp yorgunluktan hemen oradaki ağacın altına oturdu. Ruhunun, vücudunun hâl-i bîmecalini [*mecalsiz hâlini*] gösterir bir takatsizlikle her taalluk ettiği [*ilgi duyduğu*] yerde bir iki dakika tevakkuf eden [*duran*] gözlerini Marmara'ya doğru atfetti [*çevirdi*]. Bir hüzn-i âşıkane [*âşıkane hüzün*] içinde gurub etmekte olan güneşin ziyasına karşı atmacalar, kırlangıçlar bir seda-yı sevda [*sevda sesi*] ile ötüşerek uçuşuyor ve denizin ta nihayetinde yavaş yavaş tebaüd eden [*uzaklaşan*] bir vapurun hizasında ince bir hatt-ı siyah [*siyah çizgi*] gibi görünen dumanı, bir kürre-yi ateşin [*ateş küresi*] hâlinde suyun içine inen güneşin önünden güzâr ediyorken [*geçiyorken*] vapurun gittiği cihetlere doğru kalbinin en derin köşesinden gelen bir seda ile "Dilber, Dilber!" diye bağırıyordu. O anda esmekte olan hafif bir rüzgârın uzaktan samia-yı dikkatine [*kulağına*] getirdiği bir seda üzerine başını sesin geldiği tarafa doğru çevirerek dinledi. İnsanın ibtida-yı acz ve ızdırabında [*acizlik ve ızdırabının başlangıcında*] kâffe-yi mevcudattan [*bütün varlıklardan*] ümid-i imdat ettiği [*yardım umduğu*], esen rüzgârdan, geçen bulutlardan bir haber-i teselli [*teselli haberi*] beklediği gibi bu gencin de en küçük şeylere kadar bütün seda ve harekât-ı dikkatini [*dikkat hareketlerini*], sonra da ye'sini [*umutsuzluğunu*] mucib olmaktaydı [*gerektirmekteydi*].

Gittikçe takarrüb etmekte [*yaklaşmakta*] olan bu sesin sahibi gündüzleri oradaki tarlalarda çalışan bir ameleydi ki meşagil-i zihniye [*zihir uğraşıları*] ile gaile-yi istikbalin [*gelecek derdinin*] fıkdanından [*yokluğundan*] ve ihtiyacat-ı

beşeriyesinin [*insani ihtiyaçlarının*] kılletinden [*azlığından*] gelen bir şevk ve neşe ile guruba karşı:

Ah aman küçücüğüm
Pek geldi göreceğim
Ahdettim aman ettim
Yoluna öleceğim

Yokuştan yoruldun mu
Sözüme darıldın mı
Sen bana yar olalı
Boynuma sarıldın mı

türküsünü söyleyerek geçiyordu.

Oh! Bahtiyar, bahtiyar! Heyet-i ictimaiyenin [*toplumun*] hesabat ve kıyasat-ı elîmesinden [*acı hesap ve kıyaslamalarından*] ve mensubînini [*mensuplarını*] esir eden âdat ve itikadat-ı batılasından [*âdet ve batıl inançlarından*] masun [*korunmuş*] olarak hâl-i ibtidaisinde [*doğal hâlinde*] bu adamın bahtiyarlığına nasıl bir takdir ve iştiyakla arz-ı tahassür ediyordu [*özlem duyuyordu*]. Kâffe-yi mevcudat [*bütün varlıklar*] hakkında netice-yi vukuf-i insani [*insanlık vukufunun sonucu*] olan ulûm-i hazıra [*günümüz ilimleri*], hikmet-i tecrübiyenin [*deneysel felsefenin*] Schopenhauer efkâr ve itikadatına [*düşünce ve inançlarına*] ait mesleği, madde ve tabiatı tedkikat-i mûşikafanesinden [*kılı kırk yaran incelemelerden*] geçirip de netice-yi muvaffakiyet [*başarının sonucu*] olarak kavaid-i meyûsane [*umutsuzca kurallar*] arzeden [*koyan*] fünûnun [*bilimlerin*] hükmü istila ettiği zihinlerde mâbihilhayat [*hayat sebebi*] olan bütün âmâl-i ulviyetperestane [*yüce emeller*] ve tesella-yı insaniyeti [*insanlığın tesellisini*] mahv ü tahriple fikirleri harabelerdeki baykuşlar gibi feryad-ı meyusaneye [*umutsuzca feryada*] vakfettiğine ve bu tesirat-ı maneviye [*manevi etkiler*] genç fikirleri, vücutları zehirlediğine hükmederek bir türlü âfat-ı zihniyeden [*zihin*

afetlerinden] azade [*uzak*] olan amelenin bir müddetçik olsun bahtiyarlığına iştirak [*katılmak*] için daha yanına varmadan "Buraya bak! Nereye gidiyorsun?" diye bağırdı.

Amele birdenbire şarkısını keserek "Ne istiyorsun?" cevabını verdiği vakit Celal Bey yavaş yavaş yanına takarrüb ederek [*yaklaşarak*] ibtida [*ilkin*] bir muhavereye [*konuşmaya*] sebep olacak söz bulmakta müşkülat gördükten sonra kendisine bir sigara vererek "Ateşin var mı? Birer sigara yakalım" dedi.

Rençber "Bulunur" mukabelesiyle o günkü mesaisinin mahsulü olarak kendisini bir hazine-yi servet [*servet hazinesi*] kadar bahtiyar eden çuvalını arkasından indirip kuşağının içinden bir kav çıkardı. İkisi de sigaralarını yaktılar.

"Bu çuvalın içinde ne var?"

"O benim emeğim. (Parmağıyla yarısından ziyadesi bellenmiş bir tarla göstererek) Gündüzleri ben burada çalışırım. Allah ne verdiyse bu çuvalın içine kor, eve götürürüm. Bacı ile beraber Allah'ımıza şükür, padişahımıza dua ederek yeriz."

"Demek evlisin? Evleneli çok oldu mu?"

"Yavuklumu alalı iki ay oldu. Şimdi o beni evde dört gözle bekler. Ben de ona çabuk kavuşayım diye sevine sevine giderim. Sen bizim köy düğününe gelmedin mi?"

"Hayır, gelmedim. Haremin güzel mi?"

"(Amele yüzünü ekşiterek) Nene lazım? Sen o kadar oralarını sorma."

(Celal Bey hata ettiğini anlayarak)

"Yok, yani memnun musun diyecektim."

"Niçin memnun olmayım? Hâlime bin şükür. Ben zenginlere, kibarlara bakıyorum da bir yiyip bin şükür ediyorum. Üç gün evvel şu tarlanın öte tarafındaki tek mezarlıkta süslü, genç bir hanım yere kapanmış hüngür hüngür ağlıyordu."

Celal Bey birden bire ayağa kalkıp yine oturdu.

"Demek o süslü rubaların [*giysilerin*] içindeki yürekler de pek rahat değil. Hâline baktım da yüreğim yandı. Yanın-

da bir ihtiyar kadın benden o hanım için su istedi. Sen ağlıyor musun? İnsan durduğu yerde ağlar mı?"

"Hayır, sen naklet [*anlat*]. Çabuk naklet."

"Sonra işi anladım. Yesir [*esir*]! Yesir! Bir kabahat etmiş de hanımı darılmış, satılığa çıkarmış. Siz elbette daha çok bilirsiniz ama yesirleri böyle ağlatmak iyi değil. (Efrad-ı halka [*halkın bireylerine*] mahsus bir tavr-ı lakaydane [*umursamaz tavır*] ve bir tarz-ı sadedilane [*safça tarz*] ile) Senin içinde bir derdin mi var? Yüzün kül gibi kesildi."

"Hayır, sen söyle diyorum. Naklet. Sonra ne yaptın? O kız ne oldu? Nereye gitti?"

"Ne olacak? Zavallı kıza biraz su içirdik. Yüzüne biraz su serptik. Sonra ihtiyar kadın elinden tutarak yollarına gittiler. Sen sahiden çocuk gibi ağlıyorsun! Bir derdin varsa, Allah'a havale et. O ne yaparsa, iyi yapar."

"O kızın nereye gittiğini bilir misin?"

"Hayır, onlar iskeleye doğru gittiler. Ben işime geldim."

"Eğer nereye gittiğini haber verirsen sana yüz lira veririm."

(Amele korkmuş gibi geri çekilerek) "Yüz lira. Kız! Yüz lira! Kız! Vallahi ne bileyim. Sen bunu bana evvelden haber vermeliydin ya. Ama nereden bileceksin? Yüz lira! Kız. Yüz lira! Kız (Biraz düşündükten sonra arkasına çuvalını alarak) Ne bilirim ne de bulabilirim. Sana da Allahaısmarladık."

Amele Celal Bey'in yanından uzaklaşınca yine şarkısını söylüyordu:

Şimşir yaprağın dökmez
Muhabbet gönülden gitmez
Bu gözler seni gördü
Başkasına hayretmez

Ses Celal Bey'in bulunduğu yerden işitile işitile büsbütün kaybolup gitmeye başladığı zaman, şiddetli bir ağlamak istidadı hissedip de muktedir olamayınca, ruhu yaşların için-

de boğulmak alametleri ızhar ederek [*göstererek*] Çamlıca'nın dağlarına, kırlarına doğru son defa olarak "Dilber!" diye feryat ediyor ve bacakları bâr-ı ızdırab-ı vücudunu [*vücudunun ızdırap yükünü*] taşımakta acz gösterdiğinden ikide birde yolun ortasında oturarak evine avdet eyliyordu [*dönüyordu*].

Evin alt katında validesinin telaş ve halecanla "Celal! Neredeydin?" dediğini işitir işitmez bir küçük çocuk gibi ağlaya ağlaya validesinin kucağına düştü. Ruhu boğmaya, hararet-i hayatı [*hayat sıcaklığını*] söndürmeye çalışan o gözyaşları cihan içinde yegâne melce-i keder [*keder sığınağı*] olan o âgûş-i mürüvet ve merhamette [*mürüvet ve merhamet kucağına*] nasıl bir kesret [*yoğunluk*], nasıl bir rikkat [*incelik*] ile cereyan ediyordu [*akıyordu*]. Validesinin göğsü ıslanmıştı. Ara sıra kederle beraber dökülen bu yaşlar validesinin kalbine sızıyordu.

İnsan aksam-ı hayatın [*hayat kısımlarının*] hangi devrinde olursa olsun valideye karşı daima çocuktur. Gerçekten hilkat-ı merdaneye [*erkek yaratılışına*] malik bir erkek ağlayışı kadar kadında tahrik-i rikkat edecek [*yufka yürekliliği uyandıracak*] bir şey tasavvur olunamaz. Bihusûsi'l-husus [*hele hele*] o kadın valide olursa.

On Dört

Çalıyor, fevkalade bir sabırsızlıkla çalıyordu. Cehennemden bâb-ı cennete [*Cennet kapısına*] iltica etmiş bir günahkâr gibi ara sıra "Açın!" diye yalvararak çalıyordu.

Karşısında yarım asır evvelki dükkânlara mahsus kepenklerle kapanmış bir harap fırın, üzerinde –arkasından bir yeniçeri başını çıkarıp da bakacak zannolunan– renkli tepe camları kırılmış, içinde yuva yapan iki kırlangıçın kapılarından girip pencerelerinden çıktığı görünür, mail-i inhidam [*yıkılmaya yüz tutmuş*] bir ev, evin yanında metruk bir demirci dükkânı. Müntehasında [*sonunda*] bir yarım zaviye [*açı*] teşkil eden yolun diğer sokağa iltisak ettiği [*kavuştuğu*] görünen bir evin önünde sabır ve tahammülü eritir sûrette yağan bir yağmurun altında Celal Bey refakatinde [*yanında*] bir ihtiyarca kadın bulunduğu hâlde lâyenkati [*aralıksız*] kapıyı çalıyor fakat hiçbir cevap alamıyordu.

Celal Bey o anda birdenbire gelen bir tehevvür-i mecnunane [*çılgınca öfke*] ile zaten kuvve-yi bazûya [*kol gücüne*] yârâ-yı mukavemeti [*direnecek sağlamlığı*] olmayan evin kapısını birkaç yumrukta arkaya doğru devirdi, çılgıncasına içeriye hücum etti. Dört beş dakika sonra evin bahçe tarafındaki bir köşesinde uyurken bulup da yakasından sürük-

leyerek sokağa çıkardığı bir adama "Söyle, Dilber nerede? Söylemezsen, saklarsan, billahi seni şimdi diri diri toprağın içine gömerim!" diyordu. Nimteninin [*mintanının*] yakasını delerek buhran-ı asabi [*sinir krizi*] içinde birbirine kilitlenmiş elini sallayarak "Söylemeyecek misin?" diye istifsar ettikçe [*sordukça*], yakasına sarılan bu pençe-yi kazanın [*kaza pençesinin*] ne olduğunu anlamayan bu adam "Siz benden ne istiyorsunuz? Ben size ne yaptım?" cevabını veriyordu.

Bu esnada karşıki sokaktan kollarını açıp gerilerek zuhûr eden ve sık sık esnemesi söylediği sözleri itmama [*tamamlamaya*] mani olan mahalle bekçisi "Ne oluyor? Alıp vermediğiniz ne?" yolunda istimal-ı lisan ederken [*konuşurken*] ihtiyarca kadın korkusundan titrer bir sesle "Oğlum, bu evde oturanlar nereye gitti?" diye sorup da bekçi "Onlar evvelsi günü taşındılar. Dışarıya mı? Nereye gittiler. Ben ne bileyim? Bu zavallı adamdan ne istiyorsunuz?" cevabını i'tasında [*verdiğinde*] Celal Bey herifin yakasını bırakarak bir müddet tahaccür etmiş [*taşlaşmış*] gibi durduktan sonra "Eğer nereye gittiklerini haber verirsen, sen bana oturduğun yeri sağlık ver [*söyle*]. Ben arar sorarım. Elbette bir haber alır getiririm. Bu yaşlıca bir kadındı" diye hikâye-yi hakikate [*gerçeği anlatmaya*] devam ederken Dilber'i bu eve satan kadın söze atılarak "Bunları ben de tanımazdım. O gece aceleyle bana bu evi söylediler. Ah bari isimlerini hatırımda tutaydım."

Daha sözünü ikmal etmeden [*bitirmeden*] Celal Bey yanına takarrüb ederek [*yaklaşarak*] "İnsan tüccarı! Hanedan-ı beşer [*insan soyu*] haini! Cehennem ol oradan. Kadın olmasaydın, billahi seni şimdi elimle boğardım" diye üzerine savlet edince [*yürüyünce*], kadın etrafına bir iki kere korkunç korkunç baktıktan sonra süratle sokakların içinde kaybolup gitti.

Şimdi ne yapmalı? Cehennemî bir ateş içinde kalan hayata nihayetine kadar tahammül mü etmeli? Maksad-ı hayat [*hayatın amacı*] mahvolursa, yaşamakta ne lezzet var? Ken-

disini tevkif ederek [*tutuklayarak*] kırdığı kapıyı tazmin ettirdikten [*ödettirdikten*] sonra bıraktılar.

Yağıyor, yağıyor, lâyenkati [*kesintisiz*] yağmur yağıyordu.

Kendi zevk-i âli-yi musavviranesinin [*yüce ressam zevkinin*] nâmütenahi [*sonsuz*] letafetlerini keşfettiği o güzel vücut kim bilir hangi mundar vahşinin âgûşuna [*kucağına*] düşecek?

Hepsi pekâlâ fakat bir aynaya akseden şafak gibi o ruhunu gösteren parlak gözleri nasıl unutmalı? Sabah-ı zîsafası [*safalı sabahı*] olan tebessümünü, sema-yı ikbalinde [*ikbal semasında*] tulû etmiş [*doğmuş*] iki necm-i tev'emi [*ikiz yıldızı*] olan o gözlerini kaybettikten sonra tulûlarda [*doğuşlarda*], nücumda [*yıldızlarda*], bir letafet, bir lezzet tasavvur edemiyordu. Kendisine onsuz sema, yer, bütün kâinat hâli [*boş*], manasız ve belki ziyasız görünüyordu. Mademki o kâinat-ı hüsnden [*güzellik evreninden*], kendi âleminden, havasından tardedilmişti [*kovulmuştu*]; artık hayatta devamına bir lüzum görmüyordu. Mesai-yi âliyesi [*yüce çalışması*] için de numûnesi [*modeli*] kaybolmuştu. Zira o gözlerin ilham ettiği had ve payanı [*sınırı, sonu*] olmayan serâir-i muhabbeti [*muhabbet sırlarını*] bundan sonra kendine kim haber verecek? O tebessümde muhtefi [*gizli*] mana-yı ebediyeti [*ebedilik manasını*] nereden anlayacak? Bedayi-i hilkatin [*yaratılışın güzelliklerinin*] en parlak bir sayfası addettiği [*saydığı*] o çehredeki renkleri, hutûtunda [*hatlarında*] olan kemali başka ne tarafta bulacak? Etrafta en lüzumsuz bir şey olarak hayatını buluyordu.

Yağıyor, yağıyor, lâyenkati yağmur yağıyordu.

Evlerin altından geçerken saçaklardan cereyan ederek [*akarak*] yakasından vücuduna dokunan su damlalarını hissetmiyor, ortadan yürürken dizlerine kadar çıkan çamurları görmüyordu.

Acaba şimdi nerede? Asya'da mı? Afrika'da mı? Eğer kurûn-i vüsta [*Ortaçağ*] krallarından olsa Asya'ya, o kanlar

içinde büyüyen vahşi ihtiyara bir kertenkeleyi timsah, bir kediyi kaplan eden Afrika'ya ilan-ı harp ederdi [*savaş açardı*].

Ümitsiz, takatsiz bir hâlde yoluna devam ederken bir diğerinin işiteceği sûrette kendi kendine "Oh! Pek muzdaribim" diyordu.

İnsanın vezaif ve evamir-i hilkate [*yaratılış âleminin verdiği görev ve emirlere*] karşı istiğnası, bozulmuş bir zihnin mukadderata silah-ı adaveti [*düşmanlık silahı*], ye'sin [*umutsuzluğun*] kerime-yi müsellahası [*silahlı kızı*] olan intihar kulağına gayet muhterizane [*çekingence*], gayet yavaş bir şeyler söylüyordu. "Ebedi olan bu ızdıraptan seni ben tahlis ederim [*kurtarırım*]."

Vücudunun bir ra'şe-yi sertâbepâ [*baştan ayağa titreme*] ile sarsıldığını hissederek ve tesri-i hareketle [*hareketini hızlandırarak*] kendi kendine "Evet, evet!" diyerek vapura girip de kamaranın bir köşesinde oturduğu zaman diğer iki kişi birbirleriyle konuşuyordu. Biraz müddet sonra iki ahbaptan birisi hafiyyen [*gizlice*] Celal Bey'i işaret ederek:

"Seninki kendi kendine konuşuyor!"

"Evet, deliliğin birçok nev'i [*türü*] var."

Gülüşüyorlardı.

Aradan beş dakikalık bir müddet güzâr etmişti [*geçmişti*] ki elinde gazetesiyle kamaraya giren bir adam dest-i muhalesetini [*içtenlikle elini*] Celal Bey'e uzatarak merasim-i mükâlemeden [*konuşma protokolünden*] olan bu adi sözlerle muhavereye başladılar.

"Nasılsınız?"

"Şükür iyiyim. Siz nasılsınız?"

"Hamdolsun."

"Yolda gördüm. Pek hızlı geliyordunuz."

"Vapuru kaçırmayım diye."

Bu söz üzerine hiçbir meşgale-yi zihniyeleri [*zihinsel meşgalesi*] olmayıp da yollarda, vapurlarda, herkesin mükâlemesini [*konuşmasını*] dinleyerek, ara sıra söze girişen ve

bilhusus [*özellikle*] her hâle gülenlerden olan köşedeki iki zat kendilerini zaptedemez sûrette güldüler.

"Yanılmışsınız sanırım. Daha vapurun hareketine yirmi dakika kadar var."

"Evet, birkaç günden beri saatim beni iğfal ediyor [*aldatıyor*]. İğfal [*aldatma*] diyorum, adeta benimle eğleniyor. Bazen yoracak kadar koşturur. Bazen uzun müsaadeler vererek vapuru kaybettirir [*kaçırtır*]. Yanlış saat, muhakemesi bozulmuş bir zihne benziyor."

"Ne vakitten beri sizinle görüşemedik. Bir yerde tesadüf edemedim. Renginizi bugün biraz uçuk görüyorum. İnşallah vücutça bir rahatsızlığınız yok."

"Hayır, bir şeyim yok. Hava pek yağmurlu olduğundan, sanırım biraz soğuk aldım."

Celal Bey hiçbir kelimesini anlayamayacağına emin olduğu hâlde cebinden bir küçük kitap çıkararak meşgul olunca, yanındaki de gazetesini okumaya başladı.

Aradan beş on dakika geçtiği hâlde Celal Bey'in meşgul-i mütalaa [*okumakla meşgul*] göründüğü küçük kitabının bir sayfasını bile çevirmemesi, mahrum oldukları her fezailde [*erdemlerde*] hasûd [*kıskanç*] olup da mehâsin-i insaniyenin [*insan güzelliklerinin*] her nev'inden terbiyesizliğin tevlid ettiği [*doğurduğu*] bir istihza-yı amiyane [*avamca alay*] ile ahz-ı sâra [*öc almaya*] kalkışan, köşedeki iki adamın gizli gizli konuşmalarına, uzun uzadıya gülüşmelerine sebep oldu. Hüviyet-i maddiye ve maneviyesi [*maddi, manevi kimliği*] hâl-i intizamda [*düzenli*] olmayan bu bedbaht gencin en ateşli hiddetini mevtayı [*ölüyü*] andırır bir burûdet [*soğukluk*] ve sükûnet takip ettiği gibi bazen nâgehani [*ani*] olarak o sükûnet-i inhilalpezirin [*dağılan sakinliğin*] tahavvül eylediği [*dönüştüğü*] dehşet ve heyecanla yerinden kalkarak Herkül heykelinden ahzedilmiş [*alınmış*] zannolunan dest-i celaliyle [*ululuk eliyle*] köşede hâlâ gülüşmekte olanlardan birinin yakasından tutup ayağa kaldırarak şiddetle yere ik'ad etti [*oturttu*]:

"Deminden beri yüzüme bakıp gülüyorsunuz. Şimdi de biraz ayağımın altında ağlayınız! Yüzüme bakıp güldüğünüzün sebebini, bildiğiniz sırrı söylemezseniz, sizi ayağımın altında ezerim. Söyle! Yoksa sen esirci misin?" dedi.

Celal Bey'in hiç beklenilmez bir zamanda kesbettiği [*kapıldığı*] bu dehşetin tesiriyle yanındaki dostunun elindeki gazete yere düşmüş ve meydanı boş buldukça etvar-ı küstahanelerine [*küstahça tavırlarına*] hadd ü payan [*sınır*] olmayan bu türlü eclaf [*ayaktakımı*], haysiyet ve namusun ihlal ve pâmâl edilmek [*çiğnenmek*] istenildiği esnada kesbeylediği mehabete [*büründüğü heybete*] karşı daima zemin-i mezellette [*düşkünlük zemininde*] cebin [*korkak*] olduklarından dest-i iktidarının [*iktidar elinin*] içinde zebun olanı yalvarmakla, tahlis-i giribana [*yakasını kurtarmaya*], arkadaşı kaçmak için Celal Bey'in arkasını dayadığı kapıdan çıkmaya çalışıyordu. Celal Bey onun da kolundan yakalayarak "Maksadınız neydi ki benim yüzüme bakıp da gülüyordunuz? Yoksa o senin evinde mi? Sen esir ticaretiyle mi geçiniyorsun? Söyle diyorum! Eğer gizlerseniz, ikiniz için de felah yoktur" dediği zaman yanında bulunan dostu aralarına girerek "Siz onlara bakmayın. Kamaralarda kavga etmek size yaraşır mı? Yerinize oturun. Muhafaza-yı haysiyetiniz [*onurunuzu korumak*] için ettiğim bu istirhamımı reddetmezsiniz sanırım" gibi teskin-i hiddet [*öfkeyi yatıştırma*] yolunda istimal ettiği [*kullandığı*] lisan-ı niyazmendane [*yalvarmaklı dil*] ile Celal Bey biraz kendisine gelerek yerine oturunca güçlükle nefes alır bir hâlde dostuna:

"Eğer sizde ise, yalvarırım. Kaç bin lira isterseniz, hazırım."

Sonra büsbütün kendisine gelerek uykudan uyanır gibi bir hâl ile:

"Ne diyordum? O tavr-ı muhakkiraneleri [*aşağılayıcı tavırları*] birdenbire pek hiddetime dokundu da... Sizi rahatsız ettim. Affedersiniz."

O iki kişi mücadeleyi müteakip hemen kamaradan çıktıkları gibi vapur da Kadıköy iskelesine yanaşıyordu.

Yağıyor, yağıyor, lâyenkati [*kesintisiz*] yağmur yağıyordu.

Evine delalet eden [*götüren*] yolu tayyeylemekte [*geçmekte*] devam ederken karşısından ihtiyarca bir kadınla bir genç kız geçerek diğer sokağa giriyorlardı ki bir av görmüş şahin gibi başını kaldırıp gözlerini o tarafa dikerek "İşte o, ta kendisi!" diyerek kemâl-i süratle [*olanca hızla*] saptıkları sokağa dönüp takibe başladı. Reftar ve hıramı [*yürüyüşü ve salınması*], bilhusus [*özellikle*] endam-ı dilrübası [*gönül çelen boyu*]. İşte o. Mutlak o. Şemsiye tutuşu, yanındaki ihtiyar kadınla mükâleme etmeyerek [*konuşmayarak*] mütefekkir [*düşünceli*] ve müteessir [*üzgün*] bir hâlde yürüyüşü, ta kendisi. Şiddetli bir halecan-ı kalp [*kalp çarpıntısı*] iktidar-ı meşy [*yürüme gücünü*], mecal-i takibi [*takip etme kuvvetini*] kırıyordu. Çocukluğunda en evvel aldığı terbiyeden olarak kadınlara, tabir-i diğerle [*bir başka deyişle*] ismet-i millete [*milletin namusuna*] hürmet vazifesi, o derecelerde zihninde esasgîr-i metanet olmuştu [*kökleşmişti*] ki bu an-ı cinnette [*cinnet anında*] bile takip ettiklerine karşı "Biraz durunuz!" diye feryat etmek arzu-yi şedîdine [*şiddetli arzusuna*] mani olmakla beraber keşfedeceği hakikatten de dehşetyâb olduğu [*dehşete düştüğü*] cihetle yanlarına takarrüb edemiyordu [*yaklaşamıyordu*]. Eğer o değilse meyusiyetinden [*umutsuzluğundan*], o ise meserretinden [*sevincinden*] hâsıl olacak hâle takat getiremiyordu [*dayanamıyordu*]. Kendi kendine "Ah bir kere bulsa, bütün cihanın kuva-yı mevcudesi [*mevcut kuvvetleri*] onu benim elimden alamaz" diyordu.

Bu kadınlar bir büyük evin kapısına doğruldular. O eve girip kaybolacaklar. Bir kere görmek! Mümkün değil. Ayakları titriyor, nefesi kesiliyordu. Evin kapısını çalıp da içeriye girmek üzereyken hemen yıldırım gibi önlerinden geçerek devrilmiş gibi yanındaki sokağın bir duvarına ittika etti [*yaslandı*]. Bu genç kız Dilber değildi.

On Beş

O haftayı müthiş sûrette güzâr etmişti [*geçirmişti*]. Kendisi için bir asr-ı âlâm [*elemler asrı*] addedilen bu müddette yüzüne biraz ziyadece nigâh edenlere [*bakanlara*] ve gecenin sütre-yi serâirine [*sırlar örtüsüne*] bürünerek şeb-i yelda-yı tahassürde [*uzun özlem gecesinde*] peyda ve nihan [*açık ve gizli*] olan hayalat gibi sessiz, sedasız, geçenlere şiddetle hücum ederek "O sende, o senin evinde. Verirsen seni ihya ederim. İhfa edersen [*saklarsan*] seni öldürürüm!" demeyi itiyat etmişti. Hatta bir gün kendi nefsi için bâr-ı ızdırap [*ızdırap yükü*] olan hayattan, hissedar-ı şevk ve neşat bulunduğunu [*şevk ve neşe payı aldığını*] yeni açmış bir çiçek gibi etrafa neş'enisâr olan [*neşe saçan*] çehresinden ve arkadaşıyla muttasıl [*sürekli*] gülüşerek konuşmasından istidlal ettiği [*anladığı*] bir genç adamın, tenha sokağın birisinde üzerine musallat olarak "Sen neden bu kadar bahtiyarsın? Demek ki o mutlak sende. Şimdi ikimizden birimiz mahvolmak lazım geliyor!" deyince, genç adam müdafaa-yı nefse [*kendini savunmaya*] kıyamla [*kalkışarak*] Celal Bey'i zabıtaya teslim etmek teşebbüsünde iken kırk senelik tecaribin [*deniyimin*] sahibi olan refiki "Bırak şu zavallıyı" sözüyle ayrılıp biraz daha ileride "Bu biçare genç en müstaid [*yetenekli*] ressamlardan iken esbabı [*sebepleri*]

sözlerinden ziyade sesinden, sûret-i beyanından [*beyan şeklinden*] istidlal olunan [*çıkarılan*] bir mahrumiyet-i muhabbetle [*muhabbet mahrumluğuyla*] bu hâle gelmiştir sanırım" tarzında ifade-yi meram ederek refikinin [*arkadaşının*] de rikkatini celbetmişti [*içlendirmişti*].

Yine bu hafta içinde bir sabah Marmara'nın sath-ı safasında [*safalı sathında*] yüzer, yeşil bir sal hükmünde olan Fener'den avdet ediyordu [*dönüyordu*]. Sabahın feyz-i tesiriyle [*etkili feyziyle*] şeffaf olan semaya karşı suhûlet [*kolaylık*] ve hürriyetle teneffüs ederek kırlara, köylere mahsus bir sükûnet içinde bulunan yolu takip ediyordu. Bazen arka üzeri bir çimenin üzerine yatıp gözlerini semaya dikerek "Rabbim, ben ne yapayım?" diye soruyordu. O sükûnet içinde birçok yürüdükten sonra Moda Burnu taraflarından geçerken bir evden ağlamak sesleri işitti. Birdenbire durarak "Bu evde ağlıyorlar. Demek ki Dilber burada!" dedi. Gidip evin kapısını çaldı.

Kapıyı açan bir ihtiyar kadına "Yukarda ağlayan kim?" sualini îrad edince [*sorunca*] kadın eve daima gelen misafirlerinden olduğuna hükmederek "Ah sorma! Efendi vefat etti" cevabını verdiği esnalarda cenaze için gelenlere "Bırakın şu biçareyi! Asıl ölen benim. Beni defnedin!" diyordu.

On Altı

Bu eyyam-ı felaketi [*felaket günleri*] içinde hiç bu kadar dalgın bir hâlde bulunduğu yoktu.

Evin içinde üç günden beri hiçbir kimseye hiçbir kelime söylememişti. Üçüncü gece ise bir dakika bile gözlerini kapamayarak tâ be sabah [*sabaha kadar*] Dilber'i ilk gördüğü balkonda geziniyor ve ara sıra ufuklara doğru atf-ı nigah ettiğine [*göz gezdirdiğine*] bakılırsa, birisini beklediği anlaşılıyordu. Denizi tehyîc ederek [*heyecanlandırarak*] gelen rüzgâr, kayıtsızlıktan uzamış saçlarını dağıtarak yüzüne vurdukça asabını bir kat daha tahrik ediyor [*oynatıyor*] ve bazen durarak sevahile [*sahillere*] çarpıp kırılan dalgaların âvâzesini [*sesini*] dinliyordu.

Hâlâ maşrık [*doğu*] karanlık, mağrib [*batı*] ise bittabi [*doğal olarak*] büsbütün zalâm [*karanlıklar*] içinde görünüyordu ki gittikçe kesb-i şiddet eden [*şiddetlenen*] rüzgârın cûş u huruşa getirdiği [*kabarttığı*] deniz ayağının altında feryad ü figan ederken kendi bu kıyametin üstünde bîkarar [*kararsız*] olarak galiba ümidinin zuhûrunu [*gerçekleşmesini*] sabahın açılmasında bekliyordu. Biraz sonra oradaki koltuğun içine düştü. Sabah azamet ve mehabetiyle şark taraflarını tenvir edince [*aydınlatınca*], yarı açık yarı kapalı gözlerini bir nokta-yı hâliyeye [*boş noktaya*] nasbederek

[*dikerek*] birdenbire "Buldum! Buldum!" diye feryat etmeye başladı. Gözünün önünden ani olarak geçen bir hayal mi veyahut perişan, muzdarip bir zihnin nazar-ı vahimeye [*kuruntulu bakışlara*] arzettiği mahlukattan mıydı? Her nedense ayağa kalkarak –havârık-ı ilmiyeden [*ilmi harikalardan*] bir keşfe mazhar olan Arşimed[5] gibi– başı açık, ayağı çıplak "Buldum!" diye evin içinde koşmaya başlayarak herkesi bîdar etti [*uyandırdı*]. Sokak kapısından çıkarken geri çevirdiler. O esnada galiba gözünün önündeki hayal de büsbütün kaybolmuştu ki donmuş gibi bir hâl ile yukarı çıkarak valide ve hemşiresinin ve pederinin bulunduğu odaya girdi. Gözleri herkesi görüyor fakat hiç kimseyi tanımıyordu. Validesinin "Celal, validene acımaz mısın?" feryadına karşı hissiz bir hâlde kapının önünde tevakkuf etti [*durdu*]. Biraz sonra yavaş yavaş hemşiresine doğru giderek biraz durdu. Yalnız bir cebr-i nefs ile [*kendini zorlayarak*] "O şimdi odalık!" dedi. Sonra ellerini birbirine kilitleyerek birdenbire hemşiresinin kucağına düşüp bayıldı. Validesiyle hemşiresi ağlaya ağlaya yatağa koyarak hemen sabahısı cemettikleri [*topladıkları*] hekimler "Hastalığın şiddetli bir beyin iltihabı ve hasta pek pek ağır bir hâlde ise de büsbütün nâümid [*umutsuz*] olmadıklarını müzakere-yi tıbbiyelerinin [*tıbbi görüşmelerinin*] hülasa-yı kararı [*karar özeti*] olarak tebliğ ettiler.

5. Archimedes (MÖ 287-212) Sicilya Sirakuza'da yaşayan Yunanlı matematikçi, fizikçi, astronom, mühendis ve filozof. (y.h.n.)

On Yedi

Mısır'da müsaade-yi zaman ve talih [*zaman ve talihin müsaadesi*] ile kesb-i servet eden [*servet kazanan*] bir tacirin Elhamra Sarayı'na takliden [*taklit ederek*] sanayi-i nefisenin [*güzel sanatların*] en âli [*yüksek*] derecesine handezen-i istihfaf olacak [*küçümseyerek gülecek*] sûrette bahşettiği neş'e ve letafete doyulmayan Arap usûl-i mimarisinin saltanat-ı bedayiini [*güzellikler saltanatını*] her türlü nikât [*incelikler*] ve nukûşu [*işlemeleri*] ve meâl-i ulviyeti [*yücelik anlamı*] ile arz ve beyan eder sûrette inşa ettirdiği bir hanenin baş tarafında abanoz üzerine çiçekler oyulmuş alçak bir serîr-i safası [*safa tahtı*], köşelerinde fenn-i mimari-yi Arabın [*Arap mimarlık sanatının*] esas-ı metin-i letafeti [*letafetinin sağlam temeli*] addolunmaya şayan sema gibi direkleri, kırmızı ile açık mavi zemin üstüne som yaldız işlenmiş duvarlarıyla tavanlarının kenarında, Afrika bahçeleriyle Nil'in sitayiş ve medayihini [*övgülerini*] müş'ir [*gösteren*] ebyat [*beyitler*] ile müzeyyen [*süslü*] olan bir salonu, o gece Elfe Leyl [*Binbir Gece*] hikâyesinin perilere ait kısmını cihan-ı hakikate [*gerçekler dünyasına*] nakleder [*taşır*] bir hâlde sazende [*çalgıcı*] ve rakkaselerle memlûydu [*doluydu*].

Salonun azim bir riyâz-ı neşatâbâda [*neşe bahçelerine*] açılan pencerelerinden çiçekler içinde kalan portakal ağaçları, bahçenin etrafındaki yüksek duvarlarını yeşil bir perde-yi taravetle [*taravet perdesiyle*] setredilmiş [*örtülmüş*] gibi gösteren gayet enli muz yaprakları arasından göze görünmez bir perinin nefesi gibi çıkarak hava-yı nesiminin içine hiffet [*hafiflik*] ve nezaketle yayılan gayet latif rayihalar [*kokular*] duhûl ediyor [*giriyor*] ve akşamları bahçenin müntehasında [*ucunda*] olarak birkaç bin senelerden beri sademat-ı tabiata [*tabiatın sadmelerine*] karşı sebatnümâ-yı mukavemet olduğu [*direndiği*] gibi kâffe-yi mahlukat ve mevcudatı [*bütün varlıkları*] mahv ve tahrip eden tufan-ı zamanın [*zaman tufanının*] seylabelerine [*sellerine*] bir sedd-i mümanaat [*engel seddi*] olmak istiyor gibi görünen ehramların arkalarından, yaprakları zemine doğru sarkarak, sahranın hüzün ve gamı vücutlarına sereyan etmiş [*dağılmış*] zannedilecek derecede sevdafezâ [*sevda artırıcı*] olan büyük hurma ağaçlarının tepelerinden Afrika'nın o bütün etrafı gül rengine boyayan medîd [*uzun*] şuâ-ı gurubuna [*gurub ışınlarına*] mir'at-ı in'itaf [*yansıma aynası*] olan bir laktan [*havuzdan*] gecenin sükûneti içinde salona hafif ve latif bir serinlik geliyordu.

Periler hikâyesi! O âli [*yüksek*] direklerin altında bağdaş kurarak hepsi bir renkte beyaz atlaslar giymiş, tabiî olarak bıraktıkları uzun saçları, oturdukları küçük şiltelerin üzerine dökülmüş olan Kafkasya'nın benât-ı nazarrübası [*dikkat çekici kızları*] aheng-i ruhperverleri [*cana can katan ahenkleri*] gökteki melekleri indirecek bir ulviyet [*yücelik*] ve keman, ud, kanun gibi âlâtt-ı musikiye [*musiki aletleri*] ile nağmesaz-ı şevk u taravet olurlarken [*şevk ve taravetle nağme söylerlerken*] yirmi, yirmi beş kadar hüsn-i bîbaha [*bedelsiz güzellik*], üzerine sırma işlenmiş açık mavi kadifeden saltalarıyla dizliklerine kadar tenezzül etmiş [*inmiş*] mütemevvic [*dalgalı*] saçları, bir nazar-ı mehâsinperestin [*güzellik düşkünü gözün*] günlerce üzerinden ayrılmak istemeyeceği bil-

lurdan dökülmüş şeffaf beyaz göğüslerini arzeden açık yakalarıyla raksediyorlardı.

Yukarda bahsettiğimiz serîr-i safanın [*safa tahtının*] üzerindeki tacir ise hüsnden [*güzellikten*], çiçekten terekküb ederek [*oluşarak*] bir aheng-i dilnüvazın [*gönül okşayıcı ahengin*] tehziz ettiği [*titrettiği*] hava-yı nesimi-yi ikbal [*ikbal meltemi*] içinde büsbütün mest olmaya başlamıştı.

Peri hikâyeleri gibi bütün Avrupa'ya intişar ile [*yayılarak*] revnakbahş-ı her hayal olan [*her hayale canlılık katan*] Şark'ın bu bezm-i neşatında [*eğlence meclisinde*] en ziyade nazar-ı dikkati celb eyleyen sazendeler arasında ud çalan bir kızın beyaz atlas gibi şeffaf reng-i cemalinde [*yüz renginde*] bir hafif gölge peyda eden [*oluşturan*] uzun kirpikleri arasından –hıyat-ı şuaı [*ışın çizgileri*] zayıf bir hâlde yapraklardan güzâr eyleyen [*geçen*] ahter-i seheri [*seher yıldızı*] gibi– ara sıra fevkalade mağmum [*gamlı*] bir sûrette açık pencerelerden bahçeye atf-ı nazar etmesi [*bakması*], herkesin meserret [*sevinç*], neşe, şevk içinde bulunduğu esnada –hazana tesadüf etmiş bir gül yaprağının etrafında dolaşan beyaz kelebekler gibi– hassas bir kalbin ızdırabına delil olacak sûrette biraz açılmış ve rengi uçmuş dudaklarının üzerinde gezinen hüznengîz [*hüzünlü*] tebessümüydü.

Bu kadar mehâsin-i zîhayat [*canlı güzellikler*] arasında uzaktan, mevzun [*düzgün*] endam-ı hıredfersâsıyla [*akıllara durgunluk veren endamıyla*] temayüz eden bu kızın renginin uçukluğunu mübalağakârane [*abartılı*] sûrette gösteren koyu siyah saçlarının ağırlığına yahut gecenin rutubetiyle tezyîd-i tesir eden [*etkisini artıran*] çiçeklerin keskin, müteneffiz [*işleyici*], sevdaperver [*sevdalı*] rayihalarına [*kokularına*] hamlolunabilecek [*verilebilecek*] bir hâlde o küçücük başı ikide birde önüne doğru düşüyordu. Daha yakından dikkat mümkün olsaydı, bir yuvadan işitilen kuş yavrularının sesleri gibi dudaklarının üzerinde dolaşan bir ismi gayet gizli bir ah takip ettiği işitilirdi.

Bir genç kızın hâline, bir genç kalbin sırrına hürmet ederek bundan ziyade tecsîs etmeyelim [*araştırmayalım*].

Fakat neden bu kadar mahzun? Niçin bu mertebelerde] muzdarip? Bir karanlık köşede, bir sütun-i azametnümânın [*azametli sütunun*] arkasında uzun parmaklarını kıvırcık saçlarının içine geçirmiş düşünen ve yollarında feda-yı can [*can feda*] edecek kadar efendilerine sadık olan harem ağalarından biri bu kadar servet ü sâmâna [*zenginliğe*] malik efendisinin bu kızı fevkalade beğendiğini hepsine söylemiş ve bilhusus [*özellikle*] esirin kendisine de tebşir etmişti [*müjdelemişti*].

Bundan ziyade tedkik-i serâire [*sırları incelemeye*], hıfz-ı râza [*sır korumaya*] hürmet eden kalemden müsaade alamıyoruz. Zaten genç kızların kemâl-i itina[*büyük bir* özenle] ile ihfâ ettikleri [*gizledikleri*] esrarı ya bir gözyaşı ya bir tebessüm ifşa eder.

Salonun en ziyade kesb-i şadî ve meserret eylediği [*mutluluk ve sevinçle dolduğu*] bir zamanda harem ağasının –ismiyle söyleyelim– Cevher Ağa'nın zihninde bilmem ne türlü tasavvurat güzâr ediyordu [*geçiyordu*] ki çehresinin bir fırtınalı gece gibi müthiş, gözlerinin şimşek gibi parlak olduğuna bakılırsa, denilebilirdi ki galiba siyah olduğu için tabiata, hâdim olduğu [*hizmet ettiği*] için Sudanlılara lanet ediyor.

Zavallı Cevher! Tabiatı heyecana getirecek ne bir yeşillik, üzerinde feryat edecek ne bir ağaç, kenarında nağmesaz olacak [*terennüm edecek*] ne bir su kenarı olan beyabandan [*çölden*] alıp da etrafında çağlayarak sular akar, sema-yı laciverdiye [*lacivert gökyüzüne*] doğru i'tilâ etmiş [*yükselmiş*], yeşil ağaçlarla muhat [*çevrili*], içi her renkte bin türlü çiçeklerle memlû [*dolu*], bir bahçenin içine, kanatları kesilerek koyuverilmiş bir kuş gibi daima yâbis [*kuru*], daima yakıcı bir güneşin altında, kül olmuş sevdanın toprakları üzerinden alıp Mısır'ın bu salonlarına getirmişlerdi. O kuş o bahçeye,

üzerinden uçuşup geçen bulutlara, diğer kuşlara, minber-i tuyûr [*kuşların minberi*] olan ağaçlara nasıl bir nazar-ı tahassürle [*özlemli gözle*] bakarsa, bu da nurlara gark olmuş salonlara, her biri bir âlem-i letafetten [*letafet âleminden*] inmiş güzellere, öyle yakıcı bir nazarla bakıyordu.

O kuş başının üstünde gördüğü sema-yı bîintihaya [*sonsuz semaya*] karşı uçmayı isteyip de kanatsızlığını anladığı zaman nasıl bir ızdırap hissederse, bu da ara sıra bir güzel kızın sema-yı hüsn [*güzellik seması*] olan ve kendisine nihayetsiz derecede amîk [*derin*] görünen mavi gözlerine mukabil gelince [*karşılaşınca*] öyle bir cehennemî ateş-i mahrumiyet [*mahrumluk ateşi*] içinde kalırdı.

Cevher sazendeler [*çalgıcılar*] arasında ud çalan ve tenasüb-i endam [*boy düzgünlüğü*], safvet-i ân [*güzellik temizliği*], hüsn-i ruhperveranesiyle [*cana can katan güzelliğiyle*] temayüz eden [*sivrilen*] bu kıza nasb-ı nigâh etmişti [*bakmıştı*]. Nazar-ı müdekkikanesinden [*inceleyici bakışlarından*] dûr [*uzak*] olmayan bu esirin hâlindeki teessürden, bakışındaki hüzünden, kendisine arız olan bir şüpheyi halletmek, bir hakikati anlamak istiyordu.

Afrika'nın hengâm-ı şitada [*kış mevsiminde*] Avrupa ve bilhusus [*özellikle*] Londra gündüzlerine tefevvuk edecek [*baskın çıkacak*] kadar parlak bir mehtaplı gecesinde hilkat-i âlemin [*âlemin yaratılışının*] sabah-ı zuhûrundan [*ortaya çıktığı sabahtan*] bu ana kadar hâlâ tıfl-ı masum [*masum çocuk*] olan muhabbetin aynası denilmeye layık bahçedeki lakın [*havuzun*] sath-ı tabnâkinde [*parlak yüzeyinde*] sandal çekiyorlardı.

Lakın [*havuzun*] başladığı cihetteki sünger taşlarından nebean ederek [*çıkarak*] etrafında bir hayret ve meftuniyet içinde görünen ağaçların altından, kendileri için ab-ı hayat [*hayat suyu*] olan çimenlerin aralarından küçük yollar peyda ederek [*bularak*] geçen sular, fikirleri devr-i esatire [*mitolojik devre*] doğru götürür birer mecra addedilmeye sezaydı.

Etrafında sükûn ve sükûnet içinde sayesâz-ı taravet olan [*taravetle gölge salan*] ağaçların aks-i bîkararını [*kararsız yansımasını*] tevsi [*genişleten*] ve temdîd [*uzatan*] ve ara sıra üzerine sukut eden [*düşen*] bin renkte çiçek yapraklarını sevahil-i dilrübasına [*gönül çelen kıyılarına*] doğru sevk ve teb'îd eden [*uzaklaştıran*] lakın [*havuzun*] üzerinde sarı saçları ziya-yı mah [*ay ışığı*] ile tehzib olunmuş [*süslenmiş*] kızların sandalları arasından kürek çekerek geçen Cevher, birkaç günlerden beri hiç yanından ayrılmadığı esiri bir küçük sandalın içine almış, bir gizli cihete doğru çekilip gidiyordu.

Gölün bir cihetinde, gecenin nuru ile revnakpezîr olmuş [*canlanmış*] gayet uzun saçları, mavi suların üzerinde dalgalanan, bir akasya ağacının altında sandalı bir köşeye rabtederek [*bağlayarak*] tevakkuf etti [*durdu*].

Cevher hâlâ tefekkürat-ı hüznengîz [*hüzünlü düşünceler*] içinde bulunan kıza "Düşünüyorsun. Daima düşünüyorsun. Fakat kimi? Benden korkma. Beni mahrem addet [*say*]. Yüzüm siyah ise, ruhum da muzlim [*karanlık*] mi olmak lazım gelir? Ben bir nakıs [*eksik*] vücud isem, bir kalbe de malik değil miyim? Kimseye acımaz, kimseyi sevmez miyim? Beni bir dost, bir kardeş, istersen bir hemşire addet. Seninle hasbıhal edelim" diyordu.

Âlâm ve ekdarına [*elem ve kederlerine*] bu derecelerde hissedar-ı teessür olması [*üzüntüyle paylaşması*] rikkatini [*içliliğini*] tehyîc etmekle [*kabartmakla*] beraber gönlünün en hafî [*gizli*] sırrını ifşaya cesaret edemeyen kızın etrafına bakındığını gören Cevher "Çekinme, kimseler işitmez. Korkma. Bu ağaçlar, çiçekler ketumdur. İnsan değil ki hıyanet etsin" dediği zaman yanındaki esirin gözleri dolmuştu.

"Kederimi, sırrımı sana söylemekte ne fayda var? Söyleyip de bana acıyan kalb-i rakikini [*içli kalbini*] yaralamak merhametsizlik olmaz mı?"

Cevher cûş u huruş-i hissiyatla [*duygu coşkusuyla*]:

"Oh! Yok, yok. Seni kurtarırım. Derdine çare bulurum. Söyle. Bana kıymetli valideciğinden nasıl ayrıldığını, eğer geleli çok olmadıysa, memleketinde bir nehrin kenarında başını sevgilinin kucağına dayayıp da üzerleri karla kapanmış dağ tepelerini seyreylediğin zaman gönlünde neler hissettiğini söyle. Nihayeti olmayan vahşi ormanların içinde, göklere doğru çıkmış azim [*büyük*] ağaçların altında hiç sevgilini, nişanlını bekledin mi? Bekledinse kalbin nasıl çarpıyordu? Ormanın iç taraflarında kuşlar nasıl ötüşüyordu? Eve avdet ettiğin [*döndüğün*] zaman validen seni nasıl telaş içinde bekliyordu? Tarif et. Ben de sana memleketimde beni yakıcı bir güneşten, sahranın yırtıcı aslanlarından kurtaran valideciğimin iki zayıf kolları arasında ne kadar bahtiyar olduğumu, sahranın münevver [*aydınlık*] gecelerinde mahzun mahzun şarkı söyleyerek başındaki testileriyle su almaya gelen kızların hâlâ kulağıma akseden sedalarını tasvir edeyim. Ah, bilmezsin. Ben sahranın perisi olan bu kızlardan daha güzel mahluk dünyada yoktur sanırdım. O ateşli sahrada bu gölgeli çehreler bana ne kadar hoş gelirdi! Her mahluğu, her eşyayı vaktinden evvel, haddinden ziyade büyüten Afrika benim de çocukluğumda hissiyatımı uyandırmıştı. Ara sıra kendi kendime derdim ki: Sarmaşıklar gibi bir kere sarıldığı kalbi bir daha bırakmayan bu kıvırcık saçlar pek muhataralı [*tehlikeli*]. Ah ne bileyim? Ben gökte uçuştuklarını işittiğim melekleri bile siyah zannederdim. Şimdi! Ah şimdi! Gel istersen birbirimizin hâline ağlayalım."

Cevher sözünü bitirdiği zaman genç esir başını eğip asabi bir hareketle entarisinin koluyla oynayarak "Benim bir derdim yok. Yalnız ben burada oturamam. Ben İstanbul'a gideceğim" dedi.

"İstanbul'a mı? Niçin? Niçin?"

"Çünkü..."

"Ah anlıyorum! İtiraf et."

"Çünkü ben burada kalırsam yaşamam. Çünkü.."

Birdenbire şiddetle ağlayarak Cevher'in kucağına kapandı. Cevher bu nurani hüsnün [*güzelliğin*] yegâne melce ve penah [*sığınak*] addettiği kucağına düştüğünü görür görmez gayet zayıf ve nispetsiz derecede uzun olan kollarıyla kucaklayıp da çehre-yi matemnümâsını [*matemli görünen yüzünü*] semaya atfederek [*çevirerek*] diyordu ki:

"Rabbim! Şu biçare Dilber'i görüyor musun?"

Afrika'nın bu ulvi gecesinde, bir havz-ı bihiştînin [*Cennet havuzunun*] bir köşesine sayesâz-ı letafet olan [*letafetle gölge salan*] bir ağaç altını itiraf-ı muhabbete [*muhabbeti itirafa*] en müsait bulan Dilber, oraya muvasalatından [*ulaşmasından*] beri kendisine acıyarak bir hemşire gibi şerike-yi ızdırabı [*ızdırap ortağı*], refika-yı teessüratı [*dert ortağı*] olduğunu daima söyleyen Cevher'in kolları arasında ağlıyordu.

Cevher "Elverir! Kalbimi bin parça ettin, elverir!" Kulağına doğru eğilerek "Seni kurtarırım. Allah aşkına elverir!"

Temin-i tahlis eden [*kurtarma güvencesi veren*] bu ateşli sözleriyle Dilber'i teskine çalışarak o küçük sandalla avdet ediyorlardı. Gölün kenarına çıktıkları vakit şurada burada, top top olmuş ağaçların altında ud, keman sesi işitiliyor ve artık köşke avdet eden kızlar ağaçların aralarından, çimenlerin ortalarından güzâr ederken [*geçerken*], en büyük tabloların bulutlar yahut sisler içinde birbirine karışık sûrette hayale arzettikleri melek cemiyetlerini [*topluluklarını*] andırıyordu.

Köşke avdet ettiler.

Cevher o nurani hüsnün gölgesi gibi artık hiç yanından ayrılmıyordu.

Dilber câmehâbına [*yatak odasına*] çekilerek, içinde sabaha kadar rahat edemediği yatağından alacakaranlıkta kalkıp da odasından çıkarken orada, kapısının eşiğinde siyah bir şey görünce korkarak geri çekildi. Biraz dikkatle baktık-

tan sonra müteessirane [*üzgün*] ve mütehayyirane [*hayret içinde*] "Cevher! Niçin burada yatıyorsun?" diye istifsar ettiği [*sorduğu*] zaman yattığı zemin-i tezellülden [*zillet toprağından*] kollarını kaldırarak "Odanda rahat uyuyasın diye seni bekliyorum!" cevabını verdi.

On Sekiz

Dilber geçirdiği ahval [*hâller*] ve vekayide [*olaylarda*] çok keder görmüş, çok ağlamış, insaniyetin bazı haksızlıklarına karşı âli [*yüce*] bir sûrette nefret etmiş fakat âşina-yı şiddet [*şiddet aşinası*] olmayan nezaket-i[6] hilkatini [*yaratılışındaki nazikliği*] hiddet hiç tehyîc etmemişti [*kabartmamıştı*]. O sabah ise gözyaşları arasından güzâr ederek [*geçerek*] karşısında mütebessim [*gülümser*] görünen kadına mün'atif nazarında [*çevrili gözünde*] bir şiddet, o küçük dehan-ı latifinden [*latif ağzından*] birbirini teakub ederek [*izleyerek*] dökülen sözlerinde bir tesir, bütün ahval ve etvarında [*hâl ve tavırlarında*] garip bir galeyan [*coşkunluk*] vardı. Hiddetten birbirine temas ederek dest-i sanatkâri-yi tabiatın [*tabiatın sanat elinin*] tezyin-i hilkat [*hilkati süslemek*] için kullandığı incilerdeki kemâl-i intihaba [*seçim*

6. Nezaket ve buna mümasil [*benzer*] Farisi olduğu hâlde ta'rib edilmiş [*Arapçalaştırılmış*] kelimeler kaide-yi arabiyece [*Arap dili kurallarına göre*] yanlışsa da istimal-i umumiye mazhariyetinden [*genelde kullanıldığı için*] kazandıkları tesir ve manayı ifade etmek için başkalarını taharriye [*aramaya*] lüzum görmedim. Edebiyatın en küçük cüz'ünü teşkil eden sarf ve nahiv kavaidinde [*gramer kurallarında*] ibraz-ı iktidar [*gücünü göstermek*] için beynimizde [*aramızda*] mütearif [*bildik*] olarak ülfet ettiğimiz [*alıştığımız*] kelimeler de tayyedilirse [*geçilirse*], zaten efkâr ve hissiyatın [*düşünce ve duyguların*] dakayıkını [*inceliklerini*] ifadeden biraz aciz olan lisanımız pek fakir kalır sanırım. [Samipaşazade Sezai]

mükemmelliğine], intizam ve tenasübe delil olan dişlerinin arasından kaybolmuş sözler, gözyaşlarıyla silinmiş kelimeler, ruhun ulviyet ve nefretinde vücuda arız olan titremeler, mahv ve tahkir edilmek istenilen muhabbetin heyecanıyla saçlara gelen ürpermeler, içinde mükâleme ediyordu [*konuşuyordu*]. İşitmemek için elleriyle kulaklarını tuttuğu bir "teklif" bir lakı [*havuzu*] galeyana getiren [*kabartan*] fırtına gibi mizaç ve tabiatındaki sükûnet ve letafeti tehyîc etmişti [*heyecana* getirmişti].

Hindistan'ın hayalat-ı şarkiyeyi [*Doğu hayallerini*] tetvic eden [*taçlandıran*] mücevheratını takdim ve bir tacirin hazine-yi servetini [*servet hazinesini*] teslim eden bu "teklif" iştira olunmuş [*satın alınmış*] bir esirin kalbini kendine ram edemediğini görünce şiddete, tehdite müracaat ediyordu. Hepsi faydasız! Galiba bu esir makulatı [*akla uygun şeyleri*] kabul etmez bir muannid [*inatçı*], kendisine edilen lütuf ve mürüvveti anlamaz bir kâfir-i nimet [*nankör*], efendisinin emrine itaat etmez bir asiydi. Hayır! Kalb-i beşeri [*insan kalbini*] teşrih edenlerce [*açanlarca*] öyle değil. Dilber her türlü teklifat ve tehdidata karşı nakabil-i nüfuz[7] [*nüfuz edilemez*] bir arzu-yi âhenin [*demirden arzu*] kesilmişti. Şark hayalatından olarak bârân-ı nisanın [*nisan yağmurunun*] ilk damlasını ahzeder etmez [*alır almaz*] kapanıp da bir inciyi saklayan sedefler gibi Celal Bey'in ilham ettiği muhabbeti hıfzeden [*koruyan*] kalbi hiçbir emel ve arzunun nüfuzuna müsaade etmiyor, hiçbir kimseden gelecek lutuf ve mürüvete açılmıyordu.

Muhabbeti yoluna kemâl-i şevk ve meserretle [*olanca şevk ve sevinciyle*] bir büyük fedakârlık ederek ızdırap içinde

7. Sebebini bilmem ki söyleyim! Kaide-yi arabiyeye [*Arapça kurallara*] nazaran [*göre*] "gayr-i kabil-i nüfuz" demek lazım gelirken samia-yı ahenkşinasa [*ahenge aşina kulağa*] "nâkabil-i nüfuz" demek daha hoş geliyor. Ey gayretkeşân-ı kavâid-i arabiye! [*Arapça kuralların gayretkeşleri*!] Silah başına! [Samipaşazade Sezai]

geçen bu hayatında tesellibahş-i her elem olan [*her eleme teselli veren*] rahat-ı vicdana [*vicdan rahatlığına*] malik olmak istiyordu. Yanındaki kadına hiddetle "Efendinizin hazineleri, mücevherleri varsa, benim de gönlüm var. Odalık mı? Ben onun yüzünü gördükçe nefretimden tüylerim ürperiyor. Git kendisine böyle söyle" deyince yanındaki kadın tahammülünü kaybederek doğru huzuruna çıktığı efendisine bunun cür'eti, isyanı, küstahlığı, mücazatsız [*cezasız*] geçirilirse, kızların terbiyesi için olan memuriyetini kabul etmeyeceğini kat'iyen [*kesinlikle*] beyan eylediği cihetle Dilber'in hapsine karar verildi.

Bütün o hilkatin içinde bu karar, bu emir yalnız Cevher'i mecnun-i hiddet edecek [*hiddetten çıldırtacak*] derecelerde tehyîc eyleyerek [*heyecanlandırarak*] sofanın ortasında âvâz-ı bülendle [*yüksek sesle*] "Kafkasya'nın necabet-i hilkate [*hilkatin soyluluğuna*], evsaf-ı merdaneye [*mertçe vasıflara*], mehâsin-i zahireye [*dış güzelliklere*] malik olan bir kavmi Afrika tüccarının ellerinde böyle mahvolmak layık mı?" tarzındaki feryatları arasından geçirdikleri Dilber'i ikinci katta gündüzün ziyasına karşı demir panjurları kapanmış, soğuk, muzlim [*karanlık*] bir odaya koydukları zaman neşeden ziyade hüzne delalet eden bir tebessümle "İşte Kleopatra Mısır'ın bir odasında mahbus!" dedi.

Sevdiğinin gülerek verdiği bu isim kendisine pek dilnişin geliyordu [*gönlüne hitap ediyordu*]. Dilber hapsolunduğunun ikinci gecesinde zihn-i insaniye [*insan zihnine*] ecnebi [*yabancı*] olan birtakım efkâr-ı muzlimenin [*karanlık düşüncelerin*] zîr-i bâr-ı ızdırabında [*ızdırap yükü altında*] eziliyormuş gibi müdevverliği [*yuvarlaklığı*], beyazlığı hayretbahş [*hayret verici*] olan uzunca boynunu önüne doğru eğerek düşünüyordu. Çeşmân-ı mütefekkirânının [*düşünceli gözlerinin*] önünden dest-i nisyan-ı mazi [*mazinin unutulmuşluk eli*] ile elvan-ı kaşifeleri [*belirgin renkleri*] silinmiş, birtakım uçuk renkli hayalat güzâr ederek [*geçerek*] kâh çocukluğunda

gecenin o müthiş a'mak-ı zalâmı [*karanlık derinlikleri*] içinde boş yere valideciğini aradığını ve kâh esircinin kurûn-i vüsta [*Ortaçağ*] zindanlarını andıran evinde en son gece kendisine musallat olan mahlukat-ı muzlime-yi leyliye [*gece karanlığının yaratıkları*] ile geçirdiği zamanını yâd ve tahattur eylediği [*hatırladığı*] esnada silsile-yi vukuat [*olaylar zinciri*], sergüzeştinin [*macerasının*] daha ileri taraflarına doğru arz-ı hayalat edince [*hayaletleri gösterince*] Celal Bey'in kolunu hâlâ incecik belinde, ilk bûse-yi muhabbetin [*muhabbet busesinin*] tesir-i ateşinini [*ateşli etkisini*] hâlâ dudaklarının üzerinde hissederek hilkatin hâlini, mevkiini düşünmeden kendisine verdiği bu kalb-i hassasında [*hassas kalbinde*] açılan cerîhaların [*yaraların*] yavaş yavaş kanadığını duyuyordu.

İnsanın nihayet-i ömrüne kadar refakat ederek ecza-yı terkibiyesi [*kendisini oluşturan parçalar*] bozulmaya başlamış bir ihtiyar çehreye –kurumuş bir ağacın üzerinden güzâr eden [*geçen*] sonbaharın ziyası gibi– bir ân-ı hayat [*hayat anı*], bir reng-i şebabet [*gençlik rengi*] veren hatırat-ı sabavetini [*çocukluk anılarını*], ilk malike-yi rukiyyeti [*köle sahibi*] olan hanımının vahşet ve şiddetiyle muzdarip görerek gözlerini kapıyordu.

Bahçeyi, mev'id-i telakiyi [*buluşma yerini*], muhabbetini, sevdiğini bırakarak kimsesiz, yalnız başına Mısır'ın bir odasında hapisten kendisini kim kurtaracak? Eğer amîk [*derin*] bir hâl-i murakabede [*gözlem hâlinde*] olan başını kaldırıp da arkasına bakacak olsa, sevdiğinin ilk defa "Bilmezsin seni ne kadar seviyorum!" sözünü işitecek, yüzünü görecek. Kırılmış bir gönül, satılmış bir muhabbet, mazi olmuş bir istikbal [*gelecek*], hep orada, arkasında duruyordu. Cebinden gözyaşlarıyla bazı yerleri bozulmuş bir resim çıkararak arz-ı hayret ve iştiyak ediyordu [*şaşıyor, şevk duyuyordu*]. Azim ve şiddeti gösteren bu siyah büyük gözler, tahtgâh-ı zekâ [*zekânın taht yeri*] olan bu nasiye [*alın*],

kuvvet ve merhameti ifade eden bu çehre fakat hepsi bitmiş, mahvolmuştu.

Kendi kendine "Bu oda muzlim [*karanlık*], soğuk; belki üşürsün" diye resmi koynuna koydu.

Düşünüyordu. Ne kadar müessir [*üzücü*] bir sükût ne derece amîk [*derin*] istiğrak [*kendinden geçiş*]!

Odanın penceresinde ibtida [*ilkin*] yavaş yavaş, sonraları tedric ile [*aşamalı olarak*] tezayüd eden [*artan*] bir takırtı işitildiği cihetle başını kaldırarak kemâl-i dikkat ve hayretle dikiliyordu! Gürültü ziyadeleşmeye başlayınca perişan bir hâlde yere uzanarak bir koluyla kilime ittika edip [*dayanıp*] havf [*korku*] ve dehşetin hâl-i tabiîsinden [*doğal hâlinden*] ziyade büyüttüğü gözlerini pencereye nasbetti [*dikti*]. Gece yarısından sonra acaba bu gürültü nereden geliyor? Bu ses nereden çıkıyor? Bir hırsız, bir katil; demek ki hayatı son dakikalarına takarrüb ediyor [*yaklaşıyor*]. Ağzı biraz açık, saçları ürpermiş, hayat ile mematın [*ölümün*] uçurumları arasında atıldığı gûşe-yi nisyanda [*unutulmuşluk köşesinde*] kendisini yalnız bırakmayan birçok hayalat ile meskûn [*yerleşik*] olarak masûnü't-tecavüz [*saldırıdan korunmuş*] addettiği bu odanın zeminden yüksek olan panjurlarını, pencerelerini kırmaya çalışan dest-i âhenin [*demir el*] acaba kimi hançerleyecek? Bu odadan kimi alıp zulmet-i leyl [*gecenin karanlığı*] içine gömecek? Her türlü şekil ve vücuttan âri [*uzak*] olarak insana zaman-ı ye's ve iftirakında [*umutsuzluk ve ayrılma zamanında*] tasallut eden [*musallat olan*] mahlukat-ı leyliyenin [*gece yaratıklarının*] şematetleri [*şamataları*], nümayişleri [*gösterileri*] hakkında zihninin bir köşesine gizlenerek tahsil ve tecrübesinin def' edemediği [*gideremediği*] bir şüpheye büsbütün vücut vermek üzereyken pencere kanatları odayı sarsacak bir şiddetle arkasına kadar açılarak biri kollarının ve başının bazı yerlerinden kanlar damladığı hâlde içeriye atıldı.

Dilber dehşetle "Kimdir o?" dediği zaman karşısındaki nefes alamaz bir sûrette "Korkma, ben, Cevher. Şimdi penceredeki şu merdivenden aşağıya in. Aman çabuk. Fırsat kaybolacak."

"Cevher, mümkün değil!"

Dilber yanına takarrüble [*yaklaşarak*] Cevher'in üzerinde kan damlaları olan ellerinden tuturak "Senin iyiliklerin, hizmetlerin bana pek dokunuyor" yolunda arz-ı şükür ve minnet etmekle [*şükür ve minnetini arz etmekle*] meşgul olduğunu gören Cevher hiçbir şey anlamaz bir hâl ile "Çabuk, çabuk! Vücudumdan damlayan kanlar biraz takatimi kesiyor! Bütün mevanii [*engelleri*] çiğnedim, demirleri kırdım. Çabuk sevdiğine, hürriyetine şitab et [*koş*]. Yarın bütün Mısır bir aciz esirin zayıf kollarıyla demir kanatlarını sökerek mahbesten [*zindandan*] kurtardığı bir mazlume-yi hüsnü [*güzellik mazlumesini*] işitip veleh ve hayret [*şaşkınlık*] içinde kalsın!"

Dilber hiçbir şey söylemeyerek açık pencerenin yanına takarrüb etti [*yaklaştı*]. Biraz durduktan sonra aşağıya inmeye başlayınca Cevher merdivenin pencereye dayanmış uçlarından tutarak "Aman yavaş! Burada dayanacak yer pek muvafık olmadığından zaten merdiven sallanıyor. Çıkıncaya kadar çektiklerimi ben bilirim. Dikkatle in. Daha yavaş!" diyordu.

Cevher'in muavenetiyle [*yardımıyla*] aşağıya inen Dilber bir köşede tevakkuf ederek [*durarak*] gecenin karanlığı içinden geçen bu vak'aya fevkalade hayretle nigeran iken [*bakarken*] Cevher de inmeye başladı. Merdiven sallanmakla beraber şiddet-i teessüratından [*aşırı üzüntüden*] ve vücudunda açılan bazı cerîhaların [*yaraların*] kanamasından bacakları titriyordu. Dördüncü basamağa kadar indiği hâlde tekrar yukarı çıkarak "Buradan inmek pek muhataralı [*tehlikeli*]" diye bağırdı. Aşağıdan Dilber küçücük elleriyle merdivenin zemine dokunan uçlarını tutmak isteyince, husul

bulmak [*gerçekleşmek*] üzere olan maksad-ı mukaddesine [*kutsal amacına*] karşı zuhûr eden mevaniden [*çıkan engellerden*] ateş kesilen Cevher "Yıkıl oradan. Kendini muhataraya [*tehlikeye*] mı ilka edeceksin [*atacaksın*]? Aşağıdan tutmanın ne faydası var?" diyordu.

Cevher yukarda bir müddet durdu, bir müddet düşündü. Vakit geçiyor, fırsat kayboluyor. Bin müşkülatla çıkıp da ucuna gelince bir eliyle çivilerini, vidalarını çıkarıp sökmekle meşgul olduğu panjurun diğer eliyle köşesini tutması sayesinde yerinden kımıldamayan bu merdiven o dakika nazarına canlı bir mahlukmuş gibi alçak, hain bir vasıta-yı tahlisiye [*kurtarma aracı*] şeklinde görünüyordu. Pencereden aşağı doğru bakarak merdivene "Ejderha! Bırak beni, Dilber'i kurtaracağım" diyordu.

Yukarda durmanın ne faydası var? Hem kendi hem Dilber mahvolacak. Maksada doğru i'tilâ [*yükselmek*] demek olan bu inmekte kurtulmak, kurtarmak ümidi vardı. Tekrar inmeye başladı. Birinci, ikinci basamakları geçerek üçüncüsünde bacakları titremekle beraber biraz sallanmaya başlayan merdivene, hafif bir baş dönmesiyle sıkı sıkıya sarılarak durdu. Sonra bir ayağını dördüncüye basıp da diğer ayağı beşincinin üzerine indiği anda merdivenin uçları pencerenin kenarından kurtularak şaha kalkmış ejderha gibi bir seda-yı musibetengîz [*felaket getiren bir ses*] ile arkaya doğru devrildi.

Zavallı Cevher! Toprağın üzerinde hûn-i nâhakk-ı mazlumu [*mazlumların haksız kanı*] içinde yüzüyordu. Dilber bir büht ü hayret [*şaşkınlık*] ve hüzn ü dehşet ile vücudunun her azası titreyerek yanına takarrüb edip diyordu ki "Ah zavallı Cevher! Seni ben öldürdüm." Eğilerek alnından öptü. Galiba bu buse-yi rahimane [*acıma busesi*] zavallının vücud-i hûnâlûduna [*kana bulanmış vücudunda*] bir an için ilka-yı hayat etmişti [*hayat vermişti*] ki gözlerini açtı. Dilber başucunda ağlar bir sesle "Merhametli Cevherciğim! Ah niçin

kendini bu hâle koydun? Ben sana ne yaptım ki benim yolumda hayatını feda ettin?"

Cevher sükût-i ebediye [*ebedi sessizliğe*] ram olmaya başlamış bir seda ile "Çünkü seni seviyordum. Zararı yok. İlk gördüğüm zaman senin gözlerin kalbimde mühlik [*ölümcül*] cerîhalar [*yaralar*] açmıştı. Zaten yaşamazdım."

Dilber Cevher'in başını kollarının içine alarak tekrar alnından öptüğü zaman ulvi, müthiş, müessir [*üzücü*] bir an güzâr ediyordu [*geçiyordu*]. Cevher o buselerin altında, o kolların arasında can vermekten telezzüz ediyormuş [*zevk alıyormuş*] gibi büsbütün ittikâ ederek [*yaslanarak*] "Ben rahat ölüyorum. Fakat sen mahvoldun. Ah, kaç, kaç! Yarın İstanbul'a vapur var."

Sonra birçok cebr-i nefs ile [*kendini zorlayarak*] "Biletin cebimde" dedi.

Galiba Cevher müddet-i ömründe [*hayatında*] bu kadar bahtiyar olmamıştır ki Habeş zannolunacak derecede rengi uçmuş çehresini Dilber'in âgûşunda [*kucağında*] görerek, ölümün takarrübünden [*yaklaşmasından*] gelen bir zaaf-ı külli [*genel zayıflık*] içinde biraz açabildiği gözlerinin in'itaf-ı tahassürüne [*özlemle çevrilmesine*] bakılınca denilebilirdi ki uçmak üzere olan ruhu, semayı değil, Dilber'in saçlarının içinde yuva yapmak istiyordu. Artık insaniyetin o mahuf [*korkunç*] ve müthiş son dakikası Cevher'in çehresinde görünmeye başladı. Sükûnet. Üç dört dakikadan beri devam eden derin bir sükûnet, bir asır mazi kadar mehib [*heybetli*] ve mümteddi [*uzundu*]. Eb'âd-ı mutlakayı [*mutlak boyutları*] sütre-yi serâiriyle [*sırlarının örtüsüyle*] ihata eden [*çeviren*] ve istikbal-i insaniyeti [*insanlığın geleceğini*], umkuna [*derinliğine*] fikr-i beşerin [*insan düşüncesinin*] yetişemeyeceği müthiş uçurumları içinde ve hatta küreleri bile saha-yı bîintiha-ı hîçîsinde [*sonsuz hiçlik sahasında*] mahv ü nâbud [*yok*] eyleyen bu sükûnet, kanatlarını Cevher'in üzerine açmıştı ki insana nâmütenahiliği [*sonsuzluğu*] setreden [*örten*] seng-i

mezar [*mezar taşı*] gibi musibetperver [*musibetli*], o leyl-i ebediden [*ebedi geceden*] mün'akis [*yansıyor*] gibi muzlim [*karanlık*] gölgesi yüzünde görünüyordu.

Yalnız başına, çıplak, bir sokaktan bile geçemezken İstanbul'a, satıldığı eve gidemezdi. Böyle bir seyahate hüsn-i nazarrübasıyla [*dikkat çeken güzelliğiyle*] masumiyet-i şarkiyesi [*Doğu masumluğu*] maniydi [*engeldi*]. Yine bu eve avdet etmek [*dönmek*]! Bütün o büyük kapıların mesdud [*kapalı*] olması imkân-ı avdeti [*dönüş imkânını*] izale [*yok*] etmekle beraber kendi arzusuyla bir âgûş-i şehvete [*şehvet kucağına*] düşmek, bunu hiç hatırına getiremezdi.

Beş on dakikadan beri kucağında duran ve kerahet ve dehşetiyle tüylerine ürpermek veren çehre-yi ademi [*yokluk yüzünü*] yere vaz'ederek [*koyarak*] son bir nazar-ı şefkatten [*şefkatli bakıştan*] sonra bulunduğu mevkiiden yavaş yavaş uzaklaşmaya başladı. Etrafı büyük hurma ağaçlarıyla muhat [*çevrili*] bu güzergâh-ı hadradan [*yeşil geçitten*] tebaüd ettikçe [*uzaklaştıkça*] derûnundaki [*içindeki*] efkâr-ı müdhişenin [*müthiş fikirlerin*] bâr-ı ızdırabından [*ızdırap yükünden*] inhina etmiş [*eğilmiş*] başıyla omuzlarının cihet-i pîşanîsine [*alnına*] doğru dökülmüş perişan siyah saçlarını ara sıra ağaç yaprakları arasından görünen ayın ziyası, nazar-ı insaninin [*insan gözünün*] ülfet etmediği [*alışmadığı*] bir reng-i melal [*melal rengi*] ile tenvir ve tasvir ediyor [*aydınlatıp betimliyor*] ve gecenin zulmeti [*karanlığı*] cism-i zîruhtan [*canlı cisimden*] ziyade bir Yunan heykeline benzeyen bu mahluk-i leylînin [*gece yaratığının*] reftar ve hıramında [*yürüyüş ve salınışında*] bazı küçük şeyleri ihfâ [*gizliyor*] ve kamet-i bülendiyle [*uzun boyuyla*] sûret-i tefekküründe [*düşünce şeklinde*] bazı hâlleri mübalağa ederek heyet-i umumiyesine [*genel görünüşüne*] garip bir sûrette mehabetbahş oluyordu [*heybet veriyordu*]. Bu tavır ve hâl ile uzaklaştıkça zannolunurdu ki kurûn-i ûlâ [*ilkçağ*] ilahelerinden [*tanrıçalarından*] biri a'sâr-ı salifeyi [*geçmiş asırları*] güzâr ederek

[*geride bırakarak*] ye's ve hirman [*umutsuzluk ve mahrumluk*] içinde o büyük hurma ağaçlarının aralarından vadi-yi Nil'e [*Nil vadisine*] doğru iniyor.

Kenarına vasıl olunca [*gelince*] hemen tevakkuf ederek [*durarak*] nehrin sularının eski ilahelere dair nağmesaz-ı hüzün ve teessür olmasını [*hüzün ve teessürlü ezgiler söylediğini*] dinliyor gibi görünüyordu. Hayır, ne suların çırpıntısını dinliyor ne gecenin hüzün ve mehabetini düşünüyordu. İlk defa olarak başını kaldırıp kendisini tahlis edecek [*kurtaracak*] bir ses, bir seda işitmek istiyordu. O seda ki bundan bir sene evvel kendisine "Seni seviyorum" demişti. İnsanın nihayet-i ömründeki [*ömrünün sonundaki*] arzuları gibi bu da nâkabil-i husul [*gerçekleşemez*] bir emr-i muhaldi [*imkânsız bir şeydi*].

Nehrin kenarına oturdu. Vücudunda üşümek hissetmesiyle kollarını birbirine kavuşturup bîtâb-ı ızdırap [*ızdıraptan takatsiz*] olarak düşünüyordu. O günlerde Nil'in şiddetle cereyan eden [*akan*] suları ayaklarının ucuna dokunarak geçtiği zaman etrafına bakıyordu. Galiba tevdi edecek [*verecek*] bir sırrı, emniyet edecek en son bir sözü vardı.

Fakat kime söylemeli? Nehir merhametsiz! Ağaçlar hissiz! Bulutların arasında büsbütün kurtulmaya çalışarak neşr-i ziya eden [*ışık saçan*] ay kayıtsız!

Ruhu i'tilâ ettikçe [*yükseldikçe*] vücudu sukut ediyordu [*düşüyordu*].

Şimşek gibi âni olarak güzâr eden [*geçen*] bir zaman içinde Nil'in o soğuk, mühlik [*ölümcül*] girdapları Şark'ın sema-sı gibi saf, muhabbet gibi masum olan Dilber'i birkaç kere ka'rına [*dibine*] doğru çektikten sonra artık sathına çıkarmıştı.

Sath-ı nehre [*nehrin yüzeyine*] arka üstü çıkarak gecenin sükûneti içinde akıntılara peyrev olmuş [*kapılmış*] Dilber'in uzun saçları suların üzerinde dalgalanmakta ve ayın ziyası o renksiz çehrenin her arzuyu, ümit ve emeli terketmiş hutût-i

manidarını [*manidar hatlarını*] tenvir etmekteydi [*aydınlatmaktaydı*].

Üzerinde mah-ı hüznefzânın [*hüznü artıran ayın*] donuk ziyasından başka bir renk olmayan o çehrede bütün âlâm [*elemlerin*] ve ızdırabın sükûnetyâb olduğu [*sakinleştiği*], bütün sevda ve emellerin söndüğü görünüyordu.

Acaba Nil'in bu müthiş, bu mühlik girdap ve seylabeleri [*sel suları*] bu zavallı Dilber'i, bu bedbaht esiri nereye götürüyor? Hürriyete.

Nihayet [*Son*]

Yalnız dökülen gözyaşları acıdır. Sen hiçbir derdini benden gizlemezken, bu ıstırabının sebebini niçin saklıyorsun? Memleketinde geçen bir şey mi hatırına geldi? Yoksa çocukken validenin kucağında ağladığını mı hatırladın? Sen kalbini bana da açmazsan, burada hâline hanımlar mı acıyacak, beyler mi ağlayacak?

***

Esaret altına alınmış bir beden ve duygularla geçen koca bir ömür... Dilber'in yaşamının özü. Samipaşazade Sezai'ye şöhretini kazandıran *Sergüzeşt*'te insanın insani özelliklerini ve varoluş nedenini yok sayan olaylarla birlikte bir mal gibi alınıp satılan, eziyet edilen bir esir kızın dramı anlatılmakta...

TMG
012997
NEY

12 ₺

AYRINTI • TÜRKÇE KLASİK
ISBN: 978-605-314-343-7
9 786053 143437